

Bartłomiej Rogalski

Cmentarzysko ludności kultury jastorfskiej w Marianowie, pow. stargardzki, stan. 1

The Jastorf culture cemetery at Marianowo, Stargard district, site 1

Abstract: Materials from the cemetery at Marianowo, Stargard district, site 1 include 55 features, 11 pottery groups and more than 30 metal artefacts. They have typical qualities of the earliest phase of the Jastorf culture in Western Pomerania. The influence of the Lusatian and Pomeranian cultures is very strong in burial and in a typology of artefacts. The cemetery was the basis for distinguishing the Marianowo phase.

Keywords: Western Pomerania, Jastorf culture, Marianowo phase, cemetery, cremation

Słowa kluczowe: Pomorze Zachodnie, kultura jastorfska, faza marianowska, cmentarzysko, kremacja

Wstęp

Prezentowane cmentarzysko jest jednym z najważniejszych w studiach nad dynamiką przemian kulturowych na Pomorzu Zachodnim w okresie przedrzymskim. Specyfika nekropoli w Marianowie uczyniła ją stanowiskiem eponimicznym (Wołągiewicz 1989). Definiuje ona najstarszy na Pomorzu Zachodnim, kulturowo heterogeniczny etap tradycji jastorfskiej, tzw. horyzont marianowski (Machajewski 2013, 47; Rogalski 2010a). Zjawisko to nie zostało dotąd wyczerpująco przedstawione w literaturze przedmiotu. Zasadniczy problem tkwi w braku rozpoznania wykopaliskowego śladów osadniczych tego ugrupowania. Wymieniona przez Ryszarda Wołągiewicza w 1989 roku ich niewielka liczba (Wołągiewicz 1989, 310–318) wzbogacona została do tej pory o nieliczne stanowiska, wśród których cmentarzysko w Marianowie nadal dostarcza istotnych źródeł z interesującego nas odcinka chronologicznego

(Machajewski 2013, 50, ryc. 21; 2014, 272, ryc. 2). Pełna publikacja materiałów z Marianowa jest zatem konieczna ze względu na powszechne ich przywoływanie w pracach syntetycznych traktujących o wczesnych fazach kultury jastorfskiej na Pomorzu Zachodnim (m.in. Wołągiewicz 1970; Machajewski 2014). Potrzeba publikacji tych odkryć jest tym bardziej nagląca, że od zakończenia badań cmentarzyska upłynęło ponad 50 lat.

1. Historia i stan badań

Marianowo (niem. *Marienfliess Kr. Saatzig*) jest miejscowością gminną położoną w powiecie stargardzkim ok. 21 km na wschód od Stargardu (ryc. 1:1). Stanowisko 1 znajduje się ok. 5 km na północny-wschód od Marianowa, na zalesionym piaszczystym wyniesieniu (ryc. 1:2).

Pierwsza zachowana informacja na temat tej nekropoli pochodzi z listopada 1934 roku¹. W piśmie do Ottona Kunkela, dyrektora *Pommersches Landesmuseum Stettin*, wspomniano lakonicznie o „bogatym stanowisku”, na którym już wcześniej znajdowano zabytki sugerujące istnienie cmentarzyska (*Urnenfunde*). Pismo wysłano z biura budowy autostrad w Eberswalde (*Reichsautobahnen Bauabteilung Eberswalde*). Zabytki znajdowane przypadkowo trafiały do muzeum w Stargardzie, którym wówczas kierował dr Martin Hasenjäger (ryc. 2:2,3).

W styczniu 1936 roku przy okazji prac w zagajniku niejakiego Germera (ryc. 1:2) odkryto kolejny grób popielnicowy w obstawie kamiennej. Ryszard Wołągiewicz określił go w swojej dokumentacji jako *grób 4E* (w niniejszym opracowaniu figuruje jako obiekt XI, o czym niżej). Zachowała się tylko jedna fotografia tego grobu, niestety fatalnej jakości (ryc. 2:1). Zdjęcie opisano na odwrocie jako *Marienfliess 28.I.1936*, co zapewne jest datą jego wykonania, oraz opatrzone pieczęcią *Heimat-Museum des Kreises Saatzig in Stargard i. Pom.*

Pochówek ten, w obstawie kamiennej i bez resztek stosu, zawierał trzy naczynia oraz fragmenty czwartego, znacznie od pozostałych większego (ryc. 2:4), a także żelazną klamrę do pasa oraz żelazną szpilę z główką z brązu (ryc. 2:2a,b i 11:7,8). Ewenementem jest fakt, iż każde z naczyń było osobną popielnicą. Materiały trafiły do *Heimatmuseum* w Stargardzie (ryc. 2:4). Niestety zabytki te zaginęły i znane są obecnie tylko z archiwaliów². Odkrycia z Marianowa zgłosił do muzeum w Szczecinie wspomniany już dr M. Hasenjäger, pełniący także funkcję opiekuna zabytków w ówczesnym powiecie szadzkim (*Pfleger für Bodenaltertümer im Kreise Saatzig*). Wyeksplorował on, zresztą amatorsko,

¹ Teczka nr 1566 w archiwum Działu Archeologii Muzeum Narodowego w Szczecinie. Znajdują się tam wymienione w tekście archiwalia dotyczące stanowiska 1 w Marianowie, w tym zgłoszenia odkryć, korespondencja oraz dokumentacja z badań H.J. Eggensa.

² Teczka nr 1566 w archiwum Działu Archeologii MNS w Szczecinie.

nieznaną liczbę grobów przed rozpoczęciem właściwych badań wykopaliskowych, które przeprowadził w listopadzie 1936 roku Hans Jürgen Eggers z ramienia muzeum w Szczecinie (ryc. 3:1). Objęły one obszar 170 m² (ryc. 3:3). Odkryto wówczas łącznie 14 obiektów: siedem dobrze zachowanych (ryc. 5), trzy całkowicie zniszczone, ślady po amatorskiej eksploracji trzech wcześniej znalezionych grobów oraz jeden grób zlokalizowany w odległości 14,5 m poza wykopem badawczym (ryc. 3:3,4). Na temat tego ostatniego obiektu brak jakichkolwiek bliższych informacji.

Po II wojnie światowej badania cmentarzyska w Marianowie podjął R. Wołągiewicz zaintrygowany pozyskanymi stąd materiałami (ryc. 3:2). Prace wykopaliskowe prowadził w okresie 14 VI – 26 VII 1963 roku, odsłaniając 2300 m² powierzchni (ryc. 4). Zarejestrował 41 obiektów archeologicznych oraz ślady po trzech dalszych, całkowicie zniszczonych (ryc. 4 i 6–10). Obszar stanowiska porośnięty był wówczas, podobnie jak dziś, lasem sosnowym, na co zwracano uwagę w dzienniku badań jako na okoliczność komplikującą badania. Dokumentacja prac składa się z dziennika badań polowych, negatywów czarno-białych zdjęć oraz planu zbiorczego. Osobnym źródłem informacji jest katalog zawierający opisy kolejnych obiektów i rysunki zabytków. Wykonano także karty obiektów z kolorowymi planami w skali 1:10. W wymienionej dokumentacji spotyka się sprzeczne opisy obrządku pogrzebowego, np. obiekt nr 9 w dzienniku polowym określono jako grób popielnicowy, natomiast w katalogu obiektów i na karcie – jako grób jamowy. Ze względu na stopień zniszczenia nie wykonano dokumentacji rysunkowej obiektów 1–6, 10, 17 i 41.

Podsumowując, na stanowisku 1 w Marianowie zarejestrowano w trakcie prac wykopaliskowych w latach 1936 i 1963 łącznie 55 obiektów archeologicznych (por. katalog). Dodając do tego groby znane z archiwaliów, zniszczone i wyeksplorowane wcześniej amatorsko, uznać możemy, że ich łączna liczba wynosi ok. 58.

Materiały z Marianowa zostały częściowo opublikowane w *Problemach kultury łużyckiej na Pomorzu* (Wołągiewicz 1989), gdzie zaprezentowano je w kontekście problemu formowania się kultury jastorfskiej na Pomorzu Zachodnim wraz z analogicznymi, zdaniem R. Wołągiewicza, zabytkami, m.in. z Wąwelnicy, pow. policki (Wołągiewicz 1989, 311–314). Kolejna publikacja odkryć z Marianowa, bardziej przypominająca niż omawiająca problem tzw. fazy marianowskiej, ukazała się w 2010 roku (Rogalski 2010a). Wspomnieć należy także, że cmentarzysko w Marianowie figuruje w publikacji źródeł archiwalnych H.J. Eggersa autorstwa Petera Starego z 2001 roku (Eggers, Stary 2001). Wymieniono tam jedynie kolekcję trzech naczyń z obiektu XI oraz wybór zabytków metalowych z obiektów VII i XII (Eggers, Stary 2001, 47, Taf. 142:4–17). Osobno opublikowano wyniki badań antropologicznych przepalonych kości (Malinowski, Marecki 1976). Zabytki i dokumentacja z badań cmentarzyska

w Marianowie oraz archiwalia (teczka nr 1566) znajdują się w Dziale Archeologii Muzeum Narodowego w Szczecinie.

2. Obiekty nieruchome

Jak już wspomniano, na cmentarzysku w Marianowie (stan. 1) zarejestrowano łącznie ok. 58 obiektów archeologicznych, z czego 55 w trakcie wykopalisk (por. katalog; ryc. 4). Źródła i dokumentacja z badań przedwojennych zachowana jest fragmentarycznie. Dla części obiektów badanych w latach 1936 i 1963 nie wykonano żadnych planów lub tylko jeden rzut (ryc. 5–9), brakuje także dokładnych rysunków zabytków odkrytych w latach trzydziestych, a obecnie zaginionych (ryc. 11:7,8). Zachowały się wyłącznie odręczne szkice sprawiające wrażenie brudnorysów. Zaginęły również zabytki ze wspomnianego obiektu XI (*grobu 4E* w dokumentacji R. Wołągiewicza), którego odsłonięcie zainicjowało badania wykopaliskowe cmentarzyska. Wszystkie obiekty odkryte w Marianowie zostały uszkodzone w wyniku prac ziemnych. Niektóre z nich (nr 1–6, 10, 17 i 41) rozwleczono orką w sposób uniemożliwiający wykonanie wiarygodnej dokumentacji rysunkowej. Zarówno H.J. Eggers, jak i R. Wołągiewicz uznali je za groby, nawet jeśli nie zawierały kości ludzkich. Obecnie można uznać, że obiekt nr 6 nie jest pochówkiem, natomiast obiekty nr 2 i 8 ze względu na charakter wyposażenia należy uznać za groby pomimo braku kości. Problematyka pozostałości tego typu zreferowana została niedawno w literaturze (Machajewski 2002). W przypadku ośmiu grobów nie sposób zrekonstruować dziś szczegółów obrządku pogrzebowego. Dostępne źródła nie pozwalają w sposób wiarygodny odnieść się do kolejnych trzech obiektów – czy były to groby, czy może nie miały charakteru sepulkralnego?

Ryszard Wołągiewicz zachował w swojej dokumentacji numerację obiektów według określeń H.J. Eggersa, dodając literę E (1E–9E)³, przy czym wspomniany wyżej grób z trzema popielnicami określił jako *grób 4E*. W dokumentacji H.J. Eggersa tymczasem *Grab 4* to inny obiekt, odkryty już w trakcie badań w 1936 roku (ryc. 3:3). Ślad po grobie wielopochówkowym (*Grab mit 3 Urnen*), którego odkrycie zainicjowało badania w Marianowie, zaznaczył natomiast H.J. Eggers ok. 20 m dalej na północny-zachód (ryc. 3:3). Oznaczenie *grób 4E* napisano ponadto na ceramice pochodzącej z *grobu 2* z badań w 1936 roku. Zespół określony z kolei jako *grób 2E* nie jest tożsamy ze wspomnianym *grobem 2* zbadanym przez H.J. Eggersa.

Z wymienionych powodów każdy obiekt archeologiczny na cmentarzysku w Marianowie (stan. 1) odkryty przed II wojną światową oznaczyłem kolejną cyfrą rzymską (I–XIV), pozostałe zaś cyframi arabskimi. Wśród wszystkich

³ Tak samo Malinowski, Marecki 1976, 51.

55 udokumentowanych znalezisk nieruchomości wydzieliłem następujące kategorie (ryc. 4):

- 14 grobów popielnicowych z konstrukcją kamienną, bez resztek stosu – obiekty: III (ryc. 5:3), 7 (ryc. 6:1), 8 (ryc. 6:2), 16 (ryc. 7:3), 17?, 19 (ryc. 7:5), 20 (ryc. 7:6), 22 (ryc. 8:2), 29 (ryc. 9:3), 31 (ryc. 9:5), 32 (ryc. 9:6), 33 (ryc. 10:1), 34 (ryc. 10:2) i 35 (ryc. 10:3);
- 6 grobów popielnicowych z konstrukcją kamienną, z resztkami stosu – obiekty: VII (ryc. 5:7), 23 (ryc. 8:3), 26 (ryc. 8:6), 36 (ryc. 10:4), 37 (ryc. 10:5) i 38 (ryc. 10:6);
- grób popielnicowy bez konstrukcji kamiennej, bez resztek stosu – obiekt 40 (ryc. 10:8);
- grób popielnicowy zniszczony w stopniu uniemożliwiającym dokładną rekonstrukcję obrządku – obiekt 2;
- grób jamowy z konstrukcją kamienną, z resztkami stosu – obiekt I (ryc. 5:1);
- 4 groby jamowe z konstrukcją kamienną, bez resztek stosu – obiekty: 9 (ryc. 6:3), 12 (ryc. 6:5), 13 (ryc. 6:6) i 21 (ryc. 8:1);
- 4 groby jamowe bez konstrukcji kamiennej, z resztkami stosu – obiekty: V (ryc. 5:5), VI (ryc. 5:6), 24 (ryc. 8:4) i 30 (ryc. 9:4);
- grób jamowy bez konstrukcji kamiennej i bez resztek stosu – obiekt 41;
- grób jamowy zniszczony w stopniu uniemożliwiającym dokładną rekonstrukcję obrządku – obiekt 5;
- 9 grobów zniszczonych lub zadokumentowanych w stopniu uniemożliwiającym identyfikację obrządku – obiekty: VIII, IX, X, XII, XIII, XIV, 1, 25 (ryc. 8:5) i 27 (ryc. 9:1);
- 2 obiekty zniszczone w stopniu uniemożliwiającym identyfikację funkcji – nr 3 i 4;
- 2 jamy z konstrukcją kamienną – obiekty: 10 (ryc. 6:3) i 18 (ryc. 7:4);
- jama ze spalenizną – obiekt 6;
- 3 bruki kamienne – obiekty: II, IV i 28 (ryc. 9:2);
- 5 grobów wielopochówkowych – obiekty: XI (ryc. 2:1), 11AB (ryc. 6:4), 14ABC (ryc. 7:1), 15AB (ryc. 7:2) i 39AB (ryc. 10:7)⁴.

Osobno wymienić należy 11 wtórnych skupisk kamieni w humusie, określonych w dokumentacji R. Wołągiewicza jako *pryzmy* A–K. Pryzmy A, B, H, J i K zidentyfikowano jako ślady eksploracji podczas badań H.J. Eggersa i M. Hasenjägersa w 1936 roku (pryzma H – ślad po grobie nr 4/IV), pryzmę C – jako zniszczoną górną część obstawy obiektu 23 (ryc. 8:3), natomiast pryzmy D, E i F prawdopodobnie były utworzone z kamieni z konstrukcji obiektów

⁴ A, B, C – oznaczenia pochówków jednostkowych w poszczególnych grobach wielopochówkowych.

wyeksplorowanych amatorsko lub zniszczonych i nieudokumentowanych. Wymienione skupiska zostaną pominięte w dalszej części rozważań.

Przedstawione wyżej zestawienie obiektów już na wstępie pozwala zauważyć duże zróżnicowanie obrządku pogrzebowego. Zdecydowana przewaga grobów popielnicowych w obstawie kamiennej – łącznie 20 – dowodzi dominacji tradycji kultury jastorfskiej, z którą obrządek ten jednoznacznie jest łączony na obszarze Meklemburgii, Pomorza Zachodniego i Przedniego w okresie przedrzymskim (Keiling 1969, 23; 1983, 26–27; Fenske 1986, 11–12; Reinecke 1987, 49; Reinecke, Rausch 1997, 67–68; Machajewski 2002, 272; Bräuning 2014, 81, 87, Abb. 1). Groby popielnicowe dominowały w obrządku pogrzebowym na cmentarzyskach kultury jastorfskiej w Glocksins, Lkr. Mecklenburgische Seeneplatte (Schmidt 1997, 9); Hohensee, Lkr. Vorpommern-Greifswald, stan. 8 (Reinecke, Rausch 1997, 67–68); Glövizin, Lkr. Prignitz (Keiling 1979, 14) oraz Latzow i Wusterhusen, Lkr. Vorpommern-Greifswald (Reinecke 1987, 48–49, tam dalsza literatura). Należy zauważyć, że wymienione nekropole dostarczyły zespołów datowanych od schyłku epoki brązu aż po fazę Jastorf IIc według systemu chronologicznego Horsta Keilinga⁵, jak w przypadku Hohensee, natomiast najmłodsze pochówki z Glövizin przypadają już na starszy okres wpływów rzymskich (Keiling 1979, 31–37, Abb. 8–12). Groby popielnicowe dominują także na cmentarzyskach grupy gubińskiej (Domański 1975, 74).

Wśród grobów popielnicowych z Marianowa przeważały te bez resztek stosu, co również jest stałym elementem obrządku pogrzebowego kultury jastorfskiej na obszarze Brandenburgii, Meklemburgii i Pomorza Przedniego. Wskazać tu można liczne analogie z przywoływanych już wyżej cmentarzysk: Latzow (Reinecke 1987, 48–49) i Glocksins (Schmidt 1997, 9) czy ważnego dla stanu badań nad obrządkiem kultury jastorfskiej cmentarzyska w Glövizin (Keiling 1979, 14), oraz z niewymienionej nekropoli w Cosa, Lkr. Mecklenburgische Seeneplatte (Fenske 1986, 11–12). Należy od razu zaznaczyć, że na Pomorzu Zachodnim w młodszym okresie przedrzymskim przewagę zyskuje obsypywanie grobów popielnicowych resztkami stosu, co stwierdzić można na cmentarzysku

⁵ Dla datowania materiałów kultury jastorfskiej z Meklemburgii przyjęto system chronologiczny Horsta Keilinga (Keiling 1969, 12–17), dla materiałów tejże kultury z Brandenburgii – Heinza Seyera (1982, 10–12). Oba systemy datowania są zasadniczo zbieżne (Machajewski, Pietrzak 2004, 88, ryc. 2). Typy zabytków odkrytych w Marianowie (np. szpile z tarczową główką) wykazują jednak niewielkie regionalne różnice w chronologii. Ponadto niektórzy z cytowanych autorów stosują systemy chronologiczne nienawiązujące do klasycznego podziału Hansa Hingsta (np. Pawlak 2009, 149–152; Wołagiewicz 1997, 9), które należało skorelować z ujęciami wspomnianych autorów. Stąd fazy chronologiczne opatrzone w tekście adekwatnymi nazwiskami autorów, by uniknąć nieporozumień (por. Machajewski, Pietrzak 2004, 90, gdzie chronologię garnków grupy B określono jako *fazę IIb H. Keilinga* w Meklemburgii oraz jako *fazę IIa i II b H. Seyera* w Brandenburgii).

w Kunowie, pow. stargardzki, stan. 5 (Łaskiewicz 1973, 59) i Lubieszewie, pow. gryficki, stan. 1 (Wołagiewicz 1997, 11).

Kolejnym typowym elementem tradycji kultury jastorfskiej jest konstrukcja kamienna w grobach popielnicowych o różnym stopniu skomplikowania (Bräuning 2014, 87). Obstawa taka nierzadko zredukowana bywa do bruku lub płyty kamiennej nakrywającej popielnicę bądź posadowionej pod nią (np. ryc. 10:5). Także w tym wypadku znaleźć można liczne analogie na przywoływanych wyżej cmentarzyskach (m.in. Keiling 1983, 27–28; Reinecke 1987, 50, 64, 71, 75; Reinecke, Rausch 1997, 63–64). Interesującą analogią do obiektu 8 z Marianowa (ryc. 6:2) są groby z cmentarzyska w Glocksins, w których popielnice deponowano przy krawędziach bruków (Schmidt 1997, 9). Zaznaczyć należy jednak, że na cmentarzysku w Glövizin większość grobów nie miała obstawy kamiennej (Keiling 1979, 14), analogicznie zatem jak w przypadku obiektu nr 40 z Marianowa – grobu popielnicowego bez resztek stosu (ryc. 10:8).

Do tradycji kultury jastorfskiej nawiązują bezpośrednio także groby jamowe bez resztek stosu, które zawsze jednak stanowią mniejszość w strukturze obrządku tej kultury. Ich udział jest zróżnicowany na poszczególnych cmentarzyskach. Na nekropoli w Cosa wśród 146 mogił wystąpiło zaledwie 7 grobów jamowych czystych (Fenske 1986, 11), a w Glövizin odkryto 24 pochówki omawianego typu na łączną liczbę 416 grobów (Keiling 1979, 14). Na cmentarzysku w Hohensee, stan. 8 z kolei zarejestrowano tylko dwa groby tego typu (Reinecke, Rausch 1997, 67), ale w Latzow były aż 23 groby jamowe czyste na niemal 80 pochówków (Reinecke 1987, 48). Na obszarze zaodrzańskim obrządek ten interpretowany bywa jako właściwy fazie Jastorf I zgodnie z systemem chronologicznym H. Keilinga (Reinecke 1987, 50; Reinecke, Rausch 1997, 68). Cztery groby jamowe bez resztek stosu miały konstrukcję kamienną – obiekty: 9 (ryc. 6:3), 12 (ryc. 6:5), 13 (ryc. 6:6) i 21 (ryc. 8:1). Najbliższe terytorialnie analogie wskazać można na cmentarzysku w Długim, pow. stargardzki, stan. 3 (Rogalski 2010b, 332–324). Również obiekty 12 i 21 z płytą kamienną na dnie jamy (ryc. 6:5; 8:1) nie stanowią ewenementu na Pomorzu Zachodnim (Wołagiewicz 1970, 52).

Zaledwie trzy groby jamowe z konstrukcją kamienną i z resztkami stosu, analogiczne do obiektu I (ryc. 5:1) z Marianowa, wystąpiły na cmentarzysku w Hohensee, stan. 8 (Reinecke, Rausch 1997, 67, 99). Należy zaznaczyć, że na obszarze zaodrzańskim kultury jastorfskiej jest to rzadka forma grobu, upowszechniająca się w młodszym okresie przedrzymskim, co interpretowane jest jako syndrom pojawiającego się na zachód od Odry przeworskiego nurtu kulturowego (Meyer 2011, 66). Być może w tym kontekście rozpatrywać należy zaskakująco liczną frekwencję grobów jamowych z resztkami stosu

na cmentarzyskach w Długiem, stan. 3 (Rogalski 2010b, 331–338); Kunowie, stan. 5 (Łaszkiewicz 1973, 57) i Lubieszewie, stan. 1 (Wołągiewicz 1997, 11).

Bruki kamienne jako element przestrzeni funeralnej zarejestrowano na nekropoli w Hohensee (Reinecke, Rausch 1997, 68). Elementy te niekiedy interpretowane bywają jako ustryny (Keiling 1979, 15, Abb. 6; także w nowszej literaturze – Bräuning 2014, 87). Obiekty niebędące pochówkami są spotykane na cmentarzyskach kultury jastorfskiej na Pomorzu Zachodnim i na terenach zaodrzańskich (m.in. Keiling 1979, 113–114; Rogalski 2010b, 337).

Za charakterystyczny element struktury nekropoli kultury jastorfskiej we wschodniej Meklemburgii uważa się w literaturze niemieckiej jamy ze spalenizną, które interpretowane są jako doły z pozostałościami stosów kremacyjnych (Bräuning 2014, 88). W Marianowie ten typ reprezentuje tylko obiekt 6, uznany zresztą przez R. Wołągiewicza za ustrynę.

Najbardziej intrygującym zjawiskiem są groby wielopochówkowe – obiekty: XI (ryc. 2:1), 11AB (ryc. 6:4), 14ABC (ryc. 7:1), 15AB (ryc. 7:2) i 39 AB (ryc. 10:7). Obiekt XI, jak wynika z archiwaliów (teczka 1566), miał obstawę kamienną oraz zawierał trzy zachowane popielnice. Zebrano stąd także fragmenty czwartego naczynia. Nie wiadomo jednak, czy stanowiło ono pozostałość po osobnym czwartym pochówku, czy było jedynie elementem wyposażenia. W grobie 11AB wystąpiły dwie popielnice w obstawie kamiennej, bez resztek stosu (ryc. 6:4). Obiekt 14ABC złożony był z trzech naczyń zawierających kości, zabezpieczonych kamieniami, przy czym pochówek A obsypano resztkami stosu (ryc. 7:1). Podobnie obiekt 15AB zawierał dwie popielnice w obstawie kamiennej, z których jedną (A) obsypano stosem (ryc. 7:2). W obiekcie 39AB zdeponowano urnę obłożoną kamieniami, bez resztek stosu (A) oraz złożono skremowane kości bez resztek stosu, bezpośrednio w jamie (B), także zabezpieczonej kamieniami (ryc. 10:7).

Groby wielopochówkowe są rzadko spotykane po obu stronach ujścia Odry. Mogiły podwójne, w liczbie trzech, znane są z dużego, bo liczącego aż 416 obiektów cmentarzyska w Glövizin (Keiling 1979, 13). Być może jako grób podwójny traktować należy obiekty 21 i 23 z Hohensee. Obstawy kamienne obu tych grobów popielnicowych przykrywały głązy narzutowe, pierwotnie – zdaniem autorów opracowania stanowiska – nakrywające odległy o ok. 5 m grób 20 (Reinecke, Rausch 1997, 65, Abb. 5). W przypadku cmentarzyska w Latzow być może pochówkiem takim, jak wynika z opisu, były groby 22 i 23 (Reinecke 1987, 71). Groby wielopochówkowe na obszarze zaodrzańskim część badaczy uznaje za typowe dla fazy Jastorf I według H. Keilinga (Reinecke 1987, 50). Na cmentarzysku w Lubieszewie groby podwójne (123AB i 144AC) wystąpiły we wschodniej partii stanowiska, datowanej na pierwszą fazę użytkowania, tj. starszy okres przedrzymski (Wołągiewicz 1997, 11).

Grób 11 w Marianowie usytuowany był w centrum wyraźnego skupiska grobów, podobnie jak grób XI (ryc. 4). Sąsiadujące ze sobą groby 14 i 15 uchwycono z kolei na północnym skraju wykopu.

Najmniej wiadomo o grobach XIII i XIV, które jedynie naniesiono na plan zbiorczy (ryc. 3:3). O grobie XIII jest wzmianka: „grób w obstawie kamiennej”, natomiast na temat obiektu XIV wiadomo tylko tyle, że zlokalizowany był w odległości 14,5 m od granicy wykopu (ryc. 3:3). Były to zapewne groby wyeksplorowane amatorsko.

Podsumowując, należy podkreślić, że obrządek pogrzebowy na cmentarzysku w Marianowie, pomimo znacznego zróżnicowania, zasadniczo wpisuje się w tradycję kultury jastorfskiej odcinka Jastorf I w Brandenburgii w ujęciu H. Seyera (Seyer 1982, 11) oraz Ib–Ic według systemu H. Keilinga dla materiałów meklemburskich (Keiling 1969, 16).

3. Materiał ruchomy

3.1. Zabytki metalowe

Szpila żelazna z tarczowatą główką (ryc. 12:1–3) o długości 5,4 cm i średnicy tarczki 6,2 cm odkryta została w obiekcie XII. Szpile tego typu zalicza się do form uznanych od dawna za typowe dla inwentarzy kultury jastorfskiej (Keiling 2014, 115, Abb. 2:10). Datowane są na Pomorzu Przednim i w Meklemburgii zasadniczo na fazę Jastorf Ic według H. Keilinga, przy czym dopuszcza się ich wcześniejszą chronologię (Keiling 1981, 121; Reinecke 1987, 56), zwłaszcza prostych okazów o niezdobionych tarczkach (Keiling 2014, 118, 126, Abb. 18) i tarczkach z brązu (por. Seyer 1982, 15). Jako analogię wskazać można zespół z Latzow, grób 8, gdzie zdeponowano fragmenty dwóch takich szpil (Reinecke 1987, 64–65, Abb. 1:8). Okaz z Marianowa wystąpił w bogatym zespole złożonym z dwóch kolejnych szpil żelaznych z łabędzią szyjką, pincety żelaznej, pierścienia z brązowego drutu spiralnego oraz niskiej popielnicy z pokrywą o faszowatej formie (grupa E) (ryc. 12 i 16:1). Analogie dla tego naczynia z obszaru Brandenburgii wskazują na wczesną jego chronologię, tj. fazę Jastorf Ia w ujęciu H. Seyera (Seyer 1982, 14) korelowaną z analogiczną fazą Jastorf Ia w systemie H. Keilinga (Machajewski, Pietrzak 2004, 88, ryc. 2). Powyższy zespół pozwala zatem uznać omawianą szpilę za wczesną i przyjąć jej datowanie również na wspomnianą fazę Ia, co zgodne jest z pozycją chronologiczną tego typu szpil z terenu Brandenburgii (Seyer 1982, 15, Taf. 21:4).

Szpila żelazna z półkulistą główką pokrytą brązem. Pojedynczy egzemplarz pochodzi z obiektu 29 (ryc. 15:1), gdzie wystąpił jako jedyny przedmiot metalowy w zespole. Omawiana szpila, której średnica główki wynosi 0,9 cm, zachowała się we fragmencie o długości 3,8 cm. Jest ona niezdobiona,

z trzpieniem wygiętym pod znacznym kątem, co może oznaczać, że pierwotnie miała łabędzią szyjkę. Podobnie profilowaną szpilę o identycznej główce, lecz niepokrytej brązem, znaleziono w Lubieszewie, w grobie 79 (Wołągiewicz 1997, 22, tabl. IX:79). Jest ona wyznacznikiem najstarszego horyzontu tej nekropoli, określonego jako faza HD₃, tożsama z odcinkiem Jastorf Ib–Ic w systemach datowania H. Keilinga i H. Seyera. Innym świadectwem nawiązującym do egzemplarza z Marianowa jest zachowana, niestety fragmentarycznie, szpila z Troszyna, pow. kamieński, stan. 10 (Pawlak 2009, 139, 184, tabl. 4:3). Również ona jest analogicznie datowana (Pawlak 2009, 139, tam dalsza literatura). Szpile takie, w różnych wariantach, mają na terenie Meklemburgii i Brandenburgii dość dobrze udokumentowaną chronologię, przypadającą zasadniczo na fazę Jastorf Ib według H. Keilinga i H. Seyera (Keiling 1969, 46–47, 212, Taf. 70; 1974, 29; 2014, 126, Abb. 18; Seyer 1982, 16), choć okazy o główkach brązowych datowane są w Brandenburgii na fazę Ia w ujęciu tego autora (Schneider 2009, 46, 49, Abb. 2:1, 59–60, Abb. 5; por. Keiling 2014, 117, Abb. 5). Jako analogie o takiej właśnie chronologii wskazać można przykłady z Kolbow, Lkr. Ludwigslust-Parchim, grób 121 (Keiling 1974, 29, Tabl. 12:121). Szpila o kształcie analogicznym do okazu z obiektu 29 w Marianowie, z główką z brązu, znaleziona została także na wymienianym już wielokrotnie cmentarzysku w Glövzin, grób 144, gdzie datowana jest na fazę Ib zgodnie z systemem chronologicznym H. Keilinga (Keiling 1979, 18, 150, Taf. 22:144). Wydaje się, że taką chronologię przypisać należy szpili z Marianowa.

Na Pomorzu Zachodnim szpile z główkami półkolistymi występują także w zespołach kultury pomorskiej. Przykładem jest okaz cmentarzyska w Dąbrównie, pow. słupski, stan. 8, datowany na fazę wielkowiejską (Krzysiak 2005a, 261, ryc. 26, 263). Omawiana forma ma bardzo szeroką chronologię zarówno w zespołach kultury pomorskiej (Krzysiak 2005a, 263), jak i jastorfskiej (por. Keiling 1979, 18).

Szpila żelazna z brązową główką typu *Bombenkopfnadel*. Fragment takiej szpili, o zachowanej długości 2,8 cm, pochodzi z obiektu XI (ryc. 2:2b i 11:7). Wystąpiła ona w zespole z klamrą języczkowatą do pasa, wariantu dłuższego, datowaną na fazę Jastorf Ib w ujęciu H. Keilinga (ryc. 2:2a i 11:8). Oba zabytki nie dotrwały do dzisiaj, znane są tylko z odręcznych, konturowych rysunków M. Hasenjägera i R. Wołągiewicza, zachowanych w teczce archiwalnej nr 1566 oraz z fotografii w katalogu H.J. Eggersa. Szpile typu *Bombenkopfnadel* spotykane są na terenach nadłabskich, rzadko występują na wschodnich rubieżach osadnictwa kultury jastorfskiej (Keiling 2014, 122, Abb. 13, 126, Abb. 18). Omawiana szpila z Marianowa odznaczała się, co ciekawe, nie tylko łabędzią szyjką żelaznego trzpienia, ale także główką wykonaną z brązu wraz z tulejką, która miała trzy dookólne żeberka. Szpile tego typu należą

do rzadkich znalezisk (Keiling 1969, 47–48). Jej obecność w zespole z Marianowa uznać można za wyznacznik wczesnego stadium kultury jastorfskiej tożsamego z fazą Jastorf I H. Keilinga (Keiling 1969, 48; Schneider 2009, 48–49, Abb. 2:6, 12). W Brandenburgii szpile te mają dość szerokie datowanie i spotykane są jeszcze w zespołach późniejszych – z fazy Jastorf Ic H. Seyera (Seyer 1982, 15; Keiling 2014, 126, Abb. 18).

Szpile łopatkowate z żelaza. Pierwsza pochodzi z obiektu VII (ryc. 11:3). Zachowana we fragmencie o długości 3,2 cm, wystąpiła w zespole z klamrą trójramienną oraz fragmentem nitowanej blachy brązowej (ryc. 11:3–6). Ma prosty, w żaden sposób nieprofilowany trzpień. Szpile tej formy datowane są w kulturze jastorfskiej na fazę Jastorf Ib zgodnie ze schematem chronologicznym H. Keilinga, czyli tak jak zespół z przywoływanego tu wielokrotnie stanowiska w Latzow, grób 7 (Reinecke 1987, 56; Wołagiewicz 1989, 311). Spotyka się je także powszechnie w zespołach młodszych (por. Keiling 2014, 126, Abb. 18 – Jastorf Ib/Ic), jak np. w przypadku Lanz, Lkr. Prignitz, gdzie większość okazów przypada już na fazę Jastorf Ic wspomnianego autora (Keiling 1962, 61), czy z Glövin, gdzie datowano je nawet na fazę IIa (Keiling 1979, 20).

Drugi okaz (zaginiony) znaleziono na cmentarzysku przed rozpoczęciem badań wykopaliskowych (ryc. 2:3). Miał taką samą główkę, jednak jego trzpień wyprofilowano w formę łabędziej szyjki. Szpile tej grupy na obszarze Brandenburgii uznane są za typowe dla fazy Ib H. Seyera (Seyer 1982, 15, Taf. 22:6; Wołagiewicz 1989, 311), w Meklemburgii przypisuje im się nieco szerszą chronologię, aż po fazę Jastorf IIa H. Keilinga (Keiling 1969, 48).

Szpila żelazna z łabędzią szyjką o główce zwiniętej w uszko (ryc. 12:4) z obiektu XII – zachowany fragment ma 5,6 cm długości. Szpile tej formy nie są dobrą podstawą datowania zespołów. Spotykane są od schyłku epoki brązu aż po fazę Jastorf Ic systemu chronologicznego H. Keilinga (Keiling 1969, 47). Przykładem mogą być zespoły z grobów 142a i 230 z Lanz, które datowane są odpowiednio na fazy Ib i Ic (Keiling 1962, 60), czy też szpila z Conow, Lkr. Ludwigslust-Parchim (Keiling 1969, 178, Taf. 36:j). Okaz z Marianowa mieści się w fazie Jastorf Ia w systemie datowania wspomnianego autora ze względu na obecność szpili z tarczowatą główką w tym samym zespole.

Szpila żelazna z łabędzią szyjką i prostą niepogrubioną główką wystąpiła także w obiekcie XII (ryc. 12:5). Szpila o długości 5,1 cm nie ma wykształconej główki – straciła ją najpewniej w wyniku daleko posuniętej korozji. Stan zachowania nie pozwala na bardziej szczegółową konkluzję niż stwierdzenie, że szpile tej formy rejestrowane są w fazie Jastorf Ia–Ib H. Keilinga, w inwentarzach zarówno kultury pomorskiej na Pomorzu Zachodnim (Krzysiak 2009, 111), jak i jastorfskiej, np. w Meklemburgii (Keiling 1969, 46).

Igły żelazne. Odnotowano je w Marianowie trzykrotnie – w obiektach: 11B (dł. 11 cm, ryc. 13:3); 22 (dł. 9,0 cm, ryc. 14:4) oraz 35 (dł. 6,0 cm, ryc. 11:1). Ich średnica wynosi ok. 0,5 cm. Igły żelazne są przedmiotami o bardzo szerokim datowaniu, a zatem same w sobie nie są elementami datującymi. Egzemplarze marianowskie z obiektów 11B i 35 wystąpiły z zausznikami żagłowatymi (11:1–2 i 13:1–3), co pozwala datować je na fazę Jastorf Ib–c w ujęciu H. Keilinga. Analogiczne igły znane są z cmentarzyska w Kolbow, gdzie datowane są podobnie na podstawie zespołów z innych stanowisk (Keiling 1973, 33–34). Trzecia igła marianowska – z obiektu 22 – nie współwystępowała z przedmiotami metalowymi.

Zausznice żagłowate z brązu. Obiekt 11B zawierał jeden okaz o średnicy 2,5 cm i szerokości 1,3 cm oraz fragment drugiego (ryc. 13:1,2). Pojedyncze ułamki tego typu ozdób odkryto także w obiektach 35 (ryc. 11:1,2) i 33 (ryc. 15:2). W dwóch grobach zausznicom towarzyszyły igły żelazne, natomiast w obiekcie 33 nie było żadnych innych przedmiotów metalowych. Zausznice żagłowate są kategorią zabytków często spotykanych w Meklemburgii oraz na Pomorzu Przednim, typową dla kultury jastorfskiej na tych terenach (Keiling 1969, 33; 1974, 27; Machajewski 2013, 54; 2014, 273). Okazy z Marianowa są zdobione liniami rytymi, bez motywu punktowego, co pozwala je datować na fazę Jastorf Ib zgodnie z systemem H. Keilinga, choć sporadycznie spotykane są także jeszcze w fazie IIa (Keiling 1969, 33). Jako analogie do nich wymienić można m.in. zausznice żagłowate z cmentarzysk w Kolbow oraz Glövzin (Keiling 1969, 19; 1973, 28). Na terenie Brandenburgii zausznice omawianego typu spotykane są już w fazie Jastorf Ia H. Seyera (Seyer 1982, 15, Taf. 2:1,3, 21:5). Z Pomorza Zachodniego znany jest egzemplarz z cmentarzyska w Wąwelnicy, pow. policki, współczesnego z nekropolą marianowską (Wołagiewicz 1989, 315, ryc. 5:2d). Wspomniane już cmentarzysko w Troszynie, stan. 10 dostarczyło z kolei dwóch zausznic żagłowatych datowanych na fazę Jastorf Ia H. Keilinga (Pawlak 2009, 139, 185, tabl. 5:17–18).

Paciorki szklane stanowią unikatową kategorię zabytków kultury jastorfskiej na ziemiach polskich. W grobie 38 znaleziono jeden przepalony okaz o średnicy 1,2 cm (ryc. 15:6) oraz liczne małe fragmenty przepalonego szkła o łącznej wadze 9,70 g. Obiekt zawierał ponadto małą żelazną klamrę do pasa oraz pincetę żelazną (ryc. 15:4,5). Ta pierwsza pozwala datować zespół na fazę Jastorf Ib w ujęciu H. Keilinga (Reinecke 1987, 59), choć paciorki szklane spotyka się w grobach kultury jastorfskiej już w fazie Jastorf Ia (Keiling 1969, 38). Są znane np. z cmentarzyska w Kolbow, gdzie datowane są generalnie (z jedynym wyjątkiem) na fazę Jastorf I w ujęciu wspomnianego wyżej badacza (Keiling 1974, 28), podobnie jak w Lanz (Keiling 1962, 68–69). Z bliskich terytorialnie analogii wskazać można egzemplarze z grobów 50 i 52 w Troszynie

(Pawlak 2009, 140, tabl. 5:14). Paciorki szklane uznawane są w materiałach kultury jastorfskiej z Meklemburgii za elementy o proveniencji południowej, stricte halsztackiej (Keiling 1969, 38).

Żelazne klamry do pasa z końcami zawiniętymi w tym samym kierunku. Pierwszy okaz długości 9 cm i szerokości 1,5 cm wystąpił w obiekcie XI (ryc. 2:2a i 11:8) wraz ze szpilą typu *Bombenkopfnadel* (ryc. 2:2b i 11:7). Natomiast drugiej klamrze o długości 4,4 cm i szerokości 1,9 cm z obiektu 38 towarzyszyły zabytki szklane oraz pinceta żelazna (ryc. 15:4–6). Klamry tej formy, zwane w literaturze niemieckiej *Zungengürtelhaken* (Keiling 1969, 40–41), powszechnie występują w materiałach kultury jastorfskiej w Meklemburgii i Brandenburgii. Okazy niewielkich rozmiarów, jak obie wymienione klamry z Marianowa, uznawane są w literaturze za wariant wcześniejszy i sytuowane w fazie Jastorf Ia H. Keilinga (Keiling 1969, 40–41; 1974, 36; 1979, 21; Seyer 1982, 15). Egzemplarze większe stanowią natomiast klasyczny element wyposażenia grobów kultury jastorfskiej w fazie Ib (Keiling 1969, 40; Reinecke 1987, 59). Tak datowane analogie wymienić można wśród materiałów z cmentarzysk w Glövizin (Keiling 1979, 21, 33, Abb. 9); Lanz (H. Keiling 1962, 65) oraz Latzow, grób 51 (Reinecke 1987, 78, Abb. 18:51, 79). Chronologię tę należy przypisać także obu klamrom z Marianowa, co sugerują towarzyszące im zabytki, zwłaszcza szpila z obiektu XI.

Klamra do pasa trójramienna z żelaza z obiektu VII (ryc. 11:4), zachowana w bardzo złym stanie. Jej długość wynosi 9 cm, a szerokość ramion 1,4 cm. Obiekt VII zawierał także żelazną szpilę z łopatkowatą główką (ryc. 11:3). Omawiana klamra do pasa z Marianowa nawiązuje do klamer typu *Reitersporen-gürtelhaken*, zwanych w literaturze również *v-kształtnymi* (np. Keiling 2008). Klamry te wykazują dwie zasadnicze strefy występowania: dorzecze Haweli i Szprewy oraz dorzecze Soławy i Łaby (Keiling 2008, 98, 99, Abb. 6; Seyer 1982, 90, 91, Abb. 38). Dość licznie spotkane są także na północy Meklemburgii i na Rugii (Keiling 2007, 125, 126, Abb. 18).

Omawiany typ klamer pomimo specyficznego kształtu wykazuje dość szeroką chronologię, przypadającą zasadniczo w Brandenburgii na fazę Jastorf Ib H. Seyera, choć najwcześniejsze okazy datowane są na fazę Ia (Keiling 2008, 93; Seyer 1982, 16, Taf. 22:13 i 27:35; Wołagiewicz 1985, 311). W ostatnim opracowaniu tej kategorii ozdób Horst Keiling przeszuwa ich datowanie nawet na odcinek Jastorf Ic–IIa, zaznaczając jednak, że nie jest to materiał o dużej „czułości” chronologicznej (Keiling 2008, 99). Okaz z Marianowa badacz ten zaliczył do typu Jeserig reprezentującego eponimiczne cmentarzysko w Jeserig, Lkr. Potsdam-Mittelmark, grób 19 (Keiling 2008, 97–98 Abb. 3:27, 104). Znaleźisko marianowskie stanowi punkt oddalony na mapie o ok. 200 km na północny-wschód od macierzystego regionu występowania

omawianej kategorii klamer (Keiling 2008, 99, Abb. 6; także Ender 2009, 177, Abb. 6, tam dalsza literatura). Nie jest to sytuacja odosobniona, gdyż klamry trójramiennie znane są np. z cmentarzyska w Poieniști, județ Vaslui w Rumunii (Keiling 2008, 99, ryc. 6, 104). Należy na koniec podkreślić, że klamry nawiązujące do omawianego typu znane są także z materiałów grupy górzyskiej (Griesa 1982, Taf. 12:8).

Fragmenty okuć z blachy brązowej z nitami wystąpiły również w obiekcie VII (ryc. 11:5,6). Długość maksymalna tych fragmentów wynosi 3,0 i 2,5 cm. Są one zdobione wzdłuż krawędzi ornamentem rytych kresek, na większym kawałku widoczny jest też ornament wybitych punktów w układzie krzyżujących się linii prostych. Okucie to miało pierwotnie prostokątny kształt i przetrwało w postaci dwóch znitowanych blach (ryc. 11:6). Przestrzeń między nimi wynosi 0,2 cm. Mimo bardzo fragmentarycznego stanu zachowania wydaje się, iż mamy tu do czynienia z resztkami zdobionych okuć pasa, co potwierdzałyby znaleziona w tymże zespole klamra. Prostokątne, zdobione blachy znane są z garniturów pasów holsztyńskich w fazie Jastorf II H. Keilinga (Keiling 1978, 76, Abb. 9:a, 78, Abb. 11, 80, Abb. 12, 82, 85, Abb. 16). Analogiczny garnitur pasa z klamrą trójramienną wskazać można w Treben, Lkr. Leipziger Land (Keiling 2008, 99–100, Abb. 7, tam dalsza literatura).

Pierścienie spiralne z brązowego drutu. Dwa tego typu egzemplarze o maksymalnej średnicy 2,3 cm wystąpiły w obiekcie 15A (ryc. 14:5,6), a jeden, przetopiony wtórnie, o maksymalnej średnicy 2,4 cm zalegał w obiekcie XII (ryc. 12:9). Pierścienie z pierwszego grobu nie współwystępowały z innymi metalami. Okaz z obiektu XII był natomiast częścią bogatego zespołu datowanego szpilami na fazę Jastorf Ib H. Keilinga. Pierścienie i fragmenty drutów z brązu, w niewiadomej liczbie, odkrywane były także przed badaniami cmentarzyska (ryc. 2:2). Pierścienie wykonane z drutu brązowego stanowią jeden z najczęstszych elementów wyposażenia grobów na obszarze kultury jastorfskiej od schyłku epoki brązu aż po starszy okres przedrzymski (Keiling 1969, 37; Seyer 1985, Taf. 3:1). Są to zatem materiały pozbawione waloru datującego zespoły.

Pincety żelazne. W Marianowie zarejestrowano dwa okazy tej kategorii źródeł. Pierwsza, długości 6,6 cm i szerokości maksymalnej 2,5 cm, pochodzi z obiektu XII (ryc. 12:6,7), gdzie wystąpiła m.in. obok omówionych już szpil (ryc. 12:1–5). Druga, o długości 5,7 cm i szerokości maksymalnej 1,8 cm, znaleziona została w obiekcie 38 (ryc. 15:4) razem z omówionymi wyżej zabytkami szklanymi i klamrą do pasa (ryc. 15:5,6). Posiłkując się chronologią zabytków towarzyszących obu przyborom, ich datowanie można ustalić na fazę Jastorf Ib H. Keilinga, co potwierdzają m.in. materiały z Lanz (Keiling 1962, 68). Pincety same w sobie nie są wyznacznikami chronologii, mimo że zdecydowana ich większość pochodzi właśnie z fazy Jastorf Ib (Keiling 1969, 51).

Na Pomorzu Zachodnim pincety nie są przedmiotami spotykanymi wyłącznie w zespołach kultury jastorfskiej. Analogiczne dla egzemplarzy z Marianowa okazy z brązu znane są m.in. z cmentarzyska w Trzebiatkowej, pow. słupski, stan. 3, datowanego na młodszy odcinek okresu halsztackiego (Krzysiak 2005b, 275, ryc. 14) oraz z cmentarzyska w Miechęcinie, pow. kołobrzeski, stan. 5, datowanego z kolei na przełom okresu halsztackiego i przedrzymskiego (Borkowski, Kasprzak 2009, 122, 126, ryc. 6).

Brzytwa żelazna z obiektu XII. Zachował się tylko fragment o wymiarach $3,6 \times 2,2$ cm (ryc. 12:10). W swojej monografii dotyczącej materiałów jastorfskich z Meklemburgii H. Keiling (1969) pokusił się o typologiczną analizę brzytw pod kątem ich mikromorfologii (Keiling 1969, 50). Okaz z Marianowa jest zachowany w stanie, który nie pozwala na przyporządkowanie do tej typologii. Jest to o tyle istotne, że samo zróżnicowanie morfologiczne brzytw nie ma wielkiego znaczenia dla datowania (Keiling 1969, 50), z jednym może zastrzeżeniem przytaczanym w literaturze. Przedmioty te spotyka się bowiem w zespołach jastorfskich od schyłku epoki brązu aż po okres przedrzymski w jego rozwiniętym stadium, przy czym okazy o kształcie trapezowatym są zasadniczo uznawane za typowe dla epoki brązu, natomiast żelazne brzytwy o formie półksiężyca pojawić się miały w fazie Jastorf Ia H. Keilinga, względnie na terenie północnych Niemiec i Jutlandii w wydzielonym tam okresie VIa EB (Schneider 2009, 46, 49, Abb. 2:13–27, 51). Obecność brzytwy wraz z pincetą w jednym zespole jest typowa już od epoki brązu, oba przedmioty tworzą zestaw toaletowy (Keiling 1974, 37).

Okucie wisiora z obiektu 37 (ryc. 15:3). Całkowita długość wisiora wynosi 4,7 cm. Wykonano go z trzech pasków blachy żelaznej o szerokości 0,8–1,0 cm, znitowanych pod kątem prostym i zagiętych do wnętrza. Wewnątrz zachowała się niezidentyfikowana, spalona substancja (bursztyn?, dziegieć?), którą zabezpieczono. Brak analogii dla tego zabytku zarówno na Pomorzu Zachodnim, jak i na Pomorzu Przednim. Należy podkreślić, że przedmioty te identyfikowane jako amulety są generalnie unikatowe w zespołach kultury jastorfskiej. Najczęściej jako takie określane bywają depozyty zębów zwierzęcych, zwłaszcza drapieżników, a także zoo- i antropomorficzna plastyka figuralna, rzadziej zawieszki metalowe (Seyer 1982, 87).

Zawieszka z blachy żelaznej z uszkiem z obiektu 14A, o wymiarach $3,0 \times 1,7$ cm, skorodowana, zachowana we fragmentach (ryc. 13:4), lecz w stopniu umożliwiającym rekonstrukcję. Zawieszka ma kształt gruszkowaty i jest wyraźnie pogrubiona pośrodku, być może za sprawą skorodowanej główki nitu. Także ten zabytek jest trudny w interpretacji. Heinz Seyer zawieszki z blachy żelaznej wiązał z kultem lunarnym (Seyer 1982, 87).

Przedmioty nieokreślone z żelaza i brązu zachowane w stanie uniemożliwiającym ich identyfikację. Są to: komplet dwóch kółek żelaznych o średnicy 2,7 cm oraz okucie z żelaza o wymiarach $5,0 \times 1,1$ cm z obiektu 13 (ryc. 14:1–3); dwa fragmenty skorodowanej blachy żelaznej o wymiarach $2,1 \times 1,6$ i $2,1 \times 1,5$ cm i fragment szpili żelaznej o długości 4,1 cm z obiektu XII (ryc. 12:8, 11,12) oraz bliżej nieokreślona liczba tego typu przedmiotów znaleziona luzem przed rozpoczęciem badań wykopaliskowych (ryc. 2:2). W przypadku zestawu przedmiotów z obiektu 13 można pokusić się o interpretację ich jako szczątków garnituru pasa (por. Keiling 1969, 43, tam dalsza literatura). Najbardziej znanym przykładem jest słynny pas ogniwkowy z Wąwelnicy (Bursche, Machajewski, Rogalski 2012, 244, tam dalsza literatura). Na Pomorzu Przednim pasy, których konstrukcja stanowi kombinację kółek żelaznych i nitowanych ogni, pojawiają się w inwentarzach jeszcze u schyłku okresu przedrzymskiego, czego przykładem jest znalezisko z grobu 14 z Zinzow, Lkr. Vorpommern-Greifswald (von Richthofen 1995, 134, Abb. 12:a–c).

3.2. Ceramika

Zbiór ceramiki poddano analizie pod kątem makromorfologii, mikromorfologii, zdobnictwa i cech technologicznych. Ten tryb analizy ceramiki naczyniowej stosowany jest z powodzeniem dla stanowisk z okresu przedrzymskiego (Pawlak 2009, 117–137; Ostasz, Rogalski 2013, 106–109; 2015, 66–70). Już na wstępie podkreślić należy wybitnie heterogeniczny charakter stylistyki ceramiki z cmentarzyska w Marianowie.

3.2.1. Makromorfologia

Mimo znacznego rozdrobnienia ceramiki udało się zidentyfikować 11 grup form naczyń. Jako kryterium przyjęto głównie relacje wysokościowo-szerokościowe, na drugim miejscu charakterystyczne cechy mikromorfologii, niektóre grupy naczyń zdefiniowano jednak poprzez ich funkcję, np. łyżki. Analogiczne metody prezentowano w publikowanych opracowaniach stanowisk kultury łużyckiej, pomorskiej i jastorfskiej (m.in. Kozłowska 1997, 129–131, ryc. 6; Machajewski, Pietrzak 2004, 89–94; Rogalski 2011, 89–92). W zgodzie z tymi kryteriami klasyfikacji wyznaczono zatem 11 następujących grup makromorfologicznych (ryc. 26):

- A: wazy – są to naczynia spełniające warunki $R3 \geq R1$, $1 > R1:H1 \leq 2$, $R3 > H1$;
- B: garnki – naczynia definiowane relacją $R2 < R3 \geq R1$, $R3:H1 \leq 1,0$;
- C: misy – w tym przypadku zachodzi relacja $R3 \leq R1$, $R1:H1 \geq 2$;
- D: czarki – naczynia te zachowują te same proporcje co grupa C, misy,

lecz różni je rozmiar; jako czarki zaklasyfikowano zatem te naczynia, których wysokość $H1$ nie przekroczyła 5 cm;

- E: naczynia flaszkowate – naczynia o proporcjach wysokościowo-szerokościowych $H1 > R3$ i $R1:R3 \leq 0,7$;
- F: dzbany – naczynia o analogicznych cechach wysokościowo-szerokościowych jak E, lecz zaopatrzone w ucho;
- G: naczynie beczułkowate – naczynie spełniające warunki $R1 < R3 > R5$ oraz $R1 = H1$;
- H: puchary lejowate – zachowane co prawda fragmentarycznie, niemniej jednak jako podstawowe można dla nich przyjąć warunki: $H1 > R1$ oraz $R1 > R5$;
- I: kubki – naczynie spełniające warunki: $R3:H1 \geq 1$;
- J: pokrywy – jest to grupa naczyń definiowana głównie poprzez funkcję; w materiałach z Marianowa wystąpiły pokrywy odznaczające się różną morfologią;
- K: łyżka.

Grupa A: wazy. Marianowskie okazy określić można wstępnie jako wazy dwuczłonowe i szerokootworowe. W ramach tego podziału wyodrębniają się dwie podgrupy, różniące się morfologią profilu:

Podgrupa A.1. Zaliczono tu wazę z obiektu 2 (ryc. 16:11) oraz naczynie z warstwy (ryc. 24:11), gdzie $R3$ położone jest poniżej $1/2 H1$. Obie wazy są zdobione, różnią się nieznacznie gabarytami. Naczynia są wygładzane, barwy ciemnobrunatnej do czarnej, o drobnej domieszce. Wykazują one zarówno wpływ tradycji kultury pomorskiej, jak i stylistyki kultury jastorfskiej. Wskazówką wydaje się być w tym przypadku forma dna naczynia z obiektu 2, częściowo występująca w kulturze pomorskiej. Z Pomorza Zachodniego wskazać można analogie z cmentarzyska w Renicach, pow. myśliborski, stan. 10, datowanego na HaC (Affelski *et al.* 2009, 142, 146, tabl. 4:2). Wazy o takiej samej formie znane są z cmentarzyska w Stalmierzu, pow. lipnowski, stan. 3, datowanego na przełom okresu halsztackiego i starszy okres przedrzymski (Sobczyk 2009, 87, ryc. 5:3, 85, 88, ryc. 6:1). Waza podgrupy A.1 znaleziona luźno na stanowisku (ryc. 24:11) pokryta jest ornamentem festonowym wykazującym wpływy zdobnictwa typu *Dellen-Sparren-Muster*. Zdobnictwo to jest typowe dla kultury jastorfskiej w Brandenburgii, gdzie spotykane jest od fazy Jastorf Ia H. Seyera oraz w grupie górzyckiej (Griesa 1982, 42, Abb. 7:17; Seyer 1982, 14, 44; Wołagiewicz 1989, 311).

Naczynia nawiązujące do podgrupy A.1, niekiedy uchate, należą do ceramiki najliczniej reprezentowanej w materiałach kultury jastorfskiej na Pomorzu Zachodnim i Przednim (Rogalski 2010b, 219). Wśród materiałów z cmentarzysk kultury jastorfskiej naczynia analogiczne wobec podgrupy A.1 wskazać można

na cmentarzysku w Lubieszewie, stan. 1, groby 72 (Wołągiewicz 1997, tabl. VIII:72) i 123A (Wołągiewicz 1997, tabl. XVI:123A). Obie wazy, należące do najstarszego horyzontu tej nekropoli, wykazują zdecydowanie cechy typowe dla kultury łużyckiej w jej schyłkowej fazie na Pomorzu Zachodnim (Rogalski 2010b, 205). Cechy mikromorfologiczne obu waz podgrupy A.1 z Marianowa – łagodny załom brzuśca, wychylony na zewnątrz wylew i zaokrąglony brzeg – odpowiadają tradycji posthalsztackiej w stylistyce ceramiki kultury jastorfskiej (Rogalski 2010b, 220). Dodać należy, że naczynie z obiektu 2 dookoła jest zdobione rytymi liniami w układzie festonów, co z kolei wywodzić można ze stylistyki grupy górzyskiej (Griesa 1982, 42–43, Abb. 7 i 8), zwłaszcza że jej oddziaływanie czytelne są także w materiałach z cmentarzysk w Długim, stan. 3 oraz w Kunowie, stan. 5 (Eggers 1964, Taf. 4, grób 106; Łaskiewicz 1973, 54–56). Omówione wazy podgrupy A.1 z Marianowa stanowią zatem pierwszy przykład heterogenicznego charakteru ceramiki ludności użytkującej tę nekropole.

Podgrupa A.2. Wazy odznaczające się położeniem linii R3 powyżej 1/2 H1. Podgrupa ta jest liczniejsza i obejmuje naczynia z obiektów: 4 (ryc. 17:2), 7 (ryc. 17:4), 14A (ryc. 18:7), 15B (ryc. 19:3) oraz 29 (ryc. 21:10). Jest to zróżnicowana wewnętrznie podgrupa, w skład której wchodzi wazy szerokootworowe reprezentujące dwa modele morfologiczne. Podzielono je na dwa typy:

Typ A.2.1. Niskie wazy dwuczłonowe, szerokootworowe z obiektów: 4 (ryc. 17:2), 14A (ryc. 18:7), 15B (ryc. 19:3) i 29 (ryc. 21:10). Mają one pogrubiony wychylony na zewnątrz wylew, zbliżony formą do kołnierzwatego, uznany w literaturze za element mikromorfologiczny typowy dla tradycji halsztackiej w stylistyce kultury jastorfskiej (Machajewski, Pietrzak 2004, 94, 109, tabl. I). Okaz z obiektu 29 ma dno w postaci plastycznego pierścienia (ryc. 21:10). Jest to z kolei rzadka cecha mikromorfologiczna w ceramice kultury jastorfskiej, jednak bez zasadniczych walorów datujących (por. Wołągiewicz 1960, 143, tabl. II:6; Rogalski 2010b, ryc. 100:7). Wazy omawianego typu charakteryzują się jasnobrunatną barwą oraz szorstką lub chropowatą powierzchnią. Okaz z obiektu 4 (ryc. 17:2) poniżej załomu brzuśca jest chropowaty, a powyżej – szorstki. Waza z obiektu 29 jest wygładzana (ryc. 21:10).

Wazę analogiczną do naczynia z obiektu 4 odkryto w grobie 93 na cmentarzysku w Troszynie, stan. 10, datowanym na schyłek starszego okresu przedrzymskiego (Pawlak 2009, 64, 191, tabl. 11:2). Cmentarzysko to dostarczyło porównywalnych materiałów również dla wazy z obiektu 14A (Pawlak 2009, 126, 183, tabl. 3:7, 187, tabl. 7:14, 191, tabl. 11:2). Na uwagę zasługuje zwłaszcza okaz z grobu 21 na tym stanowisku (Pawlak 2009, 183, tabl. 3:7). Ceramikę tej formy łączono z wczesnojastorfską stylistyką fazy Jastorf Ia–Ib w ujęciu

H. Seyera (1982, Taf. 5:7 i 7:4; Pawlak 2009, 126–127), jednakże na obszarze Wielkopolski okazy nawiązujące do egzemplarza z obiektu 14A (ryc. 18:7) datowane są już na odcinek Jastorf IIa–IIb według tegoż badacza (Machajewski, Pietrzak 2004, 92–93, 117, tabl. IX:2,3, tam dalsza literatura).

Niezależnie od różnic w datowaniu omawiany typ waz szerokootworowych uznaje się na Pomorzu Zachodnim oraz w Wielkopolsce za element o wyraźnej halsztackiej tradycji w kulturze jastorfskiej (Machajewski, Pietrzak 2004, 92–93, tam dalsza literatura; Pawlak 2009, 126, tam dalsza literatura). Równie szeroką chronologię mają formy odpowiadające morfologią typowi A.2.1 na terenie Meklemburgii. Wazy te rejestrowane są tam już od faz Ia–Ic (Keiling 1969, 54, 184, Taf. 42:f), choć naczynia tego typu z cmentarzyska w Glövin datowane są zasadniczo na fazę Jastorf IIb w ujęciu H. Keilinga (Keiling 1979, 28–29, tabl. 23:147,150). Inna waza o formie podobnej do naczynia z obiektu 14A pochodzi z cmentarzyska w Dallmin, Lkr. Prignitz (Keiling 1969, 74, 146, Taf. 4:g). W tym przypadku nie określono chronologii.

Długi okres trwania tej formy waz poświadczają także materiały z Meklemburgii-Pomorza Przedniego. Naczynia z grobów IV i 5 na cmentarzysku w Hohensee, stan. 8 datowane były nawet na młodszy okres przedrzymski (Reinecke, Rausch 1997, 68, 79, Abb. 15:b, 81, Abb. 17:f, 84). Przegląd okazów analogicznych z terenów sąsiadujących z obszarem występowania kultury jastorfskiej dowodzi niezwykle szerokiej chronologii waz odpowiadających morfologicznie egzemplarzowi z obiektu 14A, obejmującej w zasadzie cały odcinek pradziejów, na którym rejestrowane są materiały grupy nadodrzańskiej kultury jastorfskiej, tj. od fazy Jastorf Ia–Ib H. Keilinga aż po młodszy okres przedrzymski. Grób 14A nie dostarczył materiałów pozwalających dokładnie umiejscowić cały zespół na osi czasu.

Okaz wazy typu A.2.1 z obiektu 29 (ryc. 21:10) ma ciekawą formę bez ściśłych analogii na Pomorzu Zachodnim i Przednim, jakkolwiek dna w postaci wysokiego taśmowego pierścienia znane są z materiałów kultury jastorfskiej, np. ze Szczecina, ul. Traugutta (Wołagiewicz 1960, 143, tabl. II:6).

Podsumowując analizę typu A.2.1, podkreślić należy jego posthalsztacką stylistykę pod względem inspiracji kulturowych oraz bardzo szerokie ramy czasowe obejmujące okres Jastorf Ia–Ib H. Keilinga aż po młodszy okres przedrzymski w jego wczesnym stadium. Obiekt 4 nie zawierał poza ceramiką innego wyposażenia, a obiekt 14A dostarczył zaledwie jednej zawieszki z uszkiem wykonanej z blaszki żelaznej (ryc. 13:4). W grobie 29 znajdowała się za to, poza ceramiką, szpila żelazna z półkolistą główką z brązu datującą ten zespół zasadniczo na fazę Jastorf Ib w ujęciu wspomnianego wyżej badacza (ryc. 15:1). W kontekście całości materiałów z Marianowa przyjąć należy dla waz typu A.2.1 takie właśnie datowanie.

Typ A.2.2. Waza dwuczłonowa, szerokokotworowa z obiektu 7, o krótkiej lejowatej szyjce i pogrubionym, ściętym górą wylewie (ryc. 17:4). Naczynie jest barwy jasnobrunatnej i ma wygładzaną powierzchnię. Jego maksymalna wysokość wynosi 35 cm, a maksymalna średnica brzuśca 48 cm. Morfologicznie waza ta wpisuje się w stylistykę ceramiki brandenburskiej fazy Jastorf Ia–Ib zgodnie z ustaleniami H. Seyera. Bezpośrednią analogię wskazać można na cmentarzysku w Baitz, Lkr. Potsdam–Mittelmark, datowanym na fazę Jastorf Ib–IIa tegoż badacza (Seyer 1982, 126, Taf. 33:3). Zdobnictwo wazy, szczególnie plastyczne, nawiązuje bezpośrednio do materiałów kultury jastorfskiej z Brandenburgii. Charakterystyczne jest w tym przypadku ucho przechodzące w swojej dolnej partii w listwę plastyczną w kształcie półksiężyca. W literaturze niemieckiej takie zdobienie (*halbmondförmige Griffleiste*) określane jest jednoznacznie jako typowe dla ceramiki kultury jastorfskiej na terenie Brandenburgii już od fazy Jastorf I H. Seyera (Seyer 1982, 44, Taf. 37:3). Analogie do omawianej wazy z Marianowa wskazać można np. w materiałach z cmentarzyska w Lanz (Keiling 1962, 92, Abb. 32, 105–106) oraz Glövzin, groby 22 i 65 datowane szpilami na fazę Jastorf Ic według H. Keilinga (Keiling 1979, 31–32, Abb. 8, 131, Taf. 3:22, 138, Taf. 10:65).

Liczne analogiczne formy uch jak u wazy typu A.2.2 z obiektu 7 w Marianowie wystąpiły na cmentarzysku w Kolbow, gdzie datowane były analogicznie (Keiling 1974, 90, Taf. 2:16, 103, Taf. 15:152, 104, Taf. 16:180, 105, Taf. 17:184, 190). Przykładu naczynia zdobionego w interesujący nas sposób z obszaru Meklemburgii-Pomorza Przedniego dostarczyło cmentarzysko w Latzow, stan. 5, gdzie forma ta datowana jest również na wspomnianą wyżej fazę Jastorf I (Reinecke 1987, 61, 82, Abb. 20:75). Na Pomorzu Zachodnim ceramika zdobiona półksiężycowatymi listwami plastycznymi znana jest z cmentarzyska w Wąwelnicy (Wołągiewicz 1989, 315, ryc. 5:2a,3). Prezentowana waza z obiektu 7 zdobiona jest ponadto dookołnym, rozbudowanym ornamentem rytym, m.in. w postaci nachodzących na siebie festonów nawiązujących do ornamentów typu *Dellen-Sparren-Muster*, charakterystycznych dla kultury jastorfskiej w Brandenburgii od fazy Jastorf Ia H. Seyera i dla grupy górzyckiej, a wywodzonego z tradycji halsztackiej (Keiling 1974, 45; Griesa 1982, 42–43, Abb. 7:17; Seyer 1982, 14, 44). Ornament ten był ważną wskazówką pozwalającą określić chronologię i przynależność kulturową cmentarzyska w Marianowie (Wołągiewicz 1989, 311), przy czym nie występował on w postaci klasycznej (por. Seyer 1982, Taf. 1:2,3; 2:1,2 i 3:1). Analogicznie zdobiony jest także garnek podgrupy B.1 z obiektu 27 (ryc. 21:1,2). Na obecnym etapie badań można postawić tezę o jego synkretycznym charakterze, zmodyfikowanym pod wpływem grupy górzyckiej (por. Griesa 1982, Taf. 4:9; 5:1,4 i 7:2,9). Przykłady podobnie intensywnego oddziaływania zdobnictwa grupy górzyckiej na ceramikę znane są

z osady w Nowogródku Pomorskim, pow. myśliborski, stan. 4 (Affelski *et al.* 2009, 148, 150, tabl. 7), ale także z przywoływanego już wielokrotnie cmentarzyska w Troszynie (Pawlak 2009, 135, 187, tabl. 7:14). Obiekt 7 wyposażony był wyłącznie w ceramikę.

Podsumowując, wazy grupy A w Marianowie należy uznać za serię ceramiki heterogenicznej pod względem kulturowym wykazującą wpływ stylistyki kultury pomorskiej i jastorfskiej oraz grupy górzyczej.

Podgrupa A.3. Tę podgrupę wydzieliłem dla naczynia o wysokiej lejowatej szyjce z obiektu 1 (ryc. 16:8). Ostatecznie zaliczyłem je do grupy waz, jakkolwiek nie spełnia ono warunku $R3 > H1$. Naczynie jest wygładzone, barwy czarnej. Morfologicznie nawiązuje ono do naczyń flaszowatych grupy E, jednak ma ono właściwy wazom szeroki wylew. Forma ta pod względem morfologii i zdobnictwa znamionuje tradycję *stricte* halsztacką na cmentarzysku w Marianowie. Analogiczne naczynia stanowiły wyposażenie zespołów z fazy HaC–D na cmentarzyskach w Renicach, pow. myśliborski, stan. 10 (Affelski *et al.* 2009, 145, tabl. 3:1, 146, tabl. 4:2) oraz Dobrowie, pow. białogardzki, stan. 1 (Kozłowska 1994, 66, ryc. 8:5, 72, ryc. 14:6). Fragment analogicznej wazy wystąpił także na osadzie datowanej na przełom epoki brązu i okresu halsztackiego w Szczecinie–Niemierzynie, stan. 4 (Kozłowska 1997, 147, ryc. 12:2).

Grupa B: garnki. Jest to najliczniejsza grupa ceramiki wykazująca wewnętrzne zróżnicowanie, pozwalające na wydzielenie trzech podgrup⁶:

Podgrupa B.1. Dwuczłonowe garnki wąskootworowe z wysoką lejowatą szyjką wystąpiły w Marianowie w obiektach: VII (ryc. 16:5), 7 (ryc. 17:3), 27 (ryc. 21:1), 31 (ryc. 21:12) i 33 (ryc. 22:3). Prawdopodobnie do tej podgrupy należy zaliczyć bardzo rozdrobnione ułamki garnków z obiektu 38 (ryc. 23:8,9) i z warstwy kulturowej (ryc. 24:9). Garnki omawianej formy wykazują bardzo silną tradycję stylistyki halsztackiej i licznie występują w zespołach kultury jastorfskiej. Niezwykle interesujący jest w tym kontekście okaz z obiektu 27, będący kolejnym naczyniem wyraźnie nawiązującym ornamentyką do tradycji grupy górzyczej (ryc. 21:1,2).

Garnki odpowiadające formą podgrupie B.1 znane są z zespołów kultury jastorfskiej z obszaru zarówno Pomorza Zachodniego, jak i terenów zaodrzańskich. Garnek analogiczny do naczyń podgrupy B.1 z Marianowa wystąpił na osadzie w Troszynie, stan. 12 (Ostasz, Rogalski 2013, 106, ryc. 10:1). Na zachód od Odry podobieństwa wskazać można np. na cmentarzysku w Glocksie, groby 86 i 98 (Schmidt 1997, 52, Abb. 19:e, 55, Abb. 20:b). W grobie 98 znaleziono ponadto masywną zagiętą żelazną klamrę do pasa, która datuje zespół na fazę Jastorf IIa według H. Seyera (Schmidt 1997, 15, 53, 55, Abb. 20:d, 56).

⁶ Typologia ta różni się nieznacznie od wcześniejszej systematyki garnków z Marianowa (Rogalski 2010a, 146–147).

Analogiczne naczynie z Pomorza Zachodniego pochodzi z cmentarzyska w Lubieszewie, stan. 1, z grobu 101, gdzie datowane jest podobnie zapinką wariantu Kostrzewski K (za Wołągiewicz 1997, 25, tabl. XIII:101). Chronologia obu zespołów odbiega zatem od datowania materiałów z Marianowa, lecz traktować je należy jako dowody oddziaływania tradycji posthalszackiej na Pomorzu Zachodnim i Przednim jeszcze w młodszym okresie przedrzymskim (por. Rogalski 2007). Tezę tę potwierdzają okazy takich samych garnków z Karlina, pow. białogardzki i Czarnowosów, pow. białogardzki, stan. 42 (Machajewski 1999, 235–236, ryc. 1:4,6).

Inną analogią zachodniopomorską jest wspomniany już okaz z osady w Nowogródku Pomorskim, stan. 4 (Affelski *et al.* 2009, 150, ryc. 7). Naczynie to odpowiada egzemplarzowi z Marianowa, obiekt 27 (ryc. 21:1) nie tylko morfologią, ale także zdobnictwem nawiązującym do stylistyki grupy górzyskiej (Affelski *et al.* 2009, 148, tam dalsza literatura).

Szczególną formą charakteryzuje się garnek z obiektu 38, zachowany fragmentarycznie i zrekonstruowany (ryc. 23:8,9). Naczynie to odznaczało się zaskakująco wąską szyjką w stosunku do baniastego brzuśca. Okazuje się, że nie jest to ewenement w zespołach kultury jastorfskiej. Identyczne niemal naczynie odkryto na cmentarzysku w Troszynie, stan. 10, w grobie 86 (Pawlak 2009, 123–124, 189, tabl. 9:11). Garnki analogiczne do podgrupy B.1 znane są także z materiałów kultury jastorfskiej z Wielkopolski, np. z badań w rejonie Poznania-Nowego Miasta i datowane są tam już na fazę Jastorf IIb H. Keilinga (Machajewski, Pietrzak 2004, 90, 110, tabl. II:5,7). Z osady w Otorowie, pow. szamotulski, stan. 66 znany jest z kolei jeden fragment garnka wąskootworowego o lejowatym wylewie, który odpowiada okazom z Marianowa i datowany jest na starszy okres przedrzymski (Zychliński 2004, 248, ryc. 4:2).

Podgrupa B.2. Reprezentują ją dwuczłonowe garnki jajowate, niekiedy zaopatrzone w ucho. Są to naczynia o łagodnym załomie brzuśca mniej więcej w połowie H1, pozbawione charakterystycznej dla poprzedniej podgrupy wysokiej lejowatej szyjki. Do podgrupy B.2 włączono okazy z obiektów: 8 (ryc. 17:5), 14A (ryc. 18:8), 15A (ryc. 19:1), 16 (ryc. 19:5), 26 (ryc. 20:6), 39A (ryc. 24:4) i 40 (ryc. 24:5), oraz fragment górnej partii naczynia tej formy z warstwy kulturowej (ryc. 25:13). Ze względu na długą chronologię występowania – od schyłku okresu halszackiego po młodszą część przedrzymską – garnki jajowate nie mają dla zespołów kultury jastorfskiej dużych wartości datujących (Machajewski, Pietrzak 2005, 90; Rogalski 2010b, 208–210). Jest to ponadto forma naczyń powszechnie spotykana zarówno w kulturze jastorfskiej, jak i pomorskiej. Na Pomorzu Zachodnim garnki odpowiadające podgrupie B.2 wystąpiły na osadzie kultury jastorfskiej w Troszynie, stan. 12, datowanej

na horyzont marianowski (Ostasz, Rogalski 2015, 67, ryc. 9:2), oraz na pobliskim cmentarzysku, stan. 10 (Pawlak 2009, 195, tabl. 15:5,7). Jako przykład z Meklemburgii wskazać można naczynia z nekropoli kultury jastorfskiej w Glocksins, groby 1 i 66 (Schmidt 1996, 23, Abb. 4:a,b, 47, ryc. 16:b). Garnki tej formy znamy ponadto ze stanowisk jastorfskich w Wielkopolsce (Machajewski, Pietrzak 2004, 112, tabl. IV:3–5). Przykładem są egzemplarze z osady w Wojnowie, pow. poznański, stan. 23 (Kasprowicz 2004, 228, ryc. 12:1,2 i 13:2). Analogią z materiałów kultury pomorskiej jest z kolei okaz z cmentarzyska w Maryńcu, pow. złotowski, stan. 1, datowany na przełom okresu halsztackiego i starszego okresu przedrzymskiego (Lachowiczowa, Lachowicz 1961, 96, ryc. 6:c, 169).

Podgrupa B.3. Dwuczęłowe garnki szerokootworowe o łagodnym wysoko umieszczonym załomie brzuśca, gdzie R3 znajduje się powyżej 1/2 H1. Do tej podgrupy zaliczono naczynia z obiektów: 2 (ryc. 16:10), 11A (ryc. 17:6), 14C (ryc. 18:10), 19 (ryc. 19:14) i 22 (ryc. 20:1), oraz materiał zebrany z powierzchni wykopu (ryc. 24:6).

Garnki tej podgrupy również są częste w inwentarzach kultury jastorfskiej. Szczególnie interesującą analogię do egzemplarzy marianowskich stanowi garnek z osady w Troszynie, stan. 12, odkryty w obiekcie 54, w którym wystąpił także garnek podgrupy B.2 (Ostasz, Rogalski 2013, 106, ryc. 10:2). Również na cmentarzysku w Troszynie, stan. 10 zarejestrowano garnki tego samego typu (Pawlak 2009, 181, tabl. 1:4, 184, tabl. 4:5, 189, tabl. 9:3). Z Pomorza Przedniego garnki nawiązujące do podgrupy B.3. pochodzą z cmentarzyska w Latzow, grób 35 (Reinecke 1987, 74, Abb. 16:35, 75). Niestety obiekt ten nie dostarczył innych materiałów datujących.

Przykłady ceramiki odpowiadającej morfologicznie podgrupie B.3 wskazać można także w grupie gubińskiej (Domański 1975, 141, tabl. X:a), na terenie Meklemburgii (Keiling 1969, 175, Taf. 33:d) oraz Brandenburgii (Keiling 1974, 90, Taf. 2:17). Chronologia omawianej podgrupy garneków jest również szeroka – od okresu HaD₃ po młodszy okres przedrzymski (Machajewski, Pietrzak 2005, 90; Rogalski 2010b, 208–213).

Pod względem technologicznym garnki grupy B z Marianowa odznaczały się jasnobrunatną barwą oraz szorstką bądź chropowatą powierzchnią. Okazy z obiektów: VII (ryc. 16:5), 2 (ryc. 16:10), 8 (ryc. 17:5), 14A (ryc. 18:8), 19 (ryc. 19:14), 22 (ryc. 20:1), 31 (ryc. 21:12) i 39A (ryc. 24:4), miały brzuśce chropowate lub delikatnie obrzucane poniżej załomu oraz staranniej opracowaną powierzchnię powyżej załomu. Jest to technika typowa dla warsztatów garncarskich kultury jastorfskiej, o niewielkiej wartości datującej (Keiling 1969, 151, Taf. 9:r,s, 152, Taf. 10:d–j), co potwierdzają liczne analogie (m.in. Keiling 1979, 152, Taf. 24:156,157,159; 1983, 38, Abb. 5:16–17; Schmidt 1997, 37, Abb. 12:c).

Grupa C: misy. Jest to kolejna grupa ceramiki wykazująca wewnętrzne zróżnicowanie morfologiczne. W tym przypadku wydzielić można dwie podgrupy:

Podgrupa C.1. Dwuczłonowe misy o łukowatym profilu z R3 powyżej 1/2 H1 oraz płaskim dnie. Zaliczono do nich trzy okazy – z obiektów: 15A (ryc. 19:2), 27 (ryc. 21:8) i 35 (ryc. 22:7). Ze względu na formę wylewu z obiektów 15A i 35 jako typ **C.1.1** wydzielono naczynia z wylewem prostym lub nachylonym do wnętrza. Obie formy uszeregowano łącznie, zaznaczyć należy jednak, że misa z obiektu 35 wykonana jest bardzo niedbale, szczególnie jest to widoczne w niestałym nachyleniu wylewu, który miejscami jest wręcz wertykalny. Obie misy nawiązują do typu F.I.4 ceramiki kultury jastorfskiej na Pomorzu Zachodnim i Przednim, która charakteryzuje się bardzo szerokim datowaniem obejmującym schyłek okresu halszackiego i okres przedrzymski (Rogalski 2010b, 215–216, 707, ryc. 98:1–4).

Na szczególną uwagę zasługuje misa z grobu 15A (ryc. 19:2). Naczynie to ma odwrotnie stożkową formę o dość stromym nachyleniu ścianek. Taki kształt naczyń spotykany jest w kulturze jastorfskiej. Identyczną niemal misę, lecz z dwoma pionowymi guzami na tej samej wysokości znamy z cmentarzyska w Glocksins, grób 2 (Schmidt 1997, 23, Abb. 4:g). Naczynie to pełniło funkcję pokrywy popielnicy. Misa z Marianowa odznacza się natomiast plastycznym ornamentem twarzowym o wyraźnych konotacjach z tradycją kultury pomorskiej, co zresztą podkreślano już w literaturze (Malinowski 1995, 23, ryc. 8). Omawiana misa marianowska z obiektu 15A nakrywała popielnicę, tj. garnek podgrupy B.2 (ryc. 19:1).

Identycznie zdobiona misa została odkryta w Surajnach, pow. olsztyński, ale co ciekawe, na cmentarzysku kultury kurhanów zachodniobałtyjskich (Malinowski 1995, 25, ryc. 13). Oba naczynia zostały wymienione w pracy Tadeusza Malinowskiego jako odległe terytorialnie przykłady tego samego zjawiska kulturowego, jakim było zdobienie twarzowe i oczkowe ceramiki na obszarze środkowoeuropejskim (Malinowski 1995, 22–25). Poza analogicznym – dość unikatowym – zdobieniem tego typu naczyń oba egzemplarze łączy także fakt występowania w grobach wielopochówkowych (Waluś 1995, 94–96). Misa z Marianowa, obiekt 15A ma analogie na Pomorzu Zachodnim na cmentarzyskach w Kunowie, stan. 5, grób 57 (Łaszkievicz 1973, 35, 81, tabl. XI:1) oraz Lubieszewie, stan. 1, grób 59 (Wołagiewicz 1997, tabl. VII:59:b, 67). Odpowiedniki do misy z obiektu 35 w Marianowie znaleźć można także na cmentarzysku w Kunowie, w grobie 66 (Łaszkievicz 1973, 82, tabl. XIV:2) oraz w Glocksins, w grobie 64, gdzie misa nakrywała popielnicę (Schmidt 1997, 44, Abb. 15:5). Naczynia tego typu są popularne także na terenie Brandenburgii (Keiling 1969, 150, Taf. 8:h, 177, Taf. 35:r). Przykładem może być okaz

z Gross Kreutz, Lkr. Potsdam-Mittelmark, grób 20, datowany na fazę Jastorf I H. Seyera (Seyer 1982, 45, Taf. 1:3). Z dalszych obszarów kultury jastorfskiej wymienić można misy z cmentarzyska w Kolbow, stan. 4 (Keiling 1974, 95, Taf. 7: 66, 101, Taf. 13:133).

Nie jest to jednak forma misy występująca wyłącznie w kulturze jastorfskiej. Liczne egzemplarze tego typu naczyń znane są ze stanowisk grupy górzyskiej (Griesa 1982, Taf. 1:5, 3:2, 4:2, 5:6, 8:4, 11:6 i 17:1,5). Wiele okazów mis podgrupy C.1 dostarczyło również wspomniane wcześniej cmentarzysko kultury pomorskiej z Dobrowa, stan. 1 (Kozłowska 1994, 77, ryc. 19:1–4, 78, ryc. 20:3,4, 79, ryc. 21:3). Nekropola ta założona została pod koniec HaD (Jastorf Ic/Ila H. Keilinga), a jej intensywne użytkowanie przypada na starszy okres przedrzymski (Kozłowska 1994, 57). Warto przypomnieć, że dla kultury pomorskiej zwyczaj używania mis jako pokryw popielnic łączony jest ze schyłkiem młodszego okresu halsztackiego (Rembisz 2009, 45, tam dalsza literatura), a powszechny staje się w młodszej fazie trwania tej kultury, tj. w starszym okresie przedrzymskim (Kozłowska 1994, 56–57).

Zachowaną we fragmentach misę z obiektu 27 (ryc. 21:8) zaliczono z kolei do typu **C.1.2**, tj. form dwuczłonowych o wylewie wychylonym na zewnątrz. Niestety, ze względu na rozdrobnienie naczynia nie sposób powiedzieć czegoś więcej o jego morfologii. Generalnie kształtem misa nawiązuje do stylistyki grupy górzyskiej z okresu halsztackiego (Griesa 1982, Taf. 6:7:3 i 7:1:4). Potwierdzają to materiały z cmentarzyska w Kunowie, stan. 5, gdzie misa analogicznej formy wystąpiła w zespole związanym z najstarszą fazą użytkowania nekropoli, łączoną z ludnością kultury łużyckiej (Łaszkiewicz 1973, 82, tabl. XIII:1). Innym przykładem z Pomorza Zachodniego są misy odpowiadające morfologicznie podgrupie C.1 z osady w Troszynie, stan. 12 (Ostasz, Rogalski 2013, 107, ryc. 11, 108) oraz z cmentarzyska w tymże Troszynie, stan. 10 (Pawlak 2009, 191, tabl. 11:7, 192, tabl. 12:1).

Podgrupa C.2. Jednoczłonowe misy w formie wycinka kuli, niekiedy o wklęsłym dnie. Jest to forma naczyń, która najliczniej wystąpiła na cmentarzysku w Marianowie – w obiektach: 11B (ryc. 17:8), 14A (ryc. 18:6), 14B (ryc. 18:9), 15B (ryc. 19:4) i 38 (ryc. 23:3,5). Fragmenty mis tego typu znaleziono również w materiałach luźno zebranych z powierzchni wykopu (ryc. 24:8).

Na szczególną uwagę wśród naczyń omawianej podgrupy – ze względu na zdobienie ornamentem oczkowym – zasługuje misa z obiektu 11B (ryc. 17:8). Jest to drugi po misie z obiektu 15A (ryc. 19:2) przypadek obecności zdobnictwa tego rodzaju na cmentarzysku marianowskim. Swoją formą okaz ten wpisuje się zresztą w ramy stylistyki ceramiki kultury pomorskiej i grupy górzyskiej (Griesa 1982, Taf. 17:13 i 19:4,5). Misy reprezentujące podgrupę C.2 są

naczyniami często spotykanymi w zespołach kultury pomorskiej i łużyckiej od schyłku epoki brązu (por. Dworaczyk 2004, 125, tam dalsza literatura), rejestrujemy je także na stanowiskach kultury jastorfskiej (Ostasz, Rogalski 2010, 71, tam dalsza literatura). W materiałach tej ostatniej misy w formie wycinka kuli występują na Pomorzu Zachodnim sporadycznie, chociaż łukowaty profil i wylew nachylony do wnętrza stanowią zestaw cech mikromorfologicznych często spotykanych w tej grupie naczyń (Rogalski 2010b, 215). Misy w formie wycinka kuli datowane na horyzont marianowski znane są z osady w Troszynie, stan. 12 (Ostasz, Rogalski 2010, 71, 171, ryc. 22:2). W Wielkopolsce misę odpowiadającą podgrupie C.2 odkryto na osadzie w Wojnowie, stan. 23, związanej z kulturą jastorfską (Kasprowicz 2004, 223, 7:11, 227, ryc. 11:3). Jak wspomniano, omawiany typ mis identyfikować należy głównie z tradycją łużycko-pomorską. Na schyłek epoki brązu i okres halszacki datowane są misy w formie wycinka kuli pozyskane z badań na Starym Mieście w Pyrzycach, pow. *loco* (Dworaczyk 2004, 125, 130, ryc. 4:7, 131, ryc. 5:4). Z wczesnym okresem halszackim związany jest z kolei okaz będący jednocześnie naczyniem sitowatym, odkryty na stanowisku 8 w Lubinie, pow. kamieński (Hamling 1964, 27, 32, tabl. III:3). Liczne fragmenty mis omawianej podgrupy znalezione zostały również na osadzie kultury łużyckiej w Międzyrzeczu, pow. *loco*, stan. 78 (Krzyszowski 2006, 11, 67, ryc. 19:2,6,10, 70, ryc. 22:3,10,11, 72, ryc. 24:1,5,9). Osada ta datowana jest na III–IV okres epoki brązu (Krzyszowski 2006, 23), co potwierdza bardzo szerokie ramy chronologiczne także mis. Ich przykłady w kulturze pomorskiej znaleźć można natomiast na cmentarzysku w Miechęcinie, stan. 5 (Strzyżewski 1972, 9, ryc. 3:e, 12, ryc. 5:c). Stanowisko to datowane jest na okres HaD oraz początek starszego okresu przedrzymskiego (Strzyżewski 1972, 30). Dwa okazy mis podgrupy C.2 pochodzą z cmentarzyska w Darskowie, pow. drawski, stan. 5, datowanego na okres HaC (Lachowicz 1964, 50, ryc. 7:c, 69, ryc. 18:a, 99). Licznej serii naczyń nawiązujących do podgrupy C.2 dostarczyło cmentarzysko z przełomu okresu halszackiego i okresu przedrzymskiego w Grzybnie, pow. chełmiński, stan. 40 (Rembisz 2009, 44, ryc. 7:4,10, 11,14–16, 46).

Podsumowując powyższą analizę naczyń grupy C z Marianowa, należy przyjąć, że nie są one dobrym elementem datującym zespoły ani też dobrym nośnikiem informacji na temat ich treści kulturowej. Czynnikiem determinującym taką ocenę jest powszechność ich występowania we wszystkich wspomnianych trzech kulturach archeologicznych na dużym odcinku pradziejów. Misy z cmentarzyska w Marianowie odznaczały się jasnobrunatnym kolorem oraz przeważnie wygładzaną powierzchnią zewnętrzną, choć – podobnie jak w przypadku większości naczyń – uwagę zwraca ich raczej niedbałe wykonanie.

Grupa D: czarki. Także w tej grupie na podstawie zróżnicowania tektoniki naczyń wydzielono dwie podgrupy:

Podgrupa D.1. Są to czarki odpowiadające morfologicznie podgrupie mis C.2, czyli o kształcie wycinka kuli. Na cmentarzysku marianowskim wystąpiły one w obiektach 27 (ryc. 21:3–5) i 38 (ryc. 23:4). Jeden z okazów pod względem formy jest identyczny z misą podgrupy C.2 z tegoż zespołu (ryc. 23:3), lecz różni się jedynie wymiarami. Czarki podgrupy D.1, podobnie jak misy podgrupy C.2, łączyć należy raczej z tradycją kultury łużyckiej niż jastorfskiej (por. Griesa 1982, Taf. 12:1:5). Potwierdzają to liczne analogie. Na obszarze Pomorza Zachodniego czarki omawianej podgrupy odkryto na cmentarzysku kultury pomorskiej w Darskowie, pow. drawski, stan. 5, datowanym na fazę HaC (Lachowicz 1964, 50, ryc. 7:c, 83). Przykładem czarek omawianej formy spoza Pomorza są egzemplarze z osady kultury łużyckiej w Świętym Wojciechu, pow. międzyrzecki, stan. 17, datowanej na okres HaD (Uciechowska-Gawron 2006, 218–219, 245, ryc. 6:1, 252, ryc. 13:3). Kolejnym jest naczynie z osady w Międzyrzeczu, stan. 108, datowanej na przełom epoki brązu i okresu halsztackiego (Kaniewska, Sobucki 2006, 140–141, 174, ryc. 24:7).

Podgrupa D.2. Czarki dwuczłonowe z obiektów 35 (ryc. 22:5) i 37 (ryc. 22:12,13). Okaz z obiektu 35 ma analogię do identycznego niemal naczynia z cmentarzyska kultury jastorfskiej w Troszynie, stan. 10, które wiązane jest ze stylistyką grupy górzyckiej (Pawlak 2009, 120, 188, tabl. 8:12). Interpretacja ta wydaje się właściwa także w przypadku czarki z Marianowa. Stanowiska grupy górzyckiej dostarczają wystarczającej liczby nawiązujących do niej form naczyń z uchem (Griesa 1982, Taf. 7:2:4, 10:7). Czarki z obiektu 37 (ryc. 22:12,13) mają natomiast szereg odpowiedników na stanowiskach kultury pomorskiej, np. na stan. 12 w Koszalinie (Skrzypek 1982, 20, 22, ryc. 6:h).

Podsumowując, obie przedstawione wyżej podgrupy naczyń typu D dowodzą heterogenicznego charakteru ceramiki z cmentarzyska w Marianowie, z przewagą elementów o proveniencji łużycko-pomorskiej. Czarki z Marianowa mają kolor ciemnobrunatny oraz wygładzane powierzchnie i drobną domieszkę.

Grupa E: naczynia faszowate. Zaliczono do nich formy z obiektów: XI (ryc. 2:4b), XII (ryc. 16:1), 1 (ryc. 16:7) i 4 (ryc. 17:1). To ostatnie naczynie ma na załomie brzuśca miejsce na osadzenie guza lub ucha, co pozwoliłoby zaklasyfikować je ewentualnie do dzbanów – naczyń grupy F, omówionej niżej. Być może drugie naczynie zachowane we fragmentach z obiektu 1 (ryc. 16:9) także pierwotnie reprezentowało grupę E. Na marginesie dodać należy, że naczynia tej formy określa się czasem jako wazy (np. Kozłowska 1994, 44; Janiak 2009, 72; Rembisz 2009, 43) lub stosuje się dla nich klasyfikacje opisowe, indywidualne dla danego autora (por. Lachowiczowa, Lachowicz 1965, 123; Borkowski, Kasprzak 2009, 119; Krzysiak 2009, 118, ryc. 9). Okazy grupy E z Marianowa odznaczają się gładzoną powierzchnią.

Wymieniony typ naczyń jest trudny do interpretacji pod względem jego proveniencji kulturowej, jego odpowiedniki bowiem powszechnie występują zarówno w zespołach kultury jastorfskiej, jak i na stanowiskach o tradycji łużycko-pomorskiej. Liczne analogie o szerokiej chronologii znajdujemy na stanowiskach kultury pomorskiej oraz późnej kultury łużyckiej z Pomorza, m.in. na datowanej ogólnie na okres halsztacki nekropoli w Dąbrównie, stan. 8, gdzie naczynie flaszowate miało taką samą pokrywę jak popielnica z obiektu XII w Marianowie (Krzysiak 2009, 117–118, ryc. 9:g).

Naczynie nawiązujące do grupy E odkryto także na osadzie grupy górzyskiej z przełomu epoki brązu i okresu halsztackiego w Kozielicach, pow. pyrzycki, stan. 76 (Kozłowska-Skoczka 2009, 161, ryc. 6:10). Popielnice nawiązujące formą do grupy E znane są także z cmentarzyska kultury pomorskiej w Biernatce-Olszanowie, pow. człuchowski, stan. 2 (Skrzypek 1998, 40, ryc. 22:e, 48, ryc. 28:c, 52, ryc. 31:f). Licznej serii popielnic o analogicznej morfologii dostarczyło cmentarzysko w Dobrowie, stan. 1 (Kozłowska 1994, 67–70, ryc. 9:3, 10:10, 11:2 i 12:7, 78, ryc. 20:2). Omawiana grupa naczyń odpowiada formie ceramiki spotykanej na cmentarzyskach kultury pomorskiej poza Pomorzem Zachodnim. Przykładem są naczynia z cmentarzyska w Grzybnie, pow. chełmiński, stan. 40, łączonego z przełomem okresu halsztackiego i przedrzymskiego (Rembisz 2009, 42, ryc. 6:3), oraz z datowanego na starszy okres przedrzymski cmentarzyska kultury pomorskiej w Nowej Sikorskiej Hucie, pow. kartuski, stan. 2 (Janiak 2009, 75, tabl. V:1, 77). Kolejne naczynie interesującej nas formy pochodzi z osady w Straszynie, pow. gdański, stan. 10 (Fudziński M., Adamska, Fudziński P. 2005, 333, ryc. 10:b). Z północnej Wielkopolski wskazać można egzemplarz z grobu skrzynkowego z Obornik, pow. *loco*, stan. 20 (Kaczmarek 2005, 186, tabl. XXXI:3–5).

Ceramika nawiązująca formą do omawianej grupy występuje równie licznie na cmentarzyskach kultury jastorfskiej (Seyer 1982, 43, Taf. 36). Na terenie nekropoli w Troszynie, stan. 10 zarejestrowano tylko jedno naczynie o morfologii nawiązującej do grupy E, a autor opracowania materiałów z tego stanowiska uznaje je za typowe dla kręgu jastorfskiego w fazie HaD₃ (Pawlak 2009, 186, tabl. 6:4). Innym przykładem zaczerpniętym z inwentarzy kultury jastorfskiej jest liczna seria takich naczyń z cmentarzyska w Glocksın, które uznano tam za typowe dla fazy Jastorf Ib H. Keilinga, tym samym reprezentują one najstarszy horyzont użytkowania tej nekropoli (Schmidt 1997, 10, 13, Abb. 3). Na fazę Jastorf Ia w systemie wspomnianego autora datowane są z kolei naczynia z ważnego dla stanu badań cmentarzyska w Glövzin, stan. 1 (Keiling 1979, 26, 150, Taf. 22:142).

Naczynia grupy E określone jako flaszowate w materiałach z Marianowa odznaczały się starannością wykonania. Powierzchnia zewnątrz jest wygładzana,

domieszka drobna, a kolor przeważnie ciemnobrunatny. Reprezentują one zatem tradycję halsztacką wspólną kulturze jastorfskiej, pomorskiej i grupie górzyskiej, z czym zgadzają się inni badacze tego zagadnienia (m.in. Keiling 1979, 26).

Grupa F: dzbany. W grupie tej wymienić można tylko dwa, i to znane wyłącznie z archiwaliów, okazy z obiektu XI (ryc. 2:4a,c). Morfologią odpowiadają one grupie E, czyli naczyniom flaszkowatym, zreferowanym wyżej. Specyfiką grupy F jest obecność ucha. Podobnie jak w przypadku grupy E dzbany z Marianowa należy uznać za naczynia wykazujące silne piętno tradycji halsztackiej związanej z kulturą pomorską. Dzbany w materiałach kultury jastorfskiej, jakie rejestrujemy na Pomorzu Zachodnim, Przednim i w Meklemburgii, wykazują dwa nurty stylistyczne: halsztacki i latenizujący, pod względem morfologii różnią się jednak zasadniczo od okazów z Marianowa (Rogalski 2010a, 218–219, 708, ryc. 99).

Naczynia o formie nawiązującej do wydzielonej tu grupy F znane są z wielu stanowisk kultury pomorskiej na Pomorzu. Pierwszy przykład pochodzi z cytowanego cmentarzyska w Dobrowie, stan. 1 (Kozłowska 1994, 71, ryc. 13:1). Dzbany analizowanej formy wystąpił na osadzie w Łobżanach, pow. łobeski w materiałach o „łużyckim” charakterze identyfikowanych z horyzontem marianowskim (Wołągiewicz 1989, 318, ryc. 8:1). Z dalszych analogii wymienić można naczynia datowane na przełom okresu halsztackiego i przedrzymskiego z cmentarzysk w Grzybnie, pow. chełmski, stan. 40 oraz w Dębowej Łące, pow. wąbrzeski, stan. 49 (Rembisz 2009, 40, ryc. 4:1, 42, ryc. 6:5, 46, 51, ryc. 14:8). Ostatnie z wymienionych materiałów warto są przytoczenia ze względu na fakt ich łączenia z tradycją wczesnopomorską fazy wielkowiejskiej (Rembisz 2009, 43). Jeszcze inny okaz nawiązujący do grupy F odkryto na cmentarzysku w Stalmierzu, pow. lipnowski, stan. 3 (Sobczyk 2009, 90, ryc. 8:10, 92, ryc. 10:11). Niemal identyczne naczynie jak z obiektu XI w Marianowie zarejestrowano na cmentarzysku w Budziszewku, pow. obornicki, stan. 1, datowanym na HaD i starszy okres przedrzymski (Kaczmarek 2005, 192, tabl. XXXVII:A:1, 203). Dzbany grupy F należy zatem uznać – obok wcześniej analizowanych naczyń flaszkowatych grupy E – za element kulturowy o jednoznacznie halsztackiej tradycji, osadzonej w stylistyce kultury pomorskiej.

Grupa G: naczynie beczułkowate. Jedno naczynie z obiektu V (ryc. 16: 2) o jasnobrunatnej barwie oraz wygładzanej powierzchni zewnętrznej, a także fragmentarycznie zachowane okazy z obiektów 26 (ryc. 20:9) i 28 (ryc. 21:9). Naczynia beczułkowate, zwane też cylindrycznymi, stanowią kolejny element tradycji kultury łużyckiej (por. Krzyszowski 1998, 222, ryc. 16:4, 224, ryc. 18:4, 230, ryc. 23:2, 233). Formy te odkryte na osadzie w Troszynie, stan. 12, łączonej z fenomenem horyzontu marianowskiego również interpretowano jako element tradycji halsztackiej wywodzonej z grupy górzyskiej

(Ostasz, Rogalski 2013, 106, ryc. 10:4, 109, tam dalsza literatura). Taką samą proveniencję przypisano okazom z cmentarzyska w Troszynie, stan. 10 (Pawlak 2009, 122–123, 182, tabl. 2:15, 185, tabl. 5:6, tam dalsza literatura). Jeszcze inny przykład egzemplarza beczułkowatego pochodzi z osady w Łobżanach, pow. łobeski, stan. 1, gdzie wystąpił w materiałach łączonych stylistycznie z horyzontem marianowskim (Wołagiewicz 1989, 318, ryc. 8:3)

Ceramika ta ma długą chronologię występowania, także poza Pomorzem – od IV–V EB po okres halszacki (Krzyszowski 1998, 233; Dworaczyk 2004, 124; Kaczmarek 2005, 174, tabl. XIX:2, 183, tabl. XXVIII:5–6; Uciechowska-Gawron 2006, 218). Z obszaru Pomorza Zachodniego wymienić można egzemplarze naczyń omawianej formy z Pyrzyc-Starego Miasta, datowane na V EB (Dworaczyk 2004, 124, 129, ryc. 3:3). Fragment wylewu, należącego zapewne do naczynia o analogicznej morfologii, znany jest z osady w Międzyrzeczu, stan. 108 (Kaniewska, Sobucki 2006, 172, ryc. 22:1). Również to naczynie uznano za przejaw wpływów tradycji halszackiej grupy górzyckiej na wytwórczość ceramiczną ludności użytkującej osadę (Kaniewska, Sobucki 2006, 141). Okaz beczułkowaty znamy także z osady datowanej na okres halszacki i starszy okres przedrzymski w Świętym Wojciechu, pow. międzyrzecki, stan. 17 (Uciechowska-Gawron 2006, 218, 245, ryc. 6:2).

Należy zaznaczyć, że naczynia tego typu spotyka się również w zespołach kultury jastorfskiej, czego przykładem jest egzemplarz z cmentarzyska w Latzow, Lkr. Vorpommern-Greifswald, stan. 5, o nieokreślonej bliżej chronologii (Reinecke 1987, 84–85, Abb. 21:76). Naczynie to mikromorfologicznie różni się jednak np. od okazów z Marianowa i Troszyna, stan. 12, wykazując relacje średnic $R5 < R1$ (Reinecke 1987, 84, Abb. 21:76). Ta sama okoliczność wyklucza z grupy G również naczynie z grobu 91 w Długiem, pow. stargardzki, stan. 3⁷.

Grupa H: smukłe puchary o lejowatym kształcie odkryte w obiektach 30 (ryc. 21:11) i 38 (ryc. 23:6,7). Oba egzemplarze różnią się od siebie sposobem ukształtowania wylewu. Puchar z obiektu 30 charakteryzuje się wylewem nachylonym do wnętrza (**podgrupa H.1**) z nieznacznie pogrubionym, zaokrąglonym brzegiem. Wylew okazu z obiektu 38 jest wychylony na zewnątrz i także zaokrąglony (**podgrupa H.2**).

Naczynia grupy H są rzadko spotykane na Pomorzu Zachodnim na przełomie okresu halszackiego i starszego okresu przedrzymskiego. Nieliczne analogie, jakimi dysponujemy, nie upoważniają na obecnym etapie badań do wskazania odmiennego podłoża kulturowego obu wydzielonych pododmian. Fragmentarycznie zachowane okazy naczyń tej formy występują w inwentarzach

⁷ Teczka nr 1536 w archiwum Działu Archeologii Muzeum Narodowego w Szczecinie. Naczynie to było publikowane, lecz zamieszczone rysunki nie oddają poprawnie jego proporcji (Eggers 1964, Taf. 4).

kultury łużyckiej na Pomorzu Zachodnim od schyłku epoki brązu (Dworaczek 2004, 124, 129, ryc. 3:2) aż po horyzont grupy górzyckiej (Griesa 1982, Taf. 2:2,9). Ważną analogią jest ułamek naczynia nawiązującego formą do grupy H z osady w Troszynie, stan. 12, którego obecność skomentowano jako przejaw kultywowania tradycji kultury łużyckiej późnej epoki brązu (Ostasz, Rogalski 2009, 78, 155: ryc. 6:21, tam dalsza literatura). Taką samą interpretację przyjąć należy dla naczyń grupy H z Marianowa.

Grupa I: kubki. Naczynia te wystąpiły w obiektach 2 (ryc. 16:12), 37 (ryc. 22:11) i 38 (ryc. 23:1,2). Ze względu na różnice w morfologii brzuśców wydzielone zostały trzy podgrupy:

Podgrupa I.1: kubki o doniczkowatym kształcie z obiektów 37 i 38 (ryc. 22:11 i 23:1). Naczynia tej formy uznawane są w literaturze za charakterystyczne dla kultury jastorfskiej, jednocześnie podkreśla się ich halsztacką proveniencję (Machajewski, Pietrzak 2004, 118, tabl. X:5). Kubki doniczkowate rozprzestrzenione są na znacznym obszarze oddziaływania kultury jastorfskiej. Rejestrowane są m.in. na Półwyspie Jutlandzkim i wyspach duńskich, w Brandenburgii, Wielkopolsce aż po obszar kultury Poinești-Lukaševka (Becker 1961, Taf. 84:a, 87:k; Keiling 1969, 81, 151, Taf. 9:q; Babeș 1993, 100–101; Machajewski, Pietrzak 2004, 95, 118, ryc. X:5,6).

Na osadzie w Troszynie, stan. 12 kubki doniczkowate były najczęściej rejestrowane wśród naczyń tej grupy (Ostasz, Rogalski 2010, 75, 162, ryc. 13:7, 13, 15). Wystąpiły także na cmentarzysku kultury jastorfskiej w tej samej miejscowości (Pawlak 2009, 132, 188, ryc. 8:8). Omawiana podgrupa kubków ma liczne analogie również na stanowiskach kultury pomorskiej, np. na cmentarzysku w Dobrowie, stan. 1, datowanym na okres halsztacki i przedrzymski (Kozłowska 1994, 54–57, 73, ryc. 15:3). Formy nawiązujące morfologią do podgrupy I.1 znane są również z Pomorza Zachodniego z późnych stanowisk kultury łużyckiej, jak np. datowana na przełom epoki brązu i okresu halsztackiego osada w Wierzchlasie, pow. gryfiński, stan. 1 (Wilgocki 1991, 38, ryc. 6:1) i Szczecin-Niemierzynie, stan. 4 (Kozłowska 1997, 153, ryc. 18:2). Kubki o doniczkowatym kształcie brzuśca są także formą ceramiki obecną w zespołach grupy górzyckiej (Griesa 1982, Taf. 7:1:1 i 17:3). Przytoczone analogie nakazują raczej widzieć w kubkach doniczkowatych formę ceramiki znamionującą obecność tradycji halsztackiej na Pomorzu Zachodnim niezależnie od szczegółowej identyfikacji kulturowej danego zespołu.

Podgrupa I.2. Definiuje ją trójczłonowy kubek o niskim załomie brzuśca oraz lejowatym wylewie z obiektu 2 (ryc. 16:12). Jest to forma ceramiki, którą należy wiązać z tradycją kultury jastorfskiej. Na Pomorzu Zachodnim analogiczny kubek znaleziono na cmentarzysku w Lubieszewie, stan. 1, w zespole datowanym

na młodszy okres przedrzymski (Wołągiewicz 1997, 11, tabl. VIII:72). Liczne okazy tych naczyń są również znane z terenu Meklemburgii, z zespołów datowanych na starszy okres przedrzymski (Keiling 1969, 153, Taf. 11:l, 154, Taf. 12:e,i, 168, Taf. 26:i). Z terenu Wielkopolski kubki nawiązujące kształtem do podgrupy I.2 zarejestrowano na osadach z okresu przedrzymskiego kultury jastorfskiej w Otorowie, pow. szamotulski, stan. 66 (Zychliński 2004, 253, ryc. 8:5, 254) oraz w Nowym Mieście nad Wartą, pow. średzki, stan. 1 (Machajewski, Walkiewicz 1993, 106–107, ryc. 3:1,2, 110–112).

Podgrupa I.3. Reprezentuje ją kubek z obiektu 38 (ryc. 23:2). Naczynie to proporcjami nawiązuje do dzbanów grupy F i ma analogiczne konotacje z tradycją kultury pomorskiej. Kubki o podobnym kształcie odkryto na osadzie w Troszynie, stan. 12, gdzie przypisano im taką samą proveniencję (Ostasz, Rogalski 2010, 76, 151, ryc. 2:3, 166, ryc. 17:1). Podobnie profilowany okaz wystąpił także na osadzie w Łobżanach, w materiałach identyfikowanych z horyzontem marianowskim (Wołągiewicz 1989, 318: ryc. 8:9). Naczynia omawianej formy zarejestrowano na cmentarzyskach kultury pomorskiej w Grzybnie, pow. chełmiński, stan. 40 (Rembisz 2009, 45, ryc. 8:3) i w Dębowej Łące, pow. wąbrzeski, stan. 49 (Rembisz 2009, 51, ryc. 14:6). Z dalszych analogii wskazać można egzemplarz z osady w Nowej Wsi, pow. międzyrzecki, stan. 1 i 12, datowany na IV–V EB (Dzieduszycki, Makiewicz, Sobucki 1998, 137, ryc. 15:2, 138), a także kubki z cmentarzyska kultury pomorskiej w Niemieczkowie, pow. obornicki, stan. 2, datowane na okres halsztacki i starszy okres przedrzymski (Kaczmarek 2005, 193, tabl. XXXVIII:B:2,3,6,7, 214). Kubki z Marianowa cechuje przeważnie szorstka powierzchnia, brunatny kolor oraz ogólnie niedbałe wykonanie.

Grupa J: pokrywy. Jest to grupa ceramiki, którą wydzielono głównie na podstawie specyficznej funkcji, w dalszej kolejności biorąc pod uwagę morfologię. Odkryte w Marianowie pokrywy, zwłaszcza wypukłe, od początku badań nad fenomenem cmentarzyska uznawano za elementy wskazujące na silne wpływy tradycji kultury pomorskiej (Wołągiewicz 1989, 311). Podobnie interpretowana jest obecność analogicznych pokryw w zespołach kultury jastorfskiej na zachód od Odry (np. Segschneider 2005, 60, Abb. 5). W materiałach kultury jastorfskiej oraz grupy górzyskiej pokrywy rejestrowane są jednak rzadko (Keiling 1969, 62; Griesa 1982, 38–39). Na omawianym cmentarzysku wystąpiły w dwóch podgrupach morfologicznych:

Podgrupa J.1. Pokrywy z zakładką, wpuszczane w szyjkę wchodziły w skład wyposażenia obiektów XI (ryc. 2:4b), XII (ryc. 16:1), 13 (ryc. 18:1), 25 (ryc. 20:3,4) i 36 (ryc. 22:8). Różnią się od siebie krzywizną profilu. Kryterium to pozwala wydzielić dwa typy:

Typ J.1.1: pokrywy z zakładką, płaskie. Pochodzą z obiektów XI (ryc. 2:b), XII (ryc. 16:1), 25 (ryc. 20:4) i 36 (ryc. 22:8). Jest to najliczniejszy zbiór pokryw. Jak wspomniano wyżej, egzemplarze z Marianowa niezależnie od różnic morfologicznych nawiązują do tradycji kultury pomorskiej. Płaska pokrywa z zakładką wystąpiła na cmentarzysku kultury jastorfskiej w Lubieszewie, stan. 1, w zespole z ceramiką o cechach stylistycznych kultury łużyckiej (Wołagiewicz 1997, 28, tabl. XVI:123A). Tego typu pokrywa odkryta została na osadzie kultury jastorfskiej w Świątem, stan. 10 (Machajewski 2009, 124, tabl. XLVII:4). Analogie na Pomorzu Zachodnim znane są z cmentarzyska kultury pomorskiej w Dąbrównie, stan. 8, datowanej zasadniczo na okres HaC (Krzyśiak 2009, 117–118, ryc. 9:a,g,h). Wśród bardziej odległych terytorialnie przykładów wskazać można tego typu pokrywy z cmentarzysk w Dębowej Łące, stan. 49 (Rembisz 2009, 49, ryc. 12:3,4) oraz Klukowie, pow. złotowski, stan. 2 (Skrzypek 1995, 64, ryc. 4:g). Zespół ten datowany jest na schyłkową fazę kultury pomorskiej (Skrzypek 1995, 63). Jeszcze innym przykładem zaopatrzenia popielnic kultury pomorskiej w płaskie wpuszczane pokrywy są zespoły grobowe z cmentarzyska w Łubowie-Kolonii, pow. szczecinecki, stan. 5 (Janocha, Rożnowski 1972, 43, ryc. 6:b,d, 46, ryc. 7:b). Stanowisko to datowane jest na przełom okresu halsztackiego i starszego okresu przedrzymskiego (Janocha, Rożnowski 1972, 66).

Typ J.1.2: pokrywy z zakładką, wypukłe. Odkryte w obiektach 13 (ryc. 18:1) i 25 (ryc. 20:3), współwystępowały z innymi pokrywami. Okazy podobne do omawianego typu odkryto na cmentarzyskach kultury jastorfskiej w Troszynie, stan. 10 (Pawlak 2009, 130, 192, tabl. 12:7) oraz Lubieszewie, stan. 1, w schyłkowohalsztackim horyzoncie użytkowania tej nekropoli (Wołagiewicz 1997, ryc. 2, tabl. VII:65). Przykłady takich pokryw ze stanowisk kultury łużyckiej wskazać można na przykład z Wielkopolski północnej (Kaczmarek 2005, 190, tabl. XXXV).

Z Pomorza Zachodniego znany jest okaz z cmentarzyska kultury pomorskiej w Miechęcinie, stan. 5 (Borkowski, Kasprzak 2009, 128, ryc. 10:1). Stanowisko datowane jest na przełom okresu halsztackiego D i starszego okresu przedrzymskiego (Borkowski, Kasprzak 2009, 122). Fragmenty analogicznej pokrywy znane są również z cmentarzyska kultury pomorskiej w Biernatce-Olszanowie, stan. 5 (Skrzypek 1998, 14, ryc. 5:c). Chronologię tej nekropoli doprowadza się aż do starszego okresu przedrzymskiego (Skrzypek 1998, 53). Okazy wypukłe, współwystępujące z omówionymi wyżej pokrywami płaskimi, znaleziono także na cmentarzysku kultury pomorskiej w Łubowie-Kolonii, stan. 5 (Janocha, Rożnowski 1972, 40, ryc. 4:d, 46, ryc. 7:e). Analogią spoza Pomorza jest wypukły egzemplarz z cmentarzyska w Dębowej Łące, stan. 49 (Rembisz 2009, 49, ryc. 12:1). Fragmenty pokryw omawianego typu pochodzą także z cmentarzyska w Maryńcu, stan. 1 (Lachowicz, Lachowicz 1961, 123, ryc. 22:d, 144, ryc. 34:1).

Okres użytkowania tej nekropoli ocenia się na końcową fazę kultury pomorskiej, tj. okres HaD, oraz starszy okres przedrzymski (Lachowicz R., Lachowicz F.J. 1961, 169). Oba typy pokryw z zakładką wpuszczaną w szyjkę popielnicy uznać należy w materiałach z Marianowa za sobie współczesne, jakkolwiek w literaturze spotyka się pogląd o późniejszej pozycji chronologicznej pokryw płaskich (Pawlak 2009, 130–131; Rembisz 2009, 45, tam dalsza literatura).

Podgrupa J.2: pokrywy bez zakładki, obejmujące szyjkę popielnicy z obiektów 13 (ryc. 18:2) i 22 (ryc. 20:2) oraz z warstwy (ryc. 24:12). Również ta podgrupa wykazuje zróżnicowanie morfologiczne, na podstawie którego zdefiniowano dwa poniższe typy:

Typ J.2.1. Pokrywa pozbawiona zakładki z wertykalną kryzą na brzegu z obiektu 13 (ryc. 18:2). Pierwsza z form, o cylindrycznym profilu, nie jest tak powszechnie spotykana jak pokrywy z zakładką, niemniej jednak także ten typ łączyć należy z tradycją kultury pomorskiej (Krzysiak 2009, 124, ryc. 13). Analogie z Pomorza Zachodniego wskazać można na cmentarzysku kultury jastorfskiej w Troszynie, stan. 10, gdzie pokrywom nawiązującym morfologią do typu J.2.1 przypisano proveniencję meklembursko-holsztyńską (Pawlak 2009, 130–131, 186, tabl. 6:2,5, tam dalsza literatura). Analogie wskazać można także na stanowiskach grupy górzyskiej (Giesa 1982, Taf. 5:3) oraz kultury pomorskiej (Skrzypek 1986, 16, ryc. 9:d).

Typ J.2.2. Pokrywy z obiektu 22 (ryc. 20: 2) i z warstwy kulturowej (ryc. 24:12), które mają formę płytkiej misy, względnie wysklepionego talerza z podniesionym brzegiem. Pomimo prostej formy są one rzadziej spotykane na cmentarzyskach kultury pomorskiej niż typy omówione wyżej. Analogiczne okazy można wskazać w materiałach z cmentarzysk w Łubowie-Kolonii, stan. 5 (Janocha, Rożnowski 1972, 40, ryc. 4:e, 54, ryc. 10:a), Poroście, pow. koszaliński, stan. 10 (Skrzypek 1983, 7, ryc. 3:e) oraz Klukowie, stan. 2 (Skrzypek 1986, 10, ryc. 4:b, 16, ryc. 9:b). Stanowiska te datowane są na przełom okresu halsztackiego i przedrzymskiego (Janocha, Rożnowski 1972, 66; Skrzypek 1986, 25). Być może pokrywy omawianej podgrupy należy interpretować jako późne zredukowane warianty okazów czapkowatych (por. Rembisz 2009, 45, tam dalsza literatura). Pokrywy wszystkich typów z Marianowa odbiegają wyraźnie techniką wykonania od reszty zbioru ceramiki. Charakteryzują się drobną domieszką i starannie wygładzanymi powierzchniami barwy brunatnej.

Grupa K: łyżka. Pochodzi z warstwy kulturowej, zachowana fragmentarycznie (ryc. 24:7). Okaz z Marianowa odpowiada typowi V – form nieokreślonych z uwagi na stan zachowania – w typologii łyżek kultury jastorfskiej autorstwa Andrzeja Michałowskiego (Michałowski 2004, 129–130, ryc. 5). Łyżki spotykane są w zespołach zarówno kultury jastorfskiej, jak i pomorskiej, ale także w materiałach kultury łużyckiej od środkowej epoki brązu aż po okres halsztacki

(Griesa 1982, 39). Przykładem z Pomorza Zachodniego są zróżnicowane morfologicznie okazy z datowanych na okres halsztacki osad kultury łużyckiej i pomorskiej w Renicach, stan. 5 i 6 (Kot 2011, 188, ryc. 8:b–d) oraz Koszalinie, stan. 12 (Skrzypek 1982, 22, ryc. 6:b,c,e). W starszym okresie przedrzymskim przedmioty tego typu rejestrowane są również w kulturze jastorfskiej na Pomorzu Przednim, w Meklemburgii (Saalow, Schmidt 2009, 105, Abb. 8) i Brandenburgii (Seyer 1982, 46). Łyzki kultury jastorfskiej nie są znaleziskiem częstym, jakkolwiek występują na całym obszarze objętym jej wpływami (Michałowski 2004, 124, ryc. 1). Na ziemiach Polski poza Pomorzem znane są również ze stanowisk grupy gubińskiej (Domański 1975, 134, tabl. III:n). Z terenu Wielkopolski wskazać można egzemplarze znalezione na osadach w Dzierżnicy, pow. średzki, stan. 35 i w Modliszewie, pow. gnieźnieński, stan. 10 oraz Wojnowie, pow. poznański, stan. 23 (Kasprowicz 2004, 222, ryc. 6:5; Sobucki, Woźniak 2004, 211, ryc. 11). Łyzka z Marianowa znaleziona została w warstwie, bez kontekstu, co nie pozwala ostatecznie rozstrzygnąć, czy interpretować należy ją jako element tradycji kultury jastorfskiej czy łużycko-pomorskiej. Zapewne stanowi ona wspólne tym kulturom dziedzictwo stylistyki halsztackiej, podobnie jak np. kubki podgrupy I.1.

Podsumowując przegląd form makromorfologicznych ceramiki z Marianowa, podkreślić należy jej wybitnie heterogeniczny charakter. Wykształcenie się stylistyki jastorfskiej na Pomorzu Zachodnim od dawna interpretowano w literaturze jako wypadkową oddziaływania w regionie nurtów stylistycznych kultury jastorfskiej, pomorskiej i łużyckiej (Machajewski 2013, 50–54; Rogalski 2010a, 150; Wołągiewicz 1989, 310–319). Zastanawiający jest brak talerzy powszechnie występujących na współczesnych omawianej nekropoli stanowiskach zarówno kultury jastorfskiej, jak i łużyckiej i pomorskiej (Griesa 1982, 39; Keiling 1969, 62; Skrzypek 1982, 27, ryc. 8:a–c). Spektrum chronologiczne zaprezentowanych wyżej grup naczyń obejmuje odcinek Jastorf Ia–Ib.

3.2.2. Mikromorfologia ceramiki

Ceramika z cmentarzyska w Marianowie odznaczała się dużym stopniem rozdrobnienia, słabym wypałem, niewielką twardością powierzchni, nierzadko brakiem dbałości o zachowanie stałych proporcji, np. krzywizn profili wylewów (por. np. ryc. 17:8 i 22:5). W takich przypadkach przypisano im dominującą cechę mikromorfologiczną. Podobne właściwości miała ceramika ze współczesnej omawianym materiałom z Marianowa osady w Troszynie, stan. 12 (Ostasz, Rogalski 2010, 79). Liczne fragmenty wylewów naczyń były zniszczone powierzchniowo w stopniu uniemożliwiającym dokładną identyfikację (np. ryc. 18:3; 19:8 i 24:9).

Wylewy naczyń obecne w zbiorze ceramiki z cmentarzyska w Marianowie wykazują następujące zróżnicowanie morfologiczne:

Grupa A. Wylewy pogrubiane, najbardziej zróżnicowana seria wylewów:

Podgrupa A.1. Wylewy pogrubione wychylone na zewnątrz, najliczniej występujące w materiałach z Marianowa. Wylewy te odznaczały się różnym sposobem uformowania brzegów:

Typ A.1.1. Wylewy pogrubione, wychylone na zewnątrz, zaokrąglone (ryc. 16:7,11; 17:7; 19:7,9; 20:7; 21:1,8; 22:13; 23:2,6; 24:5,11 i 25:13).

Typ A.1.2. Wylewy pogrubione, wychylone na zewnątrz, ścięte. Z uwagi na zróżnicowanie płaszczyzny ścinania brzegu wskazać można następujące ich odmiany:

Odmiana A.1.2.1. Wylewy pogrubione, wychylone na zewnątrz, ścięte górą (ryc. 16:5,12; 19:3,10,12–14; 20:5 i 23:3).

Odmiana A.1.2.2. Wylewy pogrubione, wychylone na zewnątrz, ścięte do wnętrza (ryc. 21:12; 23:8 i 25:7).

Odmiana A.1.2.3. Wylewy pogrubione, wychylone na zewnątrz, ścięte wielopłaszczyznowo, które określić można jako formy pseudofacetowane (ryc. 17:4; 18:7; 24:6 i 25:8,12,18).

Typ A.1.3. Wylewy pogrubione, wychylone na zewnątrz, z wykształconym okapem (ryc. 21:10).

Podgrupa A.2. Wylewy pogrubione nachylone do wnętrza, również zróżnicowane morfologicznie:

Typ A.2.1. Wylewy pogrubione nachylone do wnętrza, zaokrąglone (ryc. 18:6,9; 19:11; 21:9,11; 23:5 i 24:2).

Typ A.2.2. Wylewy pogrubione nachylone do wnętrza, ścięte (ryc. 16:2; 21:3; 22:7; 23:4 i 25:16,17).

Podgrupa A.3. Wylew pogrubiony, prosty (ryc. 18:5). Wystąpił tylko w jednym wariantcie brzegu – zaokrąglonym (typ A.3.1).

Grupa B. Wylewy niepogrubiane:

Podgrupa B.1. Wylewy niepogrubione wychylone na zewnątrz; reprezentują jeden sposób uformowania brzegu – zaokrąglenie (typ B.1.1) (ryc. 16:1,8; 17:3 i 22:3,11).

Podgrupa B.2. Wylewy niepogrubione, nachylone do wnętrza, występujące w odmianach:

Typ B.2.1. Wylewy niepogrubione, nachylone do wnętrza, zaokrąglone (ryc. 19:4; 20:9; 22:5; 24:1 i 25:4,14).

Typ B.2.2. Wylewy niepogrubione, nachylone do wnętrza, ścięte (ryc. 18:4 i 21:5).

Grupa C. Wylewy zwężone, będące najrzadziej rejestrowaną serią wylewów w Marianowie:

Podgrupa C.1. Wylewy zwężone wychylone na zewnątrz, wykazujące zróżnicowanie opracowania brzegów. Wylewy tej podgrupy miały brzegi zaokrąglone – typ C.1.1 (ryc. 19:6; 20:8 i 25:3,15).

Podgrupa C.2. Wylewy zwężone nachylone do wnętrza, reprezentowane przez pojedynczy egzemplarz o brzegu ściętym górą – typ C.2.1.

Podgrupa C.3. Wylewy zwężone, proste (ryc. 19:2). Zarejestrowano jeden wylew tej formy zdefiniowany dalej jako typ C.3.1 – wylew zwężony, obustronnie ścięty (ryc. 24:8).

Dna naczyń odznaczały się zdecydowanie mniejszym zróżnicowaniem morfologicznym. Wydzielić można dwie ich zasadnicze grupy:

Grupa A. Dna płaskie. Na podstawie różnic w ukształtowaniu profilu wyróżniono trzy podgrupy:

Podgrupa A.1. Dna płaskie zintegrowane ze ścianką brzuśca (ryc. 16:9; 18:6,8; 19:2; 21:13; 22:9,11 i 24:4).

Podgrupa A.2. Dna płaskie na stopce (ryc. 17:5,6; 18:7,10; 19:1 i 20:1).

Podgrupa A.3. Dna pierścieniowate (ryc. 16:6 i 21:10).

Grupa B. Dna wklęsłe. Podzielono je na trzy podgrupy, za kryterium również przyjmując profil przejścia brzuśca w dno:

Podgrupa B.1. Dna wklęsłe, zintegrowane ze ścianką brzuśca (ryc. 16:11; 17:8; 18:9; 19:4 i 24:3).

Podgrupa B.2. Dna wklęsłe, wydzielone załomem ze ścianki brzuśca (ryc. 16:1,2,5,10; 19:14; 20:15; 21:6; 22:2–5,7 i 23:1,2,7).

Podgrupa B.3. Dna wklęsłe na stopce (ryc. 17:4; 19:5; 20:6,14 i 22:10).

Ostatnim elementem mikromorfologicznym, jaki poddano klasyfikacji są ucha naczyń. Wystąpiły w trzech formach morfologicznych:

Grupa A. Ucha płaskie, taśmowate najliczniej reprezentowane (ryc. 16:12; 17:9; 19:1; 20:1,6,13; 21:7; 22:1,11 i 23:1,2), w tym omówione wyżej ucho z listwą z obiektu 7 (ryc. 17:4).

Grupa B. Ucha wałeczkwate o okrągłym profilu (ryc. 18:8 i 20:12).

Grupa C. Ucha szczątkowe w postaci przekłutych guzów, zarejestrowane tylko w jednym przypadku (ryc. 22:5).

Wachlarz form elementów mikromorfologicznych zaobserwowanych w ceramice z Marianowa wpisuje się w pełni w typologię syntetyczne ceramiki kultury jastorfskiej na Pomorzu Zachodnim i Przednim (Rogalski 2010b, 201–204) oraz w Wielkopolsce (Machajewski, Pietrzak 2004). Podkreślona na wstępie słaba kondycja technologiczna analizowanej ceramiki oraz wybór technik opracowywania np. wylewów nie ma raczej związku z jej sepulkralnym charakterem. Datowana na horyzont marianowski ceramika z osady w Troszynie, stan. 12 odpowiadała w pełni pod tym względem materiałom z Marianowa (Ostasz, Rogalski 2010, 80).

Szczególną uwagę zwrócić należy na technikę ścinania brzegów obecną we wszystkich grupach wylewów. Jest to element mikromorfologii o wybitnie halsztackiej tradycji (Machajewski 2004, 94, 109, tabl. I; Rogalski 2010b, 202–203, 719, ryc. 110). Liczna reprezentacja tej cechy mikromorfologicznej wskazuje na silny wpływ posthalsztackiego nurtu stylistycznego na kształtowanie się warsztatu ceramicznego kultury jastorfskiej na Pomorzu Zachodnim. Dziedzictwo to czytelne jest jeszcze w młodszy okresie przedrzymskim, zarówno w ceramice kultury jastorfskiej, jak i oksywskiej, zwłaszcza na terenie osad (Rogalski 2007).

3.2.3. Zdobnictwo naczyń

Elementy zdobnicze o dużym znaczeniu dla identyfikacji kulturowej materiałów z Marianowa zostały omówione już przy okazji rozważań nad typologią ceramiki. Niniejszy rozdział będzie miał zatem bardziej charakter taksonomiczny niż syntetyzujący. Zaobserwowane w Marianowie techniki ornamentowania naczyń podzielić można wstępnie na dwie zasadnicze grupy:

Grupa I. Zdobienia elementami plastycznymi, do których włączono:

Podgrupa I.1. Guzy plastyczne uszeregowane w następujące typy:

Typ I.1.1. Guz plastyczny płaski (ryc. 17:6; 18:10; 19:14; 21:10 i 24:5).

Typ I.1.2. Guz plastyczny pionowy (ryc. 17:8; 18:6 i 19:2). Przypomnieć należy, że guzy tego typu na misach z obiektów 11B i 15A wystąpiły jako element ornamentu oczkowego (ryc. 17:8 i 19:2). Zdobione guzem było pierwotnie także zniszczone naczynie grupy G z obiektu 28 (ryc. 21:9), jednak zachowane miejsce osadzenia guza nie pozwala obecnie zrekonstruować jego formy.

Typ I.1.3. Guz plastyczny poziomy, przekłuty, o funkcji uszka (ryc. 22:5), wymieniony już wcześniej jako ucho grupy C.

Podgrupa I.2. Listwa plastyczna. W tym zbiorze zdobień wyróżniają się dwa osobne typy:

Typ I.2.1. Listwa plastyczna w układzie dookołnym, zdobiona karbowaniem (ryc. 24:4,6).

Typ I.2.2. Półksiężycowata listwa pozioma, w układzie zintegrowanym z podstawą ucha. Wystąpiła ona na naczyniu podgrupy A.2 z obiektu 7 (ryc. 17:4).

Grupa II. Zdobienia ryciem czy też – szerzej – ornamenty wgłębione w ściankę naczynia. Grupa ta jest liczniejsza i bogatsza, wydzielić można tu następujące podgrupy i typy:

Podgrupa II.1. Zdobienia liniami rytymi, w różnych układach, które uporządkowano w typy:

Typ II.1.1. Linia ryta poziomo dookołnie, w układzie pojedynczym (ryc. 16:1) bądź – znacznie częściej – wielokrotnym (ryc. 16:4,7,8,11; 17:4; 18:4; 19:5; 20:3,4; 21:1,2,5; 22:7,12,13; 23:3,4; 24:10,11 i 25:1,9,13,17).

Typ II.1.2. Linia ryta poziomo niedookolnie w układzie wielokrotnym (ryc. 21:9).

Typ II.1.3. Linia ryta skośnie w układzie zygzaka (ryc. 16:1,6,8,12; 19:5; 21:5; 22:13 i 24:10); zwielokrotnionym (ryc. 17:1) oraz metopowym (ryc. 20:1).

Typ II.1.4. Linia ryta w układzie festonów (ryc. 16:9,11; 17:4; 21:1,2 i 24:11).

Typ II.1.5. Linie ryte w układzie jodełki (ryc. 17:8).

Typ II.1.6. Linie ryte w okręgi koncentryczne (ryc. 20:3,4).

Typ II.1.7. Linie ryte pionowo, w grupach (ryc. 22:5,7 i 25:2,10).

Typ II.1.8. Nacinanie krawędzi brzegu (ryc. 25:14).

Podgrupa II.2. Zdobienia nakłuwaniem w postaci rzędu punktów. Także tutaj wskazać można odmienne typy:

Typ II.2.1. Rząd punktów (ryc. 16:7; 23:2 i 24:10,11).

Typ II.2.2. Grupy punktów (ryc. 16:6; 17:4; 20:4; 21:1,2; 22:7,8 i 24:10,11); w tym ornament oczkowy (ryc. 19:2).

Podgrupa II.3. Kanelurowanie (ryc. 17:5 i 20:1).

Podgrupa II.4. Zdobienie stempelkiem (ryc. 16:4).

Podgrupa II.5. Ornament grzebykowy (ryc. 17:8).

Przedstawiona wyżej ornamentyka zasadniczo odpowiada stylowi grupy górzyskiej kultury łużyckiej w III fazie jej funkcjonowania w rejonie dolnej Odry (Griesa 1982, 42–43, Abb. 8). W nurcie tym wymienić należy w pierwszym rzędzie ornamenty typu II.1.3, II.1.4, II.1.6 i II.1.8 (por. Affelski *et al.* 2009, 149–151, tabl. 6 i 7). Z analogicznym oddziaływaniem stylistyki grupy górzyskiej na społeczność kultury pomorskiej i jastorfskiej mamy do czynienia w rejonie środkowego Nadodrza (Lewczuk 2005; 2007). Są one rejestrowane na stanowiskach kultury jastorfskiej na Pomorzu Zachodnim w najwcześniejszych zespołach: w Lubieszewie, stan. 1 (Wołągiewicz 1997, tabl. VIII:72 i XVI:123A) oraz Troszynie, stan. 10 (Pawlak 2009, 134–136, 185, tabl. 5:7). Zdobnictwo ceramiki datowanej na horyzont marianowski z osady w tym samym Troszynie, stan. 12 było bez porównania uboższe, ale również wykazywało zdecydowaną dominację tradycji kultury łużyckiej i pomorskiej (Ostasz, Rogalski 2010, 81–82).

Osobno omówić należy ornament typu *Dellen-Sparren-Muster* na ceramice z Marianowa, którego obecność podkreśla się w literaturze jako dowód jej jastorfskiej proveniencji (Wołągiewicz 1989, 311). Za lokalny wariant tego ornamentu uznać możemy zdobienie typu II.1.4 w odmianie reprezentowanej na ceramice z obiektów 7 i 27 (ryc. 17:4 i 21:1,2; Rogalski 2010a, 148–149, tam dalsza literatura). Przypomnę, że ornament typu *Dellen-Sparren-Muster* jest typowy dla ceramiki kultury jastorfskiej w Brandeburgii (Seyer 1982, 14, 44; Wołągiewicz 1989, 311). W materiałach z Marianowa brakuje jednak jego klasycznej postaci (Seyer 1982, 41, Taf. 32), zarejestrowanej za to na cmentarzysku kultury jastorfskiej w Troszynie, stan. 10 (Pawlak 2009, 135, 187, tabl. 7:14).

Ceramika zdobiona guzami i listwami plastycznymi, szczególnie w układzie podkrawędnym jest powszechna w okresie halsztackim i starszym okresie przedrzymskim na Pomorzu Zachodnim i Przednim (Griesa 1982, 41–42, Abb. 6:6; Ostasz, Rogalski 2009, 81, tam dalsza literatura). Tradycja ta przetrwała jako dziedzictwo okresu halsztackiego na Pomorzu Zachodnim aż do rozwiniętego stadium młodszego okresu przedrzymskiego (Rogalski 2007, 144). Szczególnej uwagi wymagają wspomniane już zdobienia listwą plastyczną w postaci półksiężyca z obiektu 7 (ryc. 17:4). Jest to, przypomnę, ornament typu *halbmondförmige Griffleiste*, charakterystyczny dla ceramiki kultury jastorfskiej w Brandeburgii (Seyer 1982, 44, Taf. 37:3 i 41:3). Zdobienie takie znane jest także z cmentarzyska kultury jastorfskiej w Wąwelnicy koło Szczecina, współczesnego nekropoli z Marianowa (Wołągiewicz 1989, 315, ryc. 5:2a,3).

Kanelurowanie (podgrupa II.3) nie tylko krawędzi naczyń jest techniką zdobienia identyfikowaną w grupie górzyskiej z jej fazą I, korelowaną z okresem

HaC/HaD (Griesa 1982, 43, Abb. 8). Z proveniencją jastorfską łączyć należy za to ornament grzebykowy (ryc. 16:3). Analogicznie zdobiona ceramika kultury jastorfskiej z młodszego okresu przedrzymskiego wystąpiła na osadzie w Świętem, stan. 10 (Machajewski, Leciejewska, Wolanin 2011, 272–273, tabl. X:6). Ceramika zdobiona grzebykiem, ale chronologicznie odpowiadająca fazie Jastorf Ib/Ic H. Keilinga znana jest z kolei z osady i cmentarzyska w Troszynie, stan. 10 i 12 (Ostasz, Rogalski 2009, 177, ryc. 28:7; Pawlak 2009, 134, 193, tabl. 13:11). Ornamentyka ta datowana jest także w Meklemburgii na starszy odcinek kultury jastorfskiej do fazy Jastorf Ic H. Keilinga (Keiling 1969, 63). Wspomniana wyżej osada w Świętem dostarczyła również ceramiki o nacinanej krawędzi brzegu typu II.1.8 (Machajewski 2009, tabl. XXIII:6) analogicznej do okazów znalezionych luzem w warstwie na cmentarzysku w Marianowie (ryc. 25: 14).

Dość rzadko spotykanym rodzajem zdobienia jest podgrupa II.4 – zdobienie w postaci odciskania stempelkiem (ryc. 16:4). Ornament ten na ułamkach ceramiki z obiektu VII w Marianowie wykonano stempelkiem z rurki o bardzo cienkich ściankach. Analogia do techniki zdobienia odciskami stempelka, w tym wypadku wykonanego z patyka, wystąpiła na cmentarzysku w Troszynie, stan. 10 (Pawlak 2009, 134, 181, tabl. 1:6).

Ornament typu II.1.5 – linie ryte w układzie jodełki (obiekt 8) (ryc. 17:8) – nie ma dokładnych odpowiedników na przytaczanych stanowiskach kultury jastorfskiej na Pomorzu Zachodnim. Można jednak włączyć ten typ do grupy zdobień naczyń wertykalnymi rytymi pasami ornamentacyjnymi na brzuścu. Jest to powszechna na Pomorzu Zachodnim technika ornamentowania ceramiki kultury jastorfskiej (Łaszkiwicz 1973, 77, tabl. IV:4; Wołągiewicz 1997, tabl. IV:12:c).

Zakończenie

Jak zaznaczono na wstępie, cmentarzysko w Marianowie jest stanowiskiem eponimicznym dla tzw. fazy marianowskiej (horyzontu marianowskiego), wyróżnionej przez R. Wołągiewicza (1989). Badacz ten określił ramy czasowe funkcjonowania cmentarzyska w Marianowie na odpowiadające fazom Ia–Ib H. Seyera (Wołągiewicz 1989, 311). Analiza przedstawionych powyżej materiałów nakazuje w zasadzie zachować te ramy czasowe, jedynie z niewielką korektą na przełom faz Jastorf Ib/Ic, jako momentem, w którym zaniechano użytkowania cmentarzyska (Rogalski 2010a, 150).

Osobno skomentować należy wyniki analizy antropologicznej zespołów z Marianowa w kontekście obrządku i wyposażenia grobów. Analizę taką – jak wspomniano wyżej – wykonali Andrzej Malinowski i Bogusław Marecki (wyniki opublikowane w: Malinowski, Marecki 1976). Udało się zatem zidentyfikować 30 osobników. Płeć określono w 15 przypadkach, wiek w 25, z czego czterech osobników określono jedynie jako dorosłych, a w jednym przypadku

nie było możliwe określenie wieku i płci. W publikacji zwrócono uwagę na znaczne rozdrobnienie kości, być może intencjonalne (Malinowski, Marecki 1976, 57). Uzyskany zestaw informacji na temat osób pochowanych na cmentarzysku w Marianowie niestety jest zbyt ubogi, by stanowić podstawę do wskazania ewentualnych preferencji w wyposażeniu grobów ze względu na płeć lub wiek zmarłego. Płeć zidentyfikowano zaledwie u 50 proc. osobników. Zespoły z Marianowa nie zawierały zresztą zabytków wydzielonych, które w sposób jednoznaczny sugerowałyby płeć lub wiek zmarłego.

Na temat charakteru kulturowego nekropoli w Marianowie właściwie należałoby powtórzyć wnioski R. Wołągiewicza z cytowanej wyżej pracy z jednym wszakże zastrzeżeniem. Przypomnijmy, że wskazał on, iż zespoły z Marianowa kumulują elementy kultury łużyckiej w jej schyłkowej fazie i kultury jastorfskiej absorbowane z terenów Brandenburgii (Wołągiewicz 1989, 314). Wpływ kultury pomorskiej przedstawiony został natomiast dość enigmatycznie, dlatego sądzić można, że R. Wołągiewicz nie przypisywał tej formacji kulturowej istotnej roli w generowaniu horyzontu marianowskiego. Przeprowadzona analiza materiałów pozwala jednak uznać stylistykę kultury pomorskiej za trzeci komponent tegoż horyzontu, czytelny chociażby w obecności ornamentyki twarzowej na ceramice.

Katalog znalezisk

Nr obiektu	Wymiary dł.×szer.×gl. w cm	Funkcja/obrzędek	Wypożenie	Nr inw. MNS Uwagi	Charakterystyka antropologiczna (Malinowski, Marecki 1976)
I	64×62×38 (ryc. 5:1)	grób jamowy z konstrukcją kamienną z resztkami stosu	przypalone kości		
II	30×28×? (ryc. 5:2)	bruk kamienny	—		
III	60×40×? (ryc. 5:3)	grób popielnicowy z konstrukcją kamienną bez resztek stosu	dolna część nieokreślonego naczynia (zagineła); przypalone kości		
IV	54×44×? (ryc. 5:4)	bruk kamienny	—	dwa kamienie: 45×32 cm 45×42 cm	
V	80×?×24 (ryc. 5:5)	grób jamowy bez konstrukcji kamiennej z resztkami stosu	naczynie grupy G (ryc. 16:2); „ceramika” (za H.J. Eggersem); przypalone kości	A/7484	
VI	80×?×20 (ryc. 5:6)	grób jamowy bez konstrukcji kamiennej z resztkami stosu	24 fragm. ceramiki należące do naczynia (garnka?) zdobionego grzebykiem (ryc. 16:3); przypalone kości	A/7485	
VII	144×110×4 8 (ryc. 5:7)	grób popielnicowy z konstrukcją kamienną z resztkami stosu	253 fragm. ceramiki, z których zidentyfikowano: 1. naczynie podgrupy B.1 (ryc. 16:5), 2. nieokreślone naczynie zdobione stempelkiem (ryc. 16:4); fragm. żelaznej szpili łopatkowatej (ryc. 11:3); żelazna klamra trójramienna (ryc. 11:4); fragm. okuć z blachy brązowej z nitami (ryc. 11:5,6); przypalone kości	A/7486	
VIII	?	grób zniszczony	21 fragm. ceramiki, w tym brzuśca nieokreślonego szorstkiego naczynia, barwy ceglastoczerwonej	brak planów	
IX	?	grób zniszczony	22 fragm. ceramiki – ułamki nieokreślonego naczynia o chropowatej powierzchni, barwy jasnobrunatnej	brak planów	
X	?	grób zniszczony	?	brak planów	
XI	?	potrójny (poczwórny?) grób popielnicowy w obstawie kamiennej bez resztek stosu (ryc. 2:1)	naczynie grupy E z pokrywą podgrupy J.1 (odkryte w całości, ryc. 2:4b); dwa naczynia grupy F (odkryte w całości, ryc. 2:4a,c); fragm. żelaznej szpili typu <i>Bombenkopfnadel</i> z główką z brązu (ryc. 2:2b i 11:7); żelazna klamra języczkowata (ryc. 2:2a i 11:8); fragmenty czwartego naczynia (popielnicy?)	brak planów; zabytki zagineły	

XII	?	grób zniszczony; w dokumentacji R. Wołągiewicza grób 2E (por. Malinowski, Marecki 1976, 51)	naczynie grupy E z pokrywą podgrupy J.1 (zrekonstruowane, ryc. 16:1); fragm. szpili żelaznej z tarczową główką (ryc. 12:1–3); fragm. żelaznej szpili z łabędzią szyjką i główką zwiniętą w uszko (ryc. 12:4); fragm. żelaznej szpili z łabędzią szyjką (ryc. 12:5); fragm. szpili żelaznej (ryc. 12:8); zdeformowany pierścień z drutu brązowego (ryc. 12:9); pinceta żelazna (ryc. 12:6,7); brzytwa żelazna (ryc. 12:10); dwa fragmenty skorodowanej blachy żelaznej (ryc. 12:11,12)	A/7483 brak planów	<i>infans</i> I ok. 2–4 lata płeć?
XIII	?	<i>zniszczony grób w obstawie kamiennej (za H.J. Eggersem, bez nr w jego dokumentacji); zapewne jeden z grobów wyeksplorowanych amatorsko przed badaniami wykopaliskowymi</i>	?	brak planów	
XIV	?	grób zniszczony	?	brak planów	
1	?	grób zniszczony	227 fragm. ceramiki, z których zidentyfikowano: 1. nieokreślone grubościennie naczynie chropowate, barwy ceglastobrunatnej (garnek?), 2. szorstkie grubościennie naczynie, zdobione motywem rytych festonów o lejącej szyjce barwy ceglastobrunatnej, 3. naczynie grupy E (ryc. 16:7), 4. naczynie podgrupy A.3 (ryc. 16:8), 5. zdobione naczynie na stopce, wyglądane (ryc. 16:6), 6. naczynie zapewne grupy E (ryc. 16:9), 7. zbiór fragm. przynajmniej trzech nieokreślonych naczyń; 1 fragm. kości przepalanej	A/7489 brak planów	
2	?	grób popielnicowy zniszczony, szczegóły obrządku nieznane	118 fragm. ceramiki, z których zidentyfikowano: 1. naczynie podgrupy A.1 (zrekonstruowane w całości, ryc. 16:11), 2. naczynie podgrupy B.3 , które pełniło funkcję popielnicy (ryc. 16:10), 3. naczynie podgrupy I.2 (ryc. 16:12); brak kości	A/7490 brak planów	
3	?	obiekt zniszczony	–	brak planów	
4	?	obiekt zniszczony	79 fragm. ceramiki, z których zidentyfikowano: 1. naczynie grupy E (ryc. 17:1), 2. naczynie typu A.2.1 (ryc. 17:2); brak kości	A/7491 brak planów	
5	?	grób jamowy zniszczony, szczegóły obrządku nieznane	1 fragm. ceramiki; przepalone kości	brak planów	„dorosły” płeć?

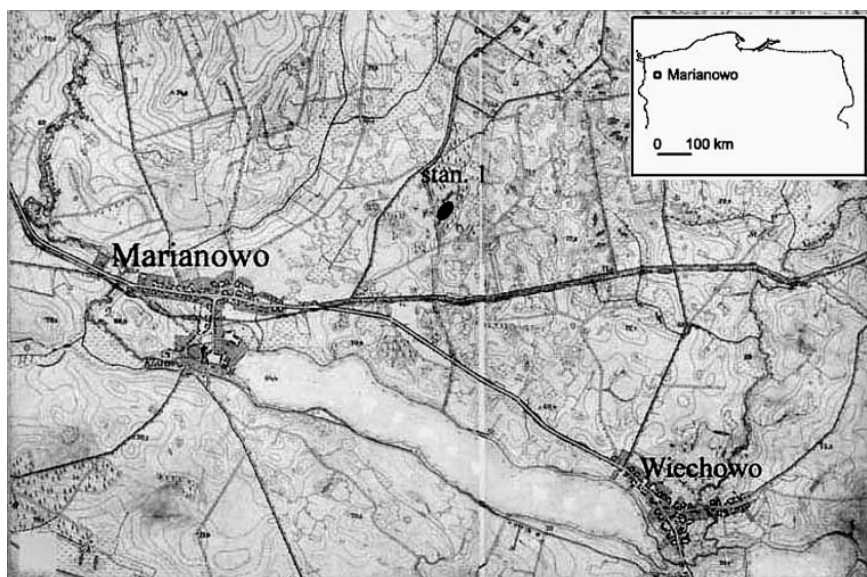
6	?	jama ze spalenizną (pozostałość stosu / ustryna wg R. Wołągiewicza)	—	brak planów	
7	108×56×? (ryc. 6:1)	grób popielnicowy z konstrukcją kamienną bez resztek stosu	74 fragm. ceramiki, z których zidentyfikowano: 1. naczynie typu A.2.2 (zrekonstruowane w całości, ryc. 17:4), 2. naczynie podgrupy B.1 (ryc. 17:3); przepalone kości	A/7492	
8	145×35×? (ryc. 6:2)	grób popielnicowy z konstrukcją kamienną bez resztek stosu	157 fragm. ceramiki należące do naczynia podgrupy B.2 (ryc. 17:5); brak kości	A/7493	
9	114×104×2 5 (ryc. 6:3)	grób jamowy z konstrukcją kamienną bez resztek stosu	kości przepalone		<i>adultus</i> ok. 30–35 lat płeć?
10	70×64×35	jama z konstrukcją kamienną (grób symboliczny wg R. Wołągiewicza)	—		
11A	110×90×42 (łącznie ob. 11AB) (ryc. 6:4)	grób popielnicowy z konstrukcją kamienną bez resztek stosu	82 fragm. ceramiki, z których zidentyfikowano: 1. naczynie podgrupy B.3 (zrekonstruowane niemal w całości, ryc. 17:6), 2. przepalony wylew nieokreślonego bliżej naczynia (ryc. 17:7); kości przepalone	A/7494	„dorosły” płeć?
11B	j.w.	grób popielnicowy z konstrukcją kamienną bez resztek stosu	167 fragm. ceramiki, z których zidentyfikowano: 1. chropowate naczynie barwy ceglastobrunatnej, zapewne garnek z wałkowanym uchem (ryc. 17:9), naczynie pełniło funkcję popielnicy, 2. naczynie podgrupy C.2 (zachowane w całości, ryc. 17:8); igła żelazna (ryc. 13:3); zausznica żaglowata z brązu (ryc. 13:2); fragm. drugiej takiej zauszniczy (ryc. 13:1); kości przepalone	A/7495	<i>adultus</i> ok. 30 lat płeć żeńska? wzrost ok. 1523 mm
12	108×62×36 (ryc. 6:5)	grób jamowy z konstrukcją kamienną bez resztek stosu	przepalone kości		<i>adultus</i> ok. 30 lat, płeć żeńska? wzrost ok. 1523 mm
13	154×80×42 (ryc. 6:6)	grób jamowy z konstrukcją kamienną bez resztek stosu	212 fragm. ceramiki, z których zidentyfikowano: 1. naczynie lub naczynia nieokreślonej formy, barwy ciemnobrunatnej, cienkościenne, wygładzane, o drobnej domieszce (ryc. 18:3–5), 2. naczynie typu J.2.1 (ryc. 18:2), 3. naczynie typu J.1.2 (ryc. 18:1); komplet dwóch kółek żelaznych (ryc. 14:2,3); żelazne okucie w postaci otwartego pierścienia z blachy z nitom (ryc. 14:1); kości przepalone	A/7496	<i>iuvēnis</i> ok. 20 lat płeć?

14A	130×125×45 (łącznie ob. 14A-C) (ryc. 7:1)	grób popielnicowy z konstrukcją kamienną z resztkami stosu	103 fragm. ceramiki, z których zidentyfikowano: 1. naczynie podgrupy C.2 (zachowane w całości – ryc. 18:6), 2. naczynie typu A.2.1 (ryc. 18:7), 3. naczynie podgrupy B.2 (ryc. 18:8); fragm. zawieszki gruszkowatego kształtu z blachy żelaznej z uszkiem (ryc. 13:4); kości przepalone	A/7497	<i>infans</i> I ok. 3–6 lat płeć?
14B	j.w.	grób popielnicowy z konstrukcją kamienną bez resztek stosu	118 fragm. ceramiki należące do naczyń podgrupy C.2 (ryc. 18:9); kości przepalone	A/7498	<i>iuvēnis</i> ok. 18 lat płeć?
14C	j.w.	grób popielnicowy z konstrukcją kamienną bez resztek stosu	68 fragm. ceramiki, z których zrekonstruowano naczynie podgrupy B.3 (ryc. 18:10); przepalone kości	A/7499	<i>adultus</i> ok. 30 lat płeć?
15A	154×80×42 (łącznie z ob. 15AB) (ryc. 7:2)	grób popielnicowy z konstrukcją kamienną z resztkami stosu	78 fragm. ceramiki, z których zidentyfikowano: 1. naczynie typu C.1.1 (zrekonstruowane w całości – ryc. 19:2), 2. naczynie podgrupy B.2 (ryc. 19:1); dwa spiralne pierścienie z drutu brązowego (ryc. 14:5,6); kości przepalone	A/7500	<i>adultus</i> ok. 30 lat płeć żeńska?
15B	j.w.	grób popielnicowy z konstrukcją kamienną bez resztek stosu	352 fragm. ceramiki; wśród których wskazać można: 1. naczynie typu A.2.1 (ryc. 19:3), 2. naczynie podgrupy C.2 (ryc. 19:4); kości przepalone	A/7501	<i>maturus</i> ok. 40 lat płeć męska
16	82×76×43 (ryc. 7:3)	grób popielnicowy z konstrukcją kamienną bez resztek stosu	23 fragm. ceramiki należące do naczyń podgrupy B.2 (ryc. 19:5), ponadto w grobie znaleziono „część dzbanka matowocznego, z niskim przysadzistym brzuścem zdobionym ornamentem rytym o wątku krokwiastym i z lejkowatą szyjką” (cytat za archiwaliami, naczynie zaginęło); przepalone kości	A/7502	<i>iuvēnis</i> ok. 20 lat płeć żeńska
17	?	grób popielnicowy z konstrukcją kamienną bez resztek stosu?	28 fragm. ceramiki – chropowatego naczyńa nieokreślonej formy, barwy ceglastobrunatnej, o grubej domieszce; brak kości	A/7503 brak planów	
18	100×56×18 (ryc. 7:4)	jama z konstrukcją kamienną	34 fragm. ceramiki, z których zidentyfikowano dwa okazy naczyń nieokreślonej formy: 1. wygładzane naczynie barwy ciemnobrunatnej, o drobnej domieszce (ryc. 19:6,7,9), 2. chropowate naczynie barwy ceglastobrunatnej (ryc. 19:8).	A/7504	
19	72×50×28 (ryc. 7:5)	grób popielnicowy z konstrukcją kamienną bez resztek stosu	174 fragm. ceramiki, z których zidentyfikowano: 1. naczynie podgrupy B.3 (ryc. 19:14), 2. ceglastobrunatne chropowate naczynie nieokreślonej formy, o drobnej domieszce (ryc. 19:10,12,13); 3. jasnobrunatne wygładzane naczynie nieokreślonej formy, o bardzo drobnej domieszce (ryc. 19:11); przepalone kości	A/7505	<i>adultus</i> ok. 35 lat płeć męska

20	86×72×22 (ryc. 7:6)	grób popielnicowy z konstrukcją kamienną bez resztek stosu	37 fragm. ceramiki należące do dwóch naczyni nieokreślonej formy: 1. gładkiego ciemnobrunatnego naczynia o drobnej domieszce z płaskim uchem (pełniło funkcje popielnicy), 2. chropowatego jasnobrunatnego naczynia; kości przepalone	A/7506	<i>infans</i> ok. 14 lat płeć?
21	65×38×26 (ryc. 8:1)	grób jamowy z konstrukcją kamienną bez resztek stosu	kości przepalone		<i>adultus</i> ok. 30 lat płeć żeńska
22	76×64×28 (ryc. 8:2)	grób popielnicowy z konstrukcją kamienną bez resztek stosu	387 fragm. ceramiki, z których zidentyfikowano: 1. naczynie podgrupy B.3 (ryc. 20:1), 2. naczynie podgrupy J.2.2 (ryc. 20:2); fragm. igły żelaznej (ryc. 14:4); kości przepalone	A/7507	„dorosły” płeć? wzrost ok. 154–162 cm
23	120×78×28 (ryc. 8:3)	grób popielnicowy z konstrukcją kamienną z resztkami stosu	67 fragm. ceramiki, z których zidentyfikowano: 1. nieokreślone ciemnobrunatne chropowate naczynie o średniej domieszce, 2. gładzone ucho taśmowate należące do innego okazu ceramiki; kości przepalone	A/7508	?
24	40×28×14 (ryc. 8:4)	grób jamowy bez konstrukcji kamiennej z resztkami stosu	51 fragm. ceramiki – nieokreślonego chropowatego naczynia o ciemnobrunatnej barwie; kości przepalone	A/7509	
25	75×44×? (ryc. 8:5)	grób zniszczony	69 fragm. ceramiki, z których zidentyfikowano: 1. wygładzane jasnobrunatne naczynie nieokreślonej formy o wychylonym na zewnątrz, pogrubionym brzegu (ryc. 20:5), 2. naczynie typu J.1.2 (ryc. 20:3), 3. naczynie typu J.1.1 (ryc. 20:4); kości przepalone	A/7510	
26	98×95×32 (ryc. 8:6)	grób popielnicowy z konstrukcją kamienną z resztkami stosu	196 fragm. ceramiki, z których zidentyfikowano: 1. naczynie podgrupy B.2 (ryc. 20:6), 2. naczynie grupy G (ryc. 20:9), być może z dwoma uchami (ryc. 20:12,13), 3. ciemnobrunatne gładzone naczynie nieokreślonej formy (ryc. 20:8), 4. przynajmniej dwa chropowate naczynia nieokreślonej formy (ryc. 20:10,11,14,15), 5. nieokreślone szorstkie naczynie (ryc. 20:7); kości przepalone	A/7511	<i>adultus</i> ok. 35 lat płeć? wzrost ok. 154–162 cm
27	90×70×? (ryc. 9:1)	grób zniszczony	177 fragm. ceramiki, z których zidentyfikowano: 1. nieokreślone chropowate ceglastobrunatne naczynie z taśmowatym uchem (ryc. 21:7), 2. naczynie podgrupy B.1 (ryc. 21:1,2), 3. trzy naczynia podgrupy D.1 (ryc. 21:3–5), 4. naczynie typu C.1.2 (ryc. 21:8), 5. chropowate naczynie nieokreślonej formy (ryc. 21:6); 2 kości przepalone	A/7512	

28	82×62×25 (ryc. 9:2)	bruk kamienny	24 fragm. ceramiki należące do naczynia grupy G (ryc. 21:9); jedna przepalona kość	A/7513	
29	84×70×52 (ryc. 9:3)	grób popielnicowy z konstrukcją kamienną bez resztek stosu	212 fragm. ceramiki należące do naczynia typu A.2.1 (ryc. 21:10); fragm. żelaznej szpili o półkulistej główce z brązu (ryc. 15:1); kości przepalone	A/7514	<i>maturus</i> ok. 40 lat płeć?
30	72×62×44 (ryc. 9:4)	grób jamowy bez konstrukcji kamiennej z resztkami stosu	47 fragm. ceramiki należące do naczynia grupy H.1 (ryc. 21:11); kości przepalone	A/7515	
31	42×40×22 (ryc. 9:5)	grób popielnicowy z konstrukcją kamienną bez resztek stosu	147 fragm. ceramiki, z których zidentyfikowano: 1. naczynie podgrupy B.1 (ryc. 21:12), 2. wygładzane naczynie nieokreślonej formy barwy ciemnobrunatnej (ryc. 21:13); kości przepalone	A/7516	<i>adultus</i> ok. 30–35 lat płeć żeńska wzrost ok. 1470 mm
32	54×50×21 (ryc. 9:6)	grób popielnicowy z konstrukcją kamienną bez resztek stosu	52 fragm. ceramiki należące zapewne do ciemnobrunatnego wygładzanego garnka z uchem (ryc. 22:1,2); kości przepalone	A/7517	„dorosły” płeć męska?
33	55×40×23 (ryc. 10:1)	grób popielnicowy z konstrukcją kamienną bez resztek stosu	112 fragm. ceramiki należące do naczynia podgrupy B.1 (zrekonstruowane w całości, ryc. 22:3); fragm. zausznicy żaglowatej z brązu (ryc. 15:2); kości przepalone	A/7518	<i>maturus</i> ok. 40–50 lat płeć męska?
34	61×42×12 (ryc. 10:2)	grób popielnicowy z konstrukcją kamienną bez resztek stosu	61 fragm. ceramiki – szorstkiego naczynia grubościennego (popielnicy, ryc. 22:4); kości przepalone	A/7519	<i>adultus</i> ok. 30–35 lat płeć?
35	56×56×38 (ryc. 10:3)	grób popielnicowy z konstrukcją kamienną bez resztek stosu	63 fragm. ceramiki, z których zidentyfikowano: 1. naczynie podgrupy D.2 (ryc. 22:5) 2. naczynie podgrupy C.1 (ryc. 22:7); fragm. żelaznej igły (ryc. 11:1); fragm. brązowej zausznicy żaglowatej (ryc. 11:2); kości przepalone	A/7520	<i>adultus</i> ok. 30 lat płeć męska?
36	88×80×28 (ryc. 10:4)	grób popielnicowy z konstrukcją kamienną z resztkami stosu	72 fragm. ceramiki, z których zidentyfikowano: 1. naczynie typu J.1.1 (ryc. 22:8), 2. zapewne garnek koloru jasnobrunatnego, o chropowatej powierzchni (ryc. 22:10), 3. gładzone brązowe naczynie nieokreślonej formy (ryc. 22:9); kości przepalone	A/7521	<i>maturus</i> ok. 40 lat płeć żeńska?
37	65×58×20 (ryc. 10:5)	grób popielnicowy z konstrukcją kamienną z resztkami stosu	29 fragm. ceramiki, z których zidentyfikowano: 1. naczynie podgrupy I.1 (zrekonstruowane w całości, ryc. 22:11), 2. naczynie podgrupy D 2 (ryc. 22:12,13); okucie wisiora o dł. 4,7 cm, wykonany z trzech pasków blachy żelaznej znitowanych pod kątem prostym i zagiętych do wnętrza (ryc. 15:3); kości przepalone	A/7522	

38	60×64×23 (ryc. 10:6)	grób popielnicowy z konstrukcją kamienną z resztkami stosu	351 fragm. ceramiki, z których zidentyfikowano: 1. naczynie podgrupy B.1 (ryc. 23:8,9), 2. naczynie grupy H.2 (ryc. 23:6,7), 3. naczynie podgrupy I.3 (zachowane w całości, ryc. 23:2), 4. dwa naczynia podgrupy C.2 (ryc. 23:3,5), 5. naczynie podgrupy D.1 (ryc. 23:4), 6. naczynie podgrupy I.1 (zrekonstruowane w całości, ryc. 23:1); żelazna klamra do pasa o końcach zagiętych po tej samej stronie (ryc. 15:5); pinceta żelazna (ryc. 15:4); przepalony paciorek szklany (ryc. 15:6); drobne fragm. przepalonego szkła o łącznej wadze 9,70 g; kości przepalone	A/7523 A/7525	<i>infans</i> II ok. 15–16 lat płeć?
39A	118×90×34 (łącznie ob. 39AB) (ryc. 10:7)	grób popielnicowy z konstrukcją kamienną bez resztek stosu	133 fragm. ceramiki, z których zidentyfikowano: 1. naczynie podgrupy B.2 (ryc. 24:4), 2. naczynie lub naczynia nieokreślonej formy o wygładzanej jasnobrunatnej powierzchni (ryc. 24:1–3); kości przepalone	A/7524	<i>adultus</i> ok. 35 lat płeć męska?
39B	j.w.	grób jamowy z konstrukcją kamienną bez resztek stosu	jeden fragm. szorstkiej czarnej ceramiki; dwie kości przepalone	A/7524	
40	32×26×10 (ryc. 10:8)	grób popielnicowy bez konstrukcji kamiennej bez resztek stosu	98 fragm. ceramiki należące do naczynia podgrupy B.2 (ryc. 24:5); kości przepalone	A/7526	<i>adultus</i> ok. 30–35 lat płeć męska?
41	?	grób jamowy bez konstrukcji kamiennej bez resztek stosu	fragm. ceramiki; przepalone kości	materiały zaginęły; brak planów	<i>maturus</i> ok. 45 lat płeć męska?
Materiał znaleziony bez kontekstu w obrębie stanowiska			347 fragm. ceramiki, z których zidentyfikowano: 1. naczynie podgrupy A.1 (ryc. 24:11), 2. naczynie podgrupy B.3 (ryc. 24:6); 3. przynajmniej dwa egzemplarze naczyń podgrupy C.2 (ryc. 24:8 i 25:6), 4. naczynie podgrupy J.2.2 (ryc. 24:12), 5. naczynie podgrupy B.2 (ryc. 25:13), 6. naczynie podgrupy B.1 (ryc. 24:9), 7. naczynie grupy K (ryc. 24:7), 8. nieokreślona liczba naczyń niewiadomych form (ryc. 24:10 i 25:1–5,7–12,14–18); fragm. żelaznej szpili łopatkowatej (ryc. 2:3); nieokreślone przedmioty z brązu i żelaza (ryc. 2:2)	A/7527	

1

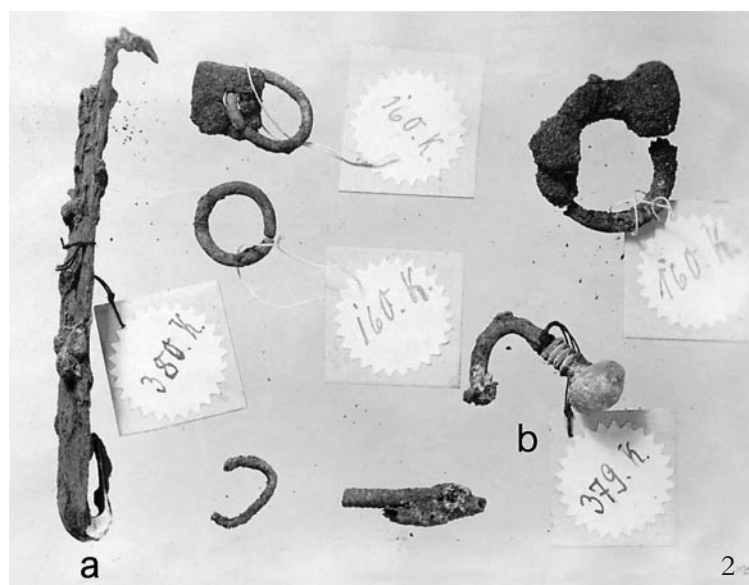
2

Ryc. 1. Marianowo, pow. stargardzki, stan. 1: 1 – lokalizacja stanowiska; 2 – cmentarzysko przed rozpoczęciem badań wykopaliskowych w 1936 r. Oprac. B. Rogalski. Archiwum Działu Archeologii MNS, teczka nr 1566

Fig. 1. Marianowo, Stargard district, site 1: 1 – location of the site; 2 – cemetery before the excavations in 1936. Prepared by B. Rogalski. The National Museum in Szczecin, Department of Archaeology Archives, folder No. 1566

1

a

b

2

3

Ryc. 2. Marianowo, pow. stargardzki, stan. 1: 1 – obiekt XI w trakcie eksploracji; 2 – zabytki z obiektu XI (a–b) oraz znaleziska luźne (pozostałe); 3 – łopatkowata szpila żelazna znaleziona luzem na stanowisku; 4a–c – naczynia z obiektu XI (pocztówka wydana przez *Heimat Museum Stargard*, zdjęcie wykonała Ilse Grüneberg z *Pommersches Landesmuseum Stettin*). Archiwum Działu Archeologii MNS,teczka nr 1566

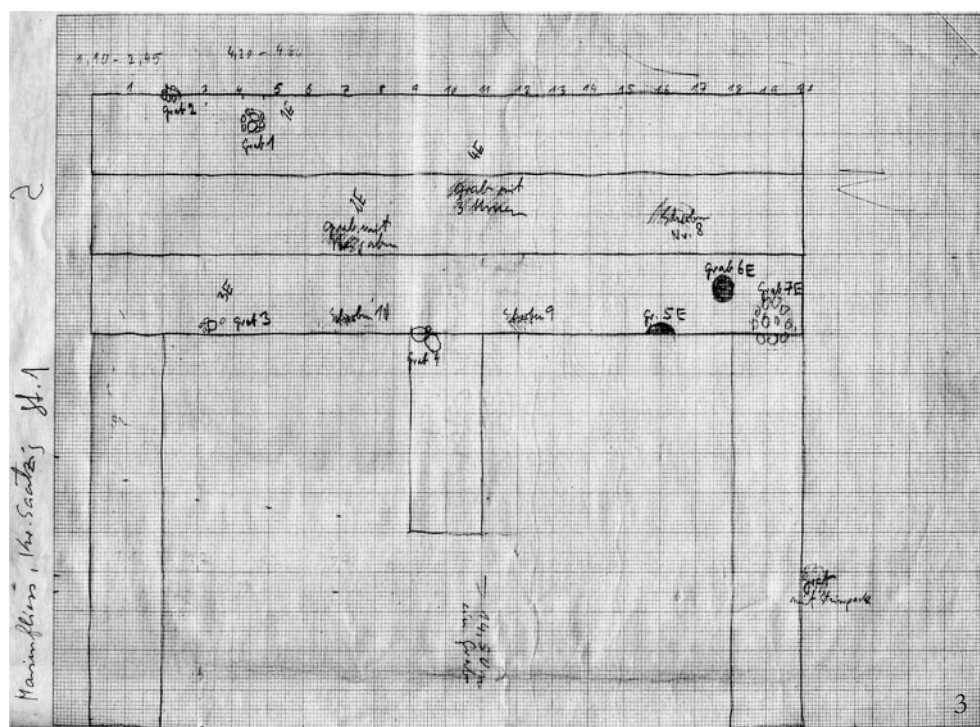
Fig. 2. Marianowo, Stargard district, site 1: 1 – feature XI during exploration; 2 – artefacts from feature XI (a–b) and stray finds (the rest); 3 – iron spade-shaped pin – a stray find at the site; 4a–c – vessels from feature XI (a postcard published by *Heimat Museum Stargard*, the photograph was taken by Ilse Grüneberg from *Pommersches Landesmuseum Stettin*). The National Museum in Szczecin, Department of Archaeology Archives, folder No. 1566

1

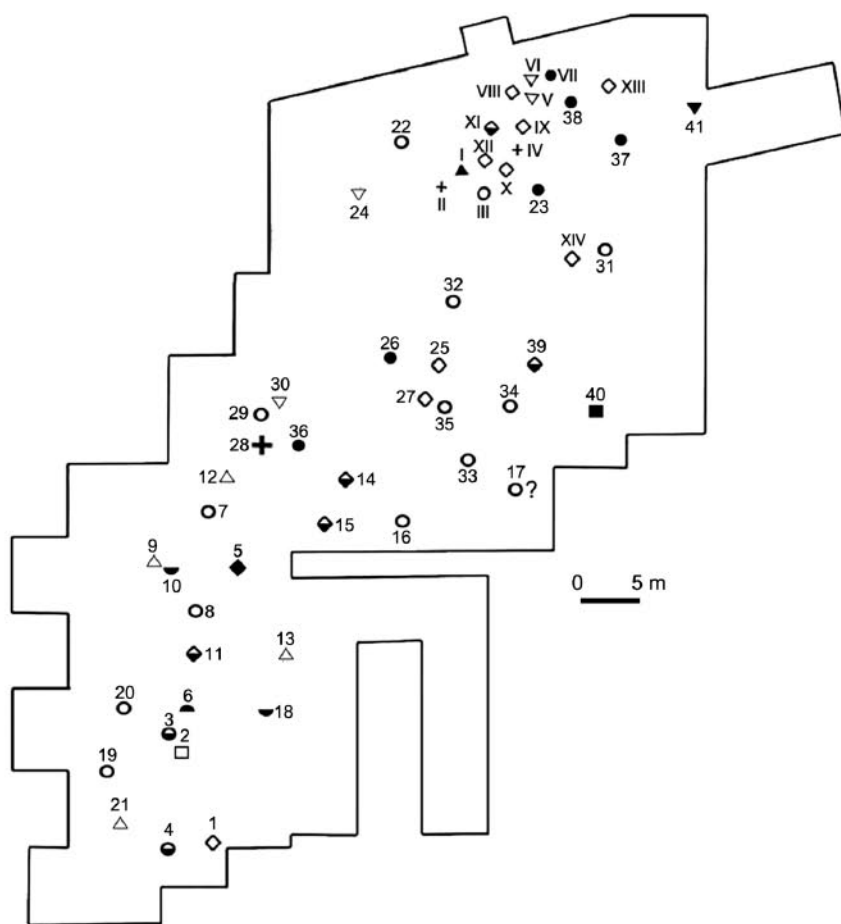

2

Ryc. 3. Marianowo, pow. stargardzki, stan. 1: 1 – Hans Jürgen Eggers eksplorujący obiekt I, listopad 1936 r.; 2 – Ryszard Wołagiewicz przy obiekcie 29, lipiec 1963 r.; 3 – plan zbiorczy badań H.J. Eggersa z 1936 r., z wtórną numeracją obiektów R. Wołagiewicza. Archiwum Działu Archeologii MNS

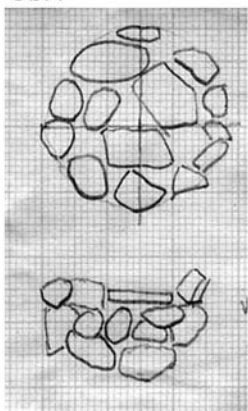
Fig. 3. Marianowo, Stargard district, site 1: 1 – Hans Jürgen Eggers while exploring feature I, November 1936; 2 – Ryszard Wołagiewicz by feature 29, July 1963; 3 – site plan of H.J. Eggers' excavations in 1936 with secondary feature numbers by R. Wołagiewicz. The National Museum in Szczecin, Department of Archaeology Archives

○ grób popielnicowy z konstrukcją kamienną bez resztek stosu	◆ grób jamowy zniszczony w stopniu uniemożliwiającym rekonstrukcję obrządku
● grób popielnicowy z konstrukcją kamienną i resztkami stosu	◇ grób zniszczony lub udokumentowany w sposób uniemożliwiający identyfikację obrządku
■ grób popielnicowy bez konstrukcji kamiennej bez resztek stosu	● obiekt zniszczony w stopniu uniemożliwiającym identyfikację funkcji
□ grób popielnicowy zniszczony w stopniu uniemożliwiającym rekonstrukcję obrządku	◐ jama z konstrukcją kamienną
▲ grób jamowy z konstrukcją kamienną z resztkami stosu	◑ jama ze spalenizną
△ grób jamowy z konstrukcją kamienną bez resztek stosu	+ bruk kamienny
▽ grób jamowy bez konstrukcji kamiennej z resztkami stosu	◈ grób wielopochówkowy
▼ grób jamowy bez konstrukcji kamiennej bez resztek stosu	
- I-XIV obiekty odkryte w trakcie badań w 1936r.

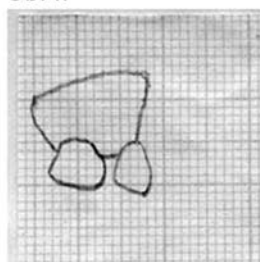
Ryc. 4. Marianowo, pow. stargardzki, stan. 1. Plan zbiorczy stanowiska. Rys. B. Rogalski
Fig. 4. Marianowo, Stargard district, site 1. Site plan. Drawing by B. Rogalski

Ob. I

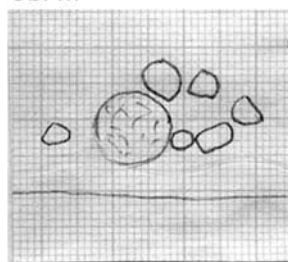
1

Ob. II

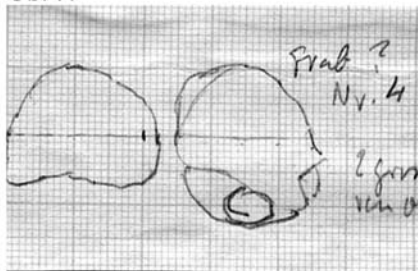
2

Ob. III

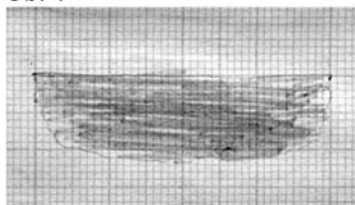
3

Ob. IV

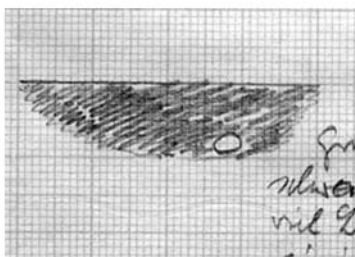
4

Ob. V

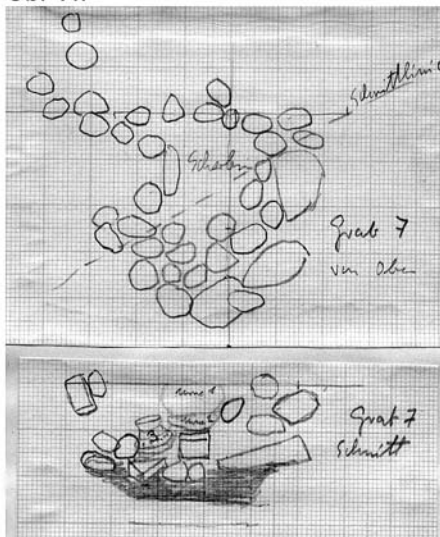
5

Ob. VI

6

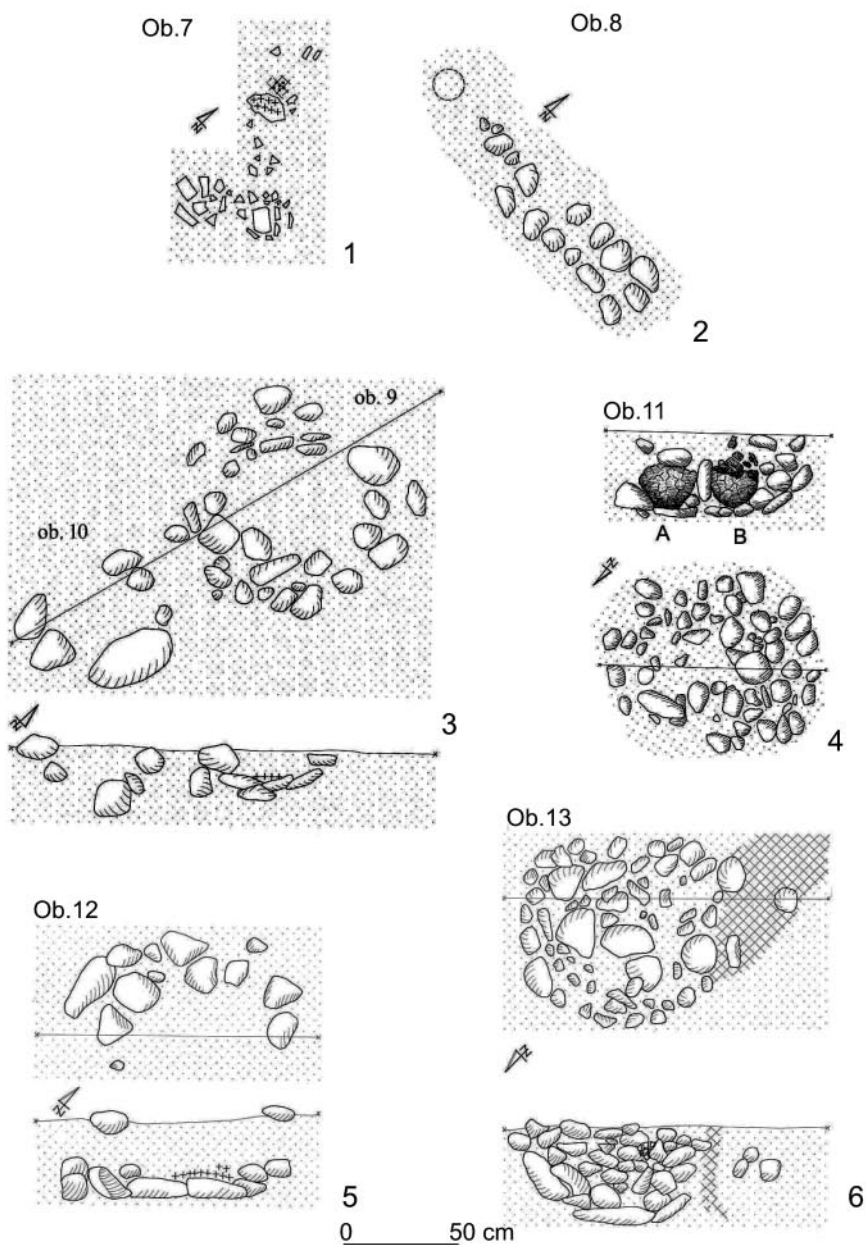
Ob. VII

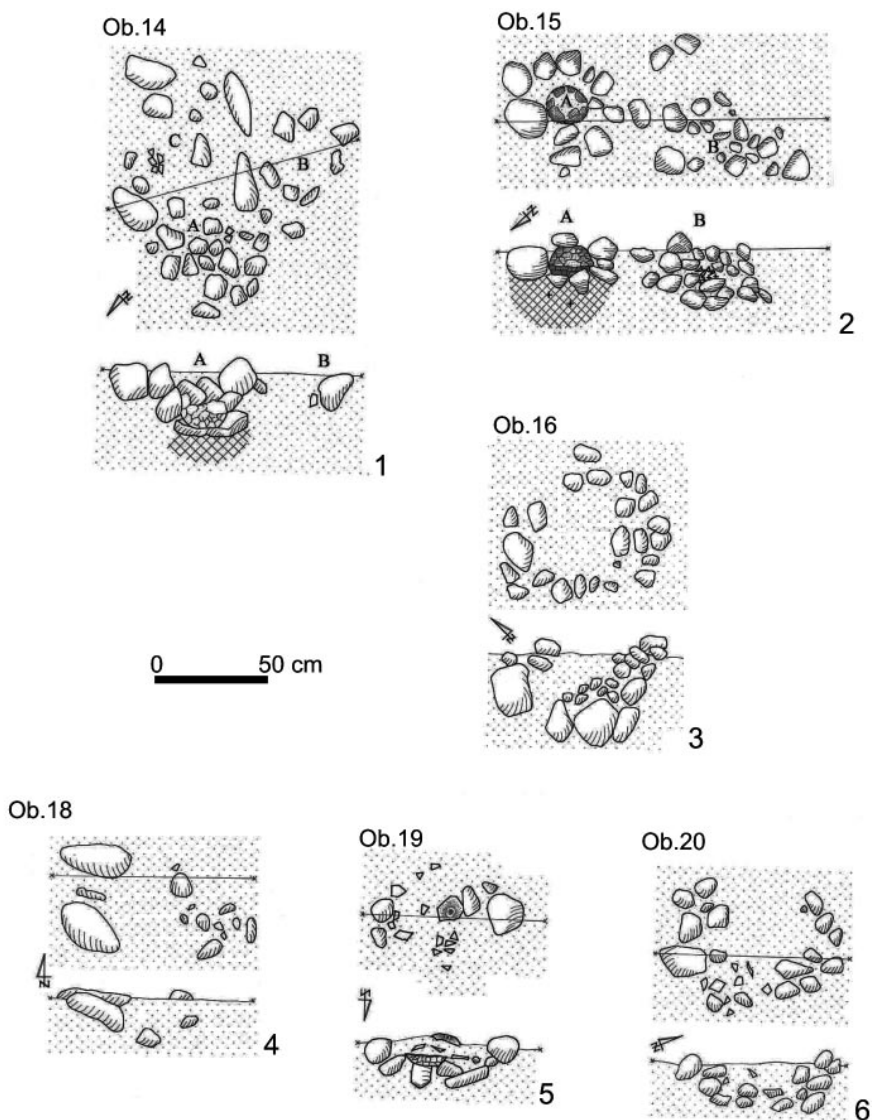
7

Ryc. 5. Marianowo, pow. stargardzki, stan. 1: 1–7 – obiekty I–VII, rysunki H.J. Eggersa w dzienniku badań z 1936 r., skala 1:20. Archiwum Działu Archeologii MNS

Fig. 5. Marianowo, Stargard district, site 1: 1–7 – features I–VII, H.J. Eggers' drawings from the field operations journal from 1936, scale 1:20. The National Museum in Szczecin, Department of Archaeology Archives

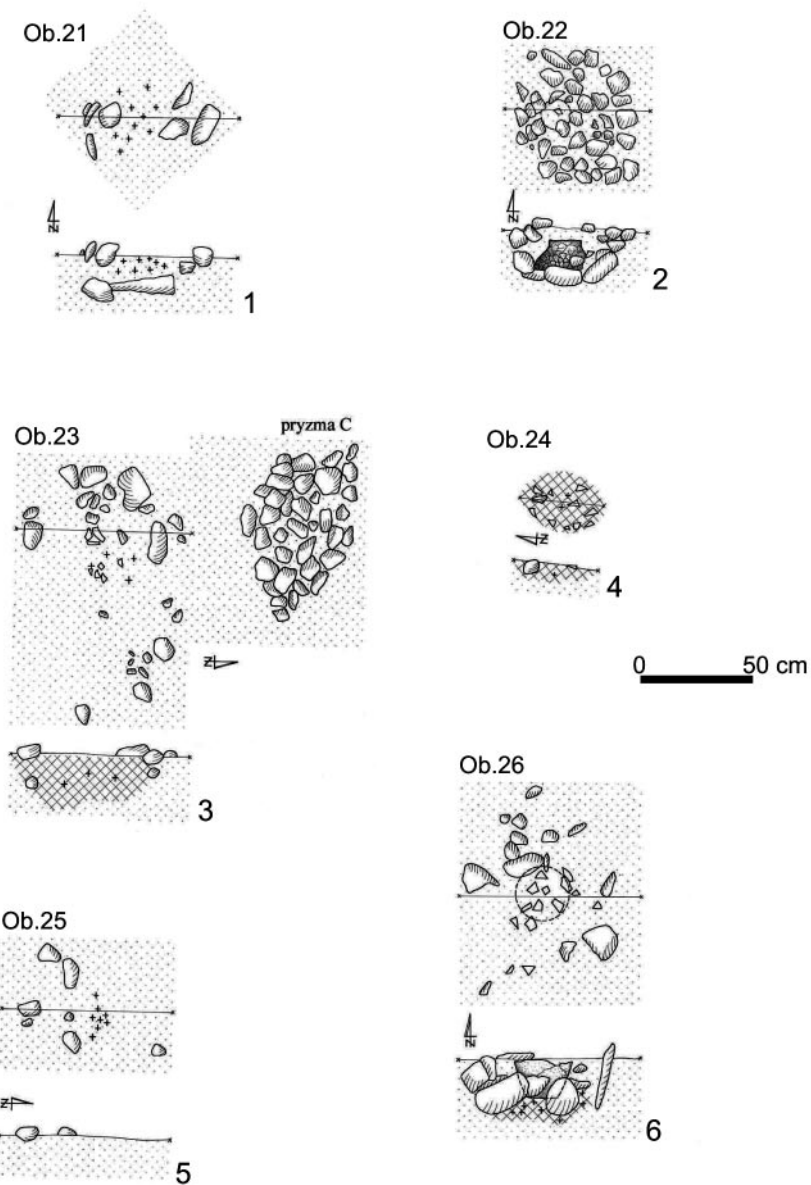

Ryc. 6. Marianowo, pow. stargardzki, stan. 1. Obiekty z badań w 1963 r.: 1 – obiekt 7; 2 – obiekt 8; 3 – obiekty 9 i 10; 4 – obiekt 11AB; 5 – obiekt 12; 6 – obiekt 13. Rys. I. Sukiennicka, A. Ryś
 Fig. 6. Marianowo, Stargard district, site 1. Features from the research in 1963: 1 – feature 7; 2 – feature 8; 3 – feature 9 and 10; 4 – feature 11AB; 5 – feature 12; 6 – feature 13. Drawing by I. Sukiennicka, A. Ryś

Ryc. 7. Marianowo, pow. stargardzki, stan. 1. Obiekty z badań w 1963 r.: 1 – obiekt 14ABC; 2 – obiekt 15AB; 3 – obiekt 16; 4 – obiekt 18; 5 – obiekt 19; 6 – obiekt 20. Rys. I. Sukiennicka, A. Ryś

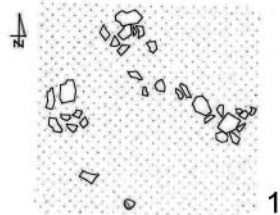
Fig. 7. Marianowo, Stargard district, site 1. Features from the research in 1963: 1 – feature 14ABC; 2 – feature 15AB; 3 – feature 16; 4 – feature 18; 5 – feature 19; 6 – feature 20. Drawing by I. Sukiennicka, A. Ryś

Ryc. 8. Marianowo, pow. stargardzki, stan. 1. Obiekty z badań w 1963 r.: 1 – obiekt 21; 2 – obiekt 22; 3 – obiekt 23 i pryzma C; 4 – obiekt 24; 5 – obiekt 25; 6 – obiekt 26. Rys. I. Sukiennicka, A. Ryś

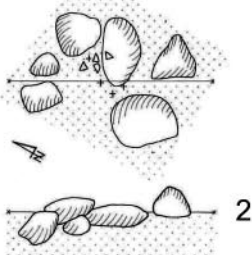
Fig. 8. Marianowo, Stargard district, site 1. Features from the research in 1963: 1 – feature 21; 2 – feature 22; 3 – feature 23 and pile C; 4 – feature 24; 5 – feature 25; 6 – feature 26. Drawing by I. Sukiennicka, A. Ryś

Ob.27

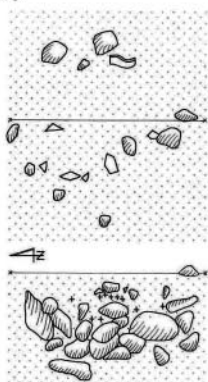
1

Ob.28

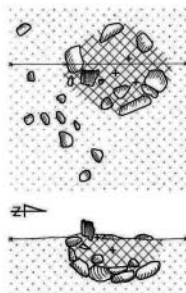
2

Ob.29

3

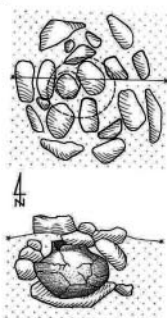
Ob.30

4

0 50 cm

Ob.31

5

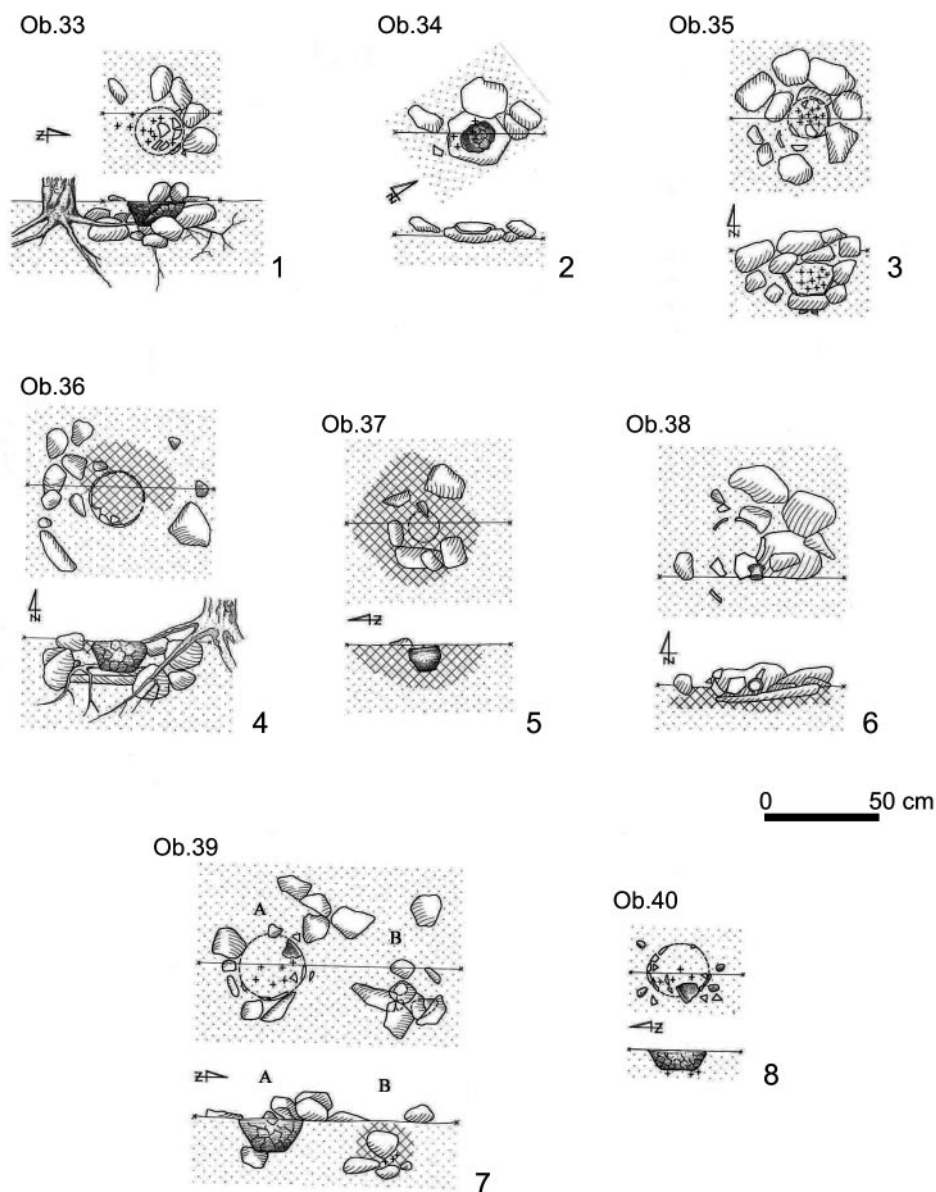
Ob.32

6

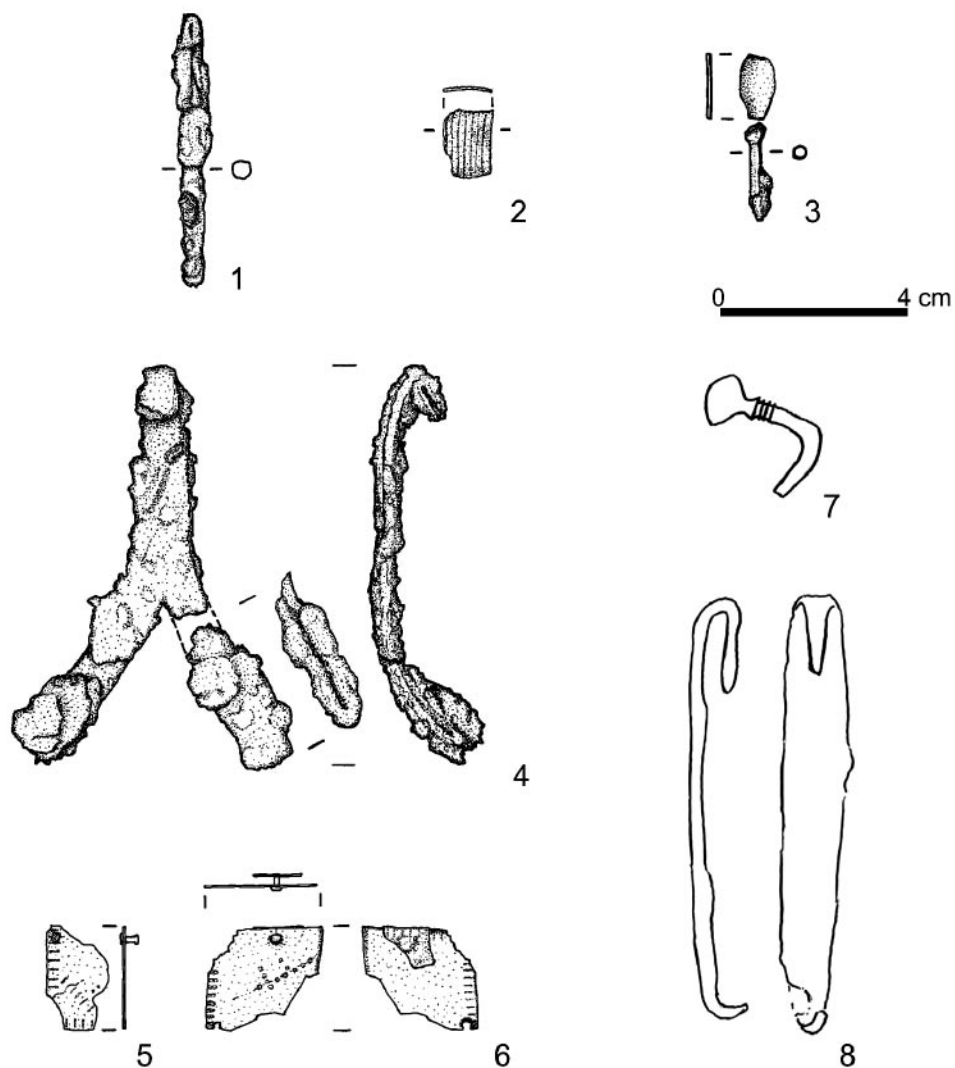
Ryc. 9. Marianowo, pow. stargardzki, stan. 1. Obiekty z badań w 1963 r.: 1 – obiekt 27; 2 – obiekt 28; 3 – obiekt 29; 4 – obiekt 30; 5 – obiekt 31; 6 – obiekt 32. Rys. I. Sukiennicka, A. Ryś

Fig. 9. Marianowo, Stargard district, site 1. Features from the research in 1963: 1 – feature 27; 2 – feature 28; 3 – feature 29; 4 – feature 30; 5 – feature 31; 6 – feature 32. Drawing by I. Sukiennicka, A. Ryś

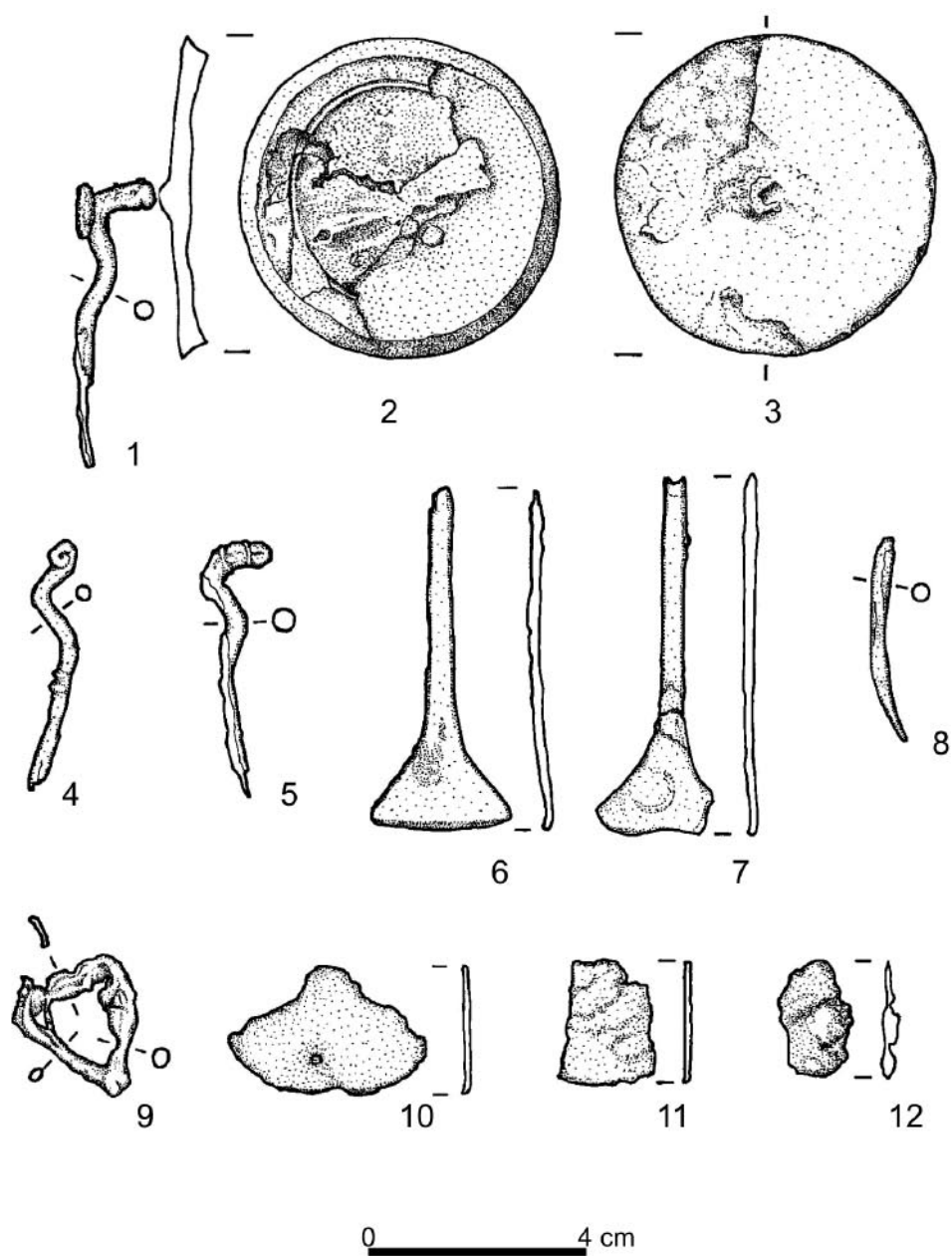

Ryc. 10. Marianowo, pow. stargardzki, stan. 1. Obiekty z badań w 1963 r.: 1 – obiekt 33; 2 – obiekt 34; 3 – obiekt 35; 4 – obiekt 36; 5 – obiekt 37; 6 – obiekt 38; 7 – obiekt 39AB; 8 – obiekt 40. Rys. I. Sukiennicka, A. Ryś

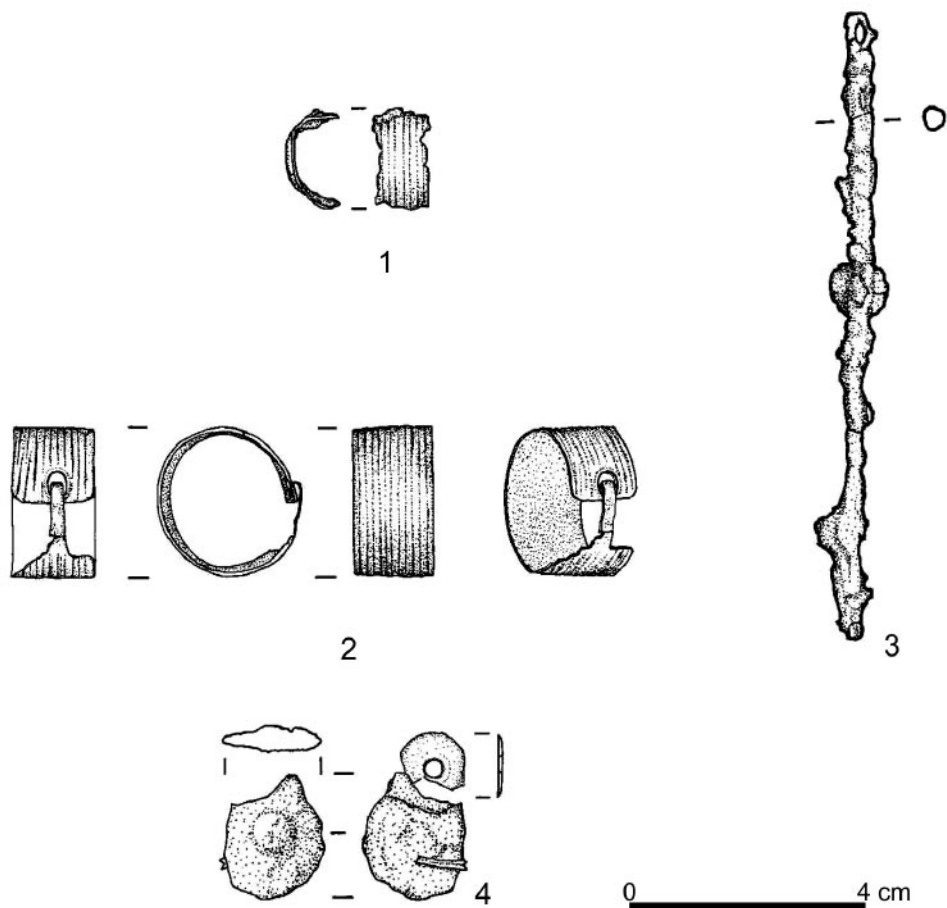
Fig. 10. Marianowo, Stargard district, site 1. Features from the research in 1963: 1 – feature 33; 2 – feature 34; 3 – feature 35; 4 – feature 36; 5 – feature 37; 6 – feature 38; 7 – feature 39AB; 8 – feature 40. Drawing by I. Sukiennicka, A. Ryś

Ryc. 11. Marianowo, pow. stargardzki, stan. 1. Zabytki wydzielone: 1 i 2 – obiekt 35; 3–6 – obiekt VII; 7 i 8 – obiekt XI. Rys. I. Sukiennicka, A. Ryś. Archiwum Działu Archeologii MNS
 Fig. 11. Marianowo, Stargard district, site 1. Selected finds: 1 and 2 – feature 35; 3–6 – feature VII; 7 and 8 – feature XI. Drawing by I. Sukiennicka, A. Ryś. The National Museum in Szczecin, Department of Archaeology Archives

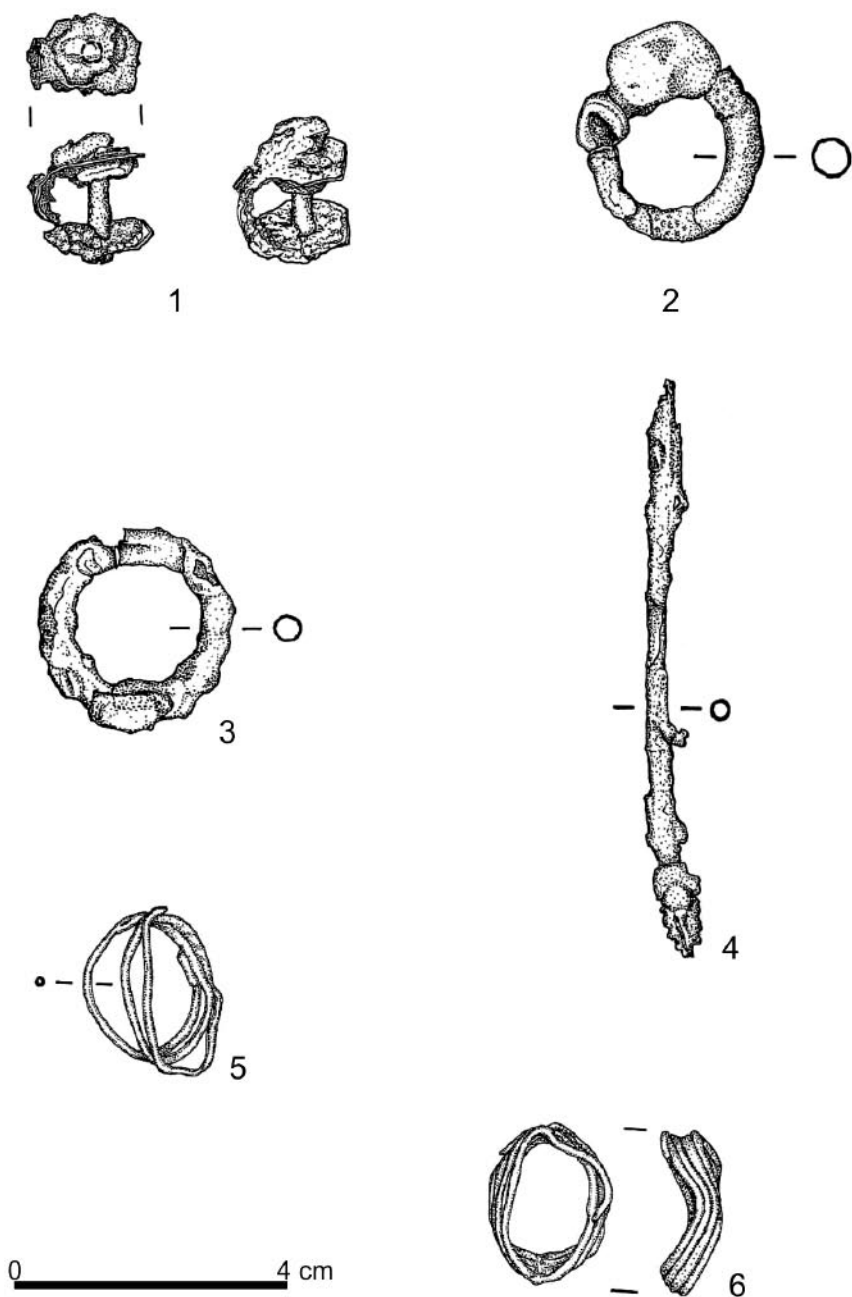

Ryc. 12. Marianowo, pow. stargardzki, stan. 1. Zabytki wydzielone: 1–12 – obiekt XII.
 Rys. I. Sukiennicka, A. Ryś
 Fig. 12. Marianowo, Stargard district, site 1. Selected finds: 1–12 – feature XII. Drawing by
 I. Sukiennicka, A. Ryś

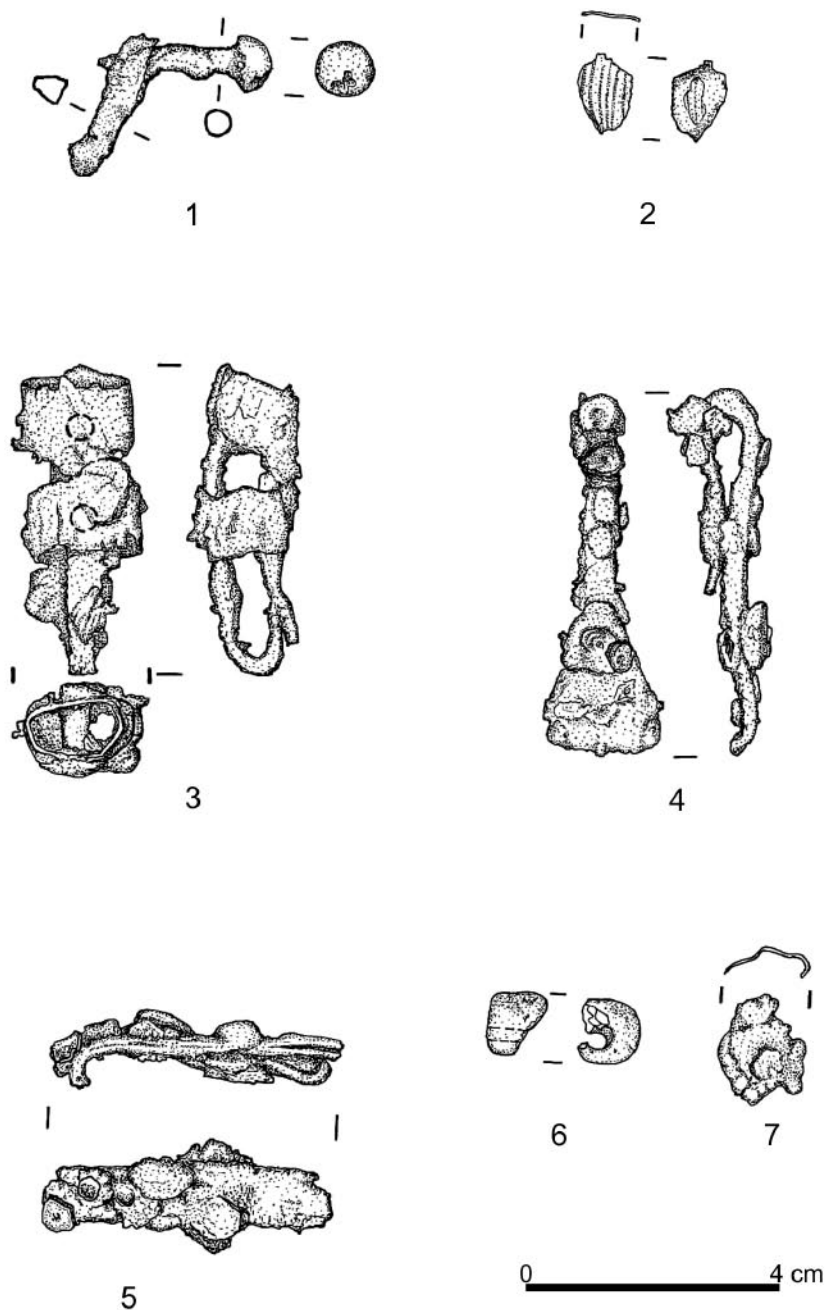
Ryc. 13. Marianowo, pow. stargardzki, stan. 1. Zabytki wydzielone: 1–3 – obiekt 11B; 4 – obiekt 14A. Rys. I. Sukiennicka, A. Ryś

Fig. 13. Marianowo, Stargard district, site 1. Selected finds: 1–3 – feature 11B; 4 – feature 14A. Drawing by I. Sukiennicka, A. Ryś

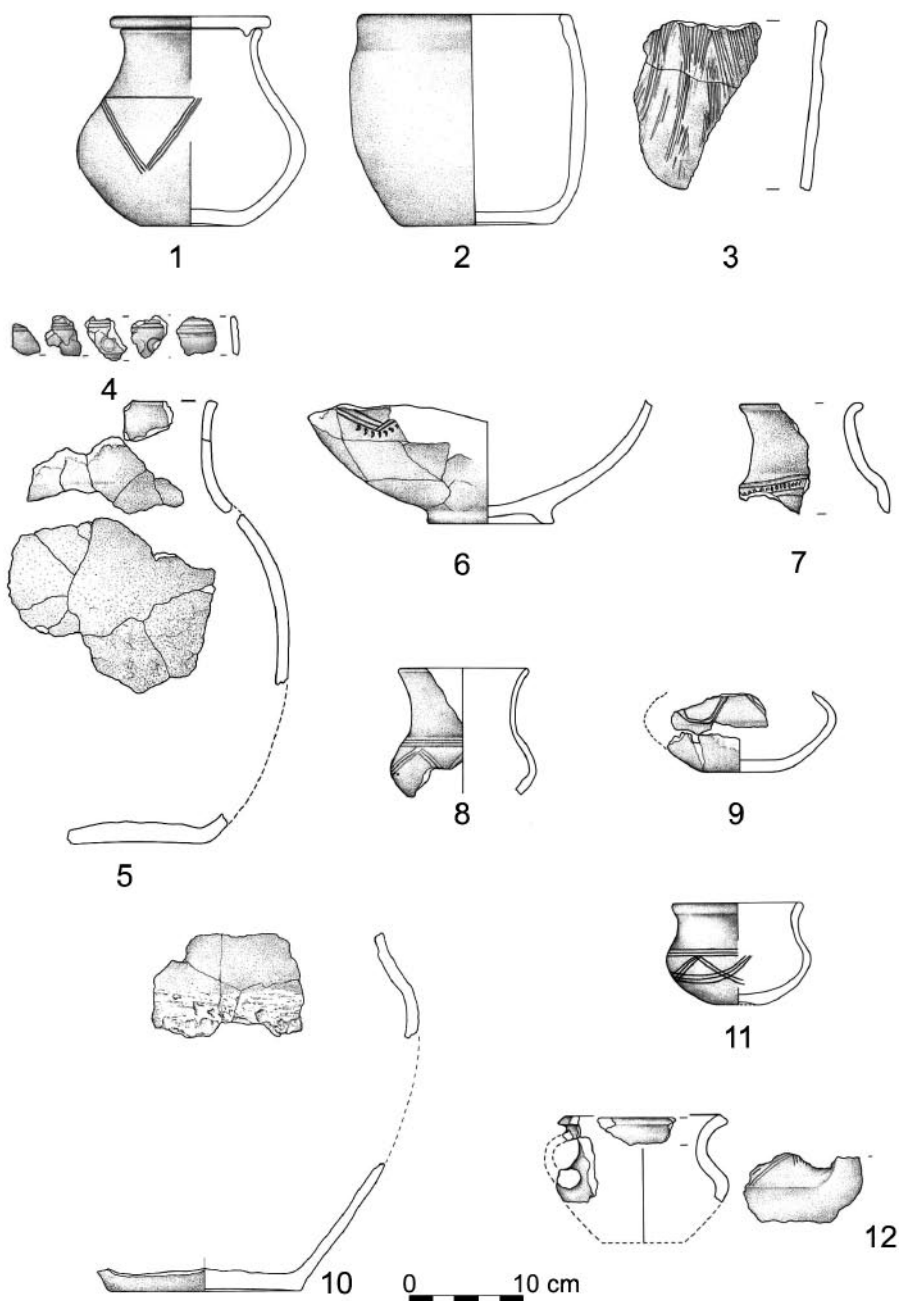
Ryc. 14. Marianowo, pow. stargardzki, stan. 1. Zabytki wydzielone: 1–3 – obiekt 13; 4 – obiekt 22; 5 i 6 – obiekt 15A. Rys. I. Sukiennicka, A. Ryś

Fig. 14. Marianowo, Stargard district, site 1. Selected finds: 1–3 – feature 13; 4 – feature 22; 5 and 6 – feature 15A. Drawing by I. Sukiennicka, A. Ryś

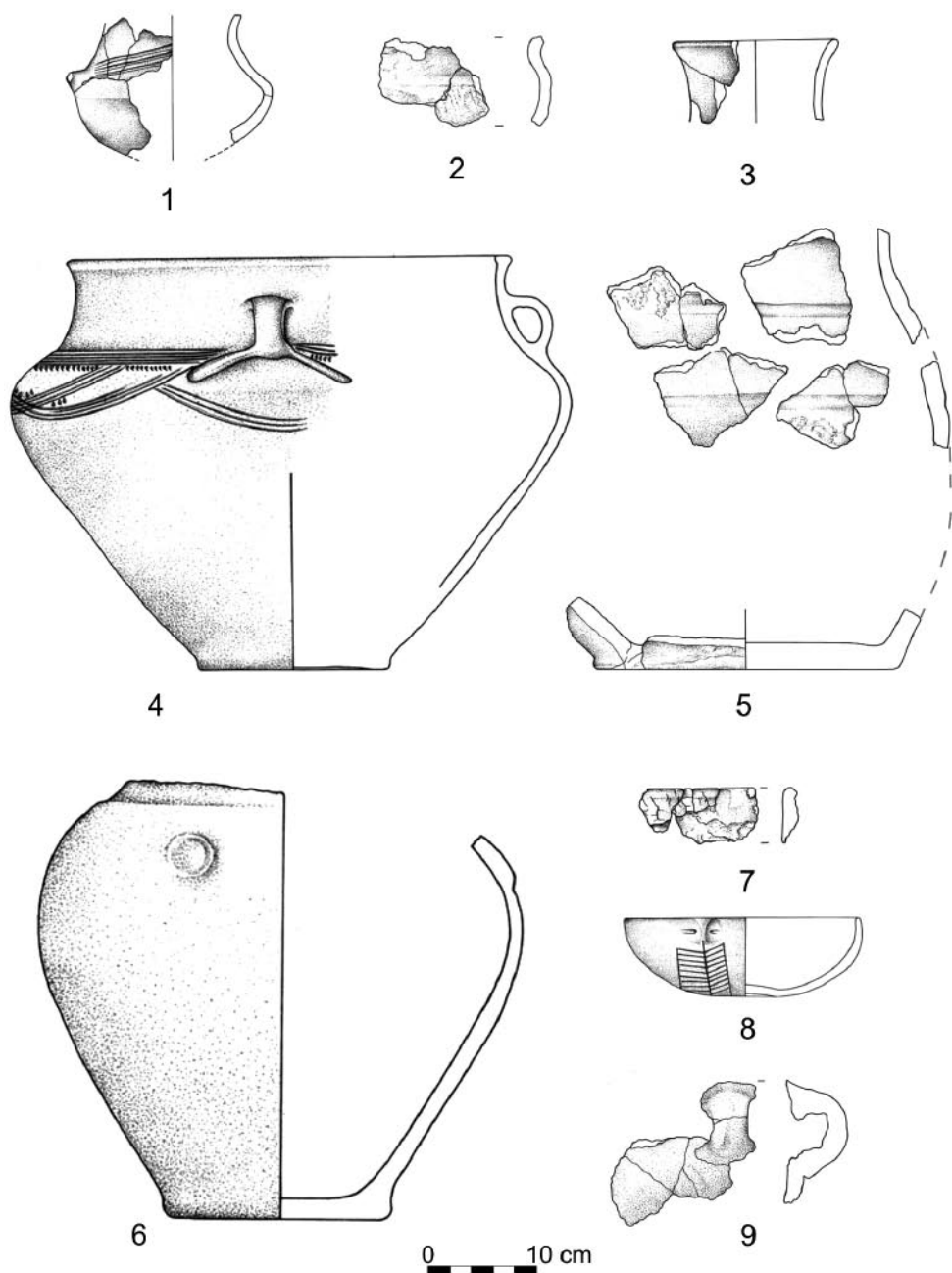
Ryc. 15. Marianowo, pow. stargardzki, stan. 1. Zabytki wydzielone: 1 – obiekt 29; 2 – obiekt 33; 3 – obiekt 37; 4–6 – obiekt 38. Rys. I. Sukiennicka, A. Ryś

Fig. 15. Marianowo, Stargard district, site 1. Selected finds: 1 – feature 29; 2 – feature 33; 3 – feature 37; 4–6 – feature 38. Drawing by I. Sukiennicka, A. Ryś

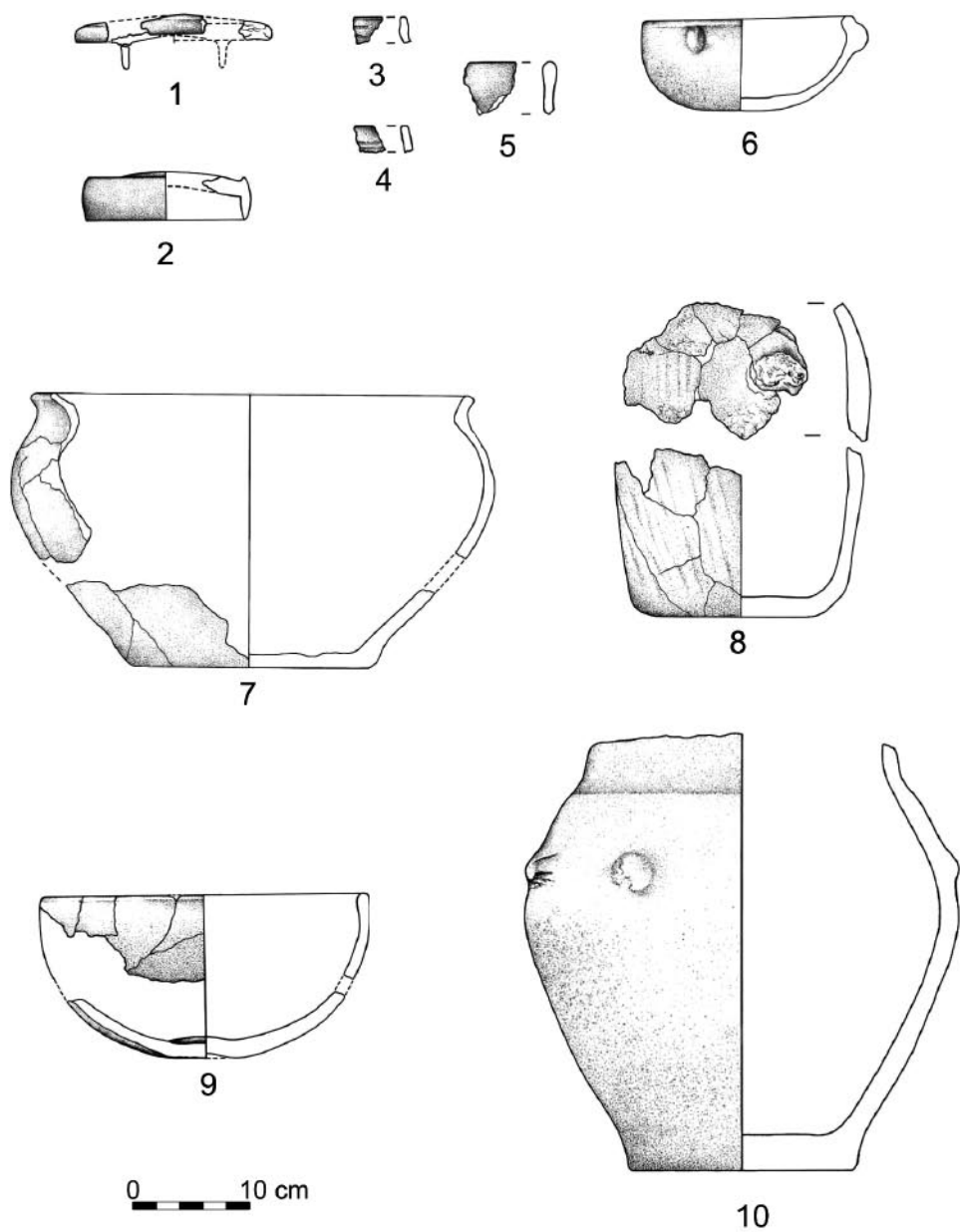
Ryc. 16. Marianowo, pow. stargardzki, stan. 1. Ceramika: 1 – obiekt XII; 2 – obiekt V; 3 – obiekt VI; 4 i 5 – obiekt VII; 6–9 – obiekt 1; 10–12 – obiekt 2. Rys. I. Sukiennicka, A. Ryś

Fig. 16. Marianowo, Stargard district, site 1. Pottery: 1 – feature XII; 2 – feature V; 3 – feature VI; 4 and 5 – feature VII; 6–9 – feature 1; 10–12 – feature 2. Drawing by I. Sukiennicka, A. Ryś

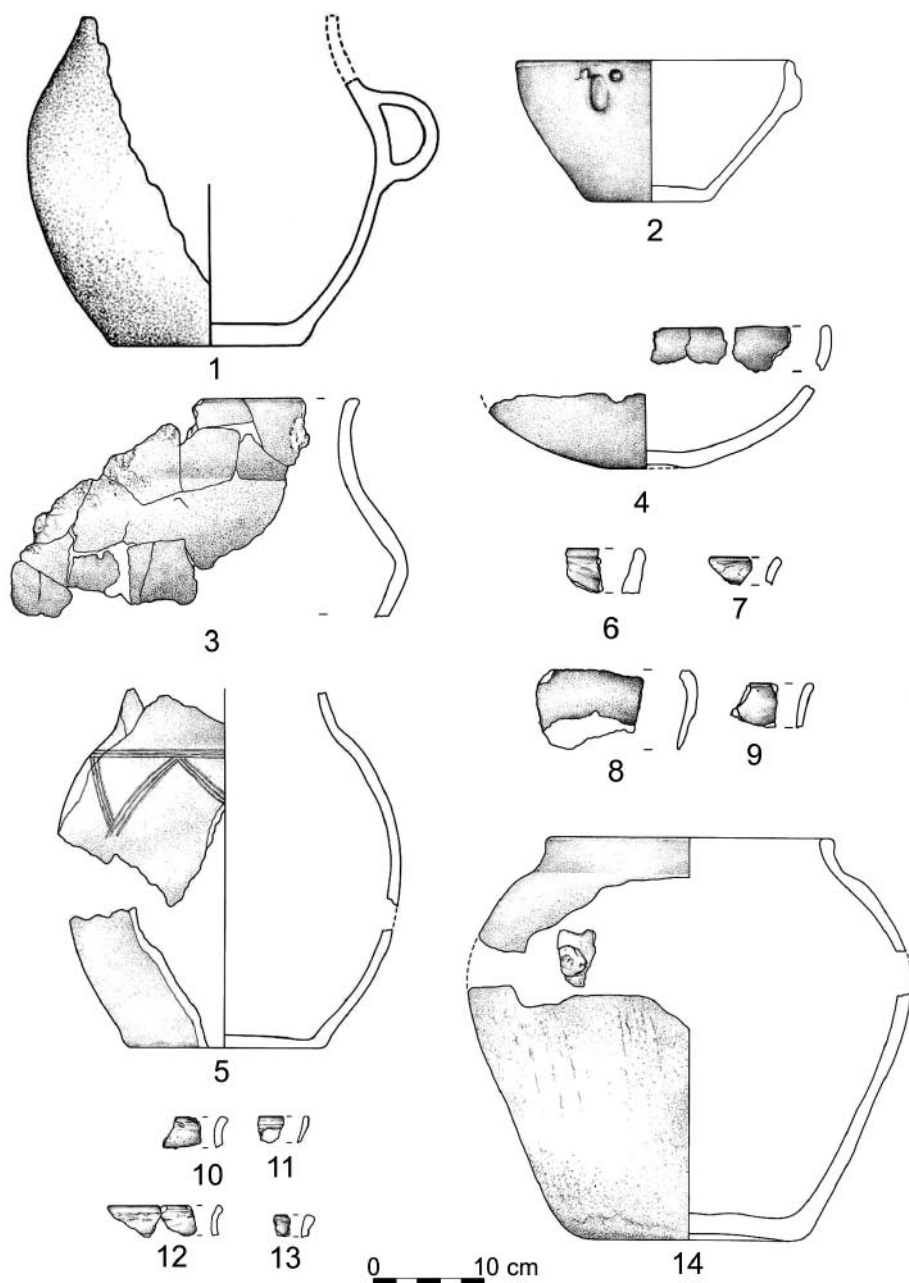
Ryc. 17. Marianowo, pow. stargardzki, stan. 1. Ceramika: 1 i 2 – obiekt 4; 3 i 4 – obiekt 7; 5 – obiekt 8; 6 i 7 – obiekt 11A; 8 i 9 – obiekt 11B. Rys. I. Sukiennicka, A. Ryś

Fig. 17. Marianowo, Stargard district, site 1. Pottery: 1 and 2 – feature 4; 3 and 4 – feature 7; 5 – feature 8; 6 and 7 – feature 11A; 8 and 9 – feature 11B. Drawing by I. Sukiennicka, A. Ryś

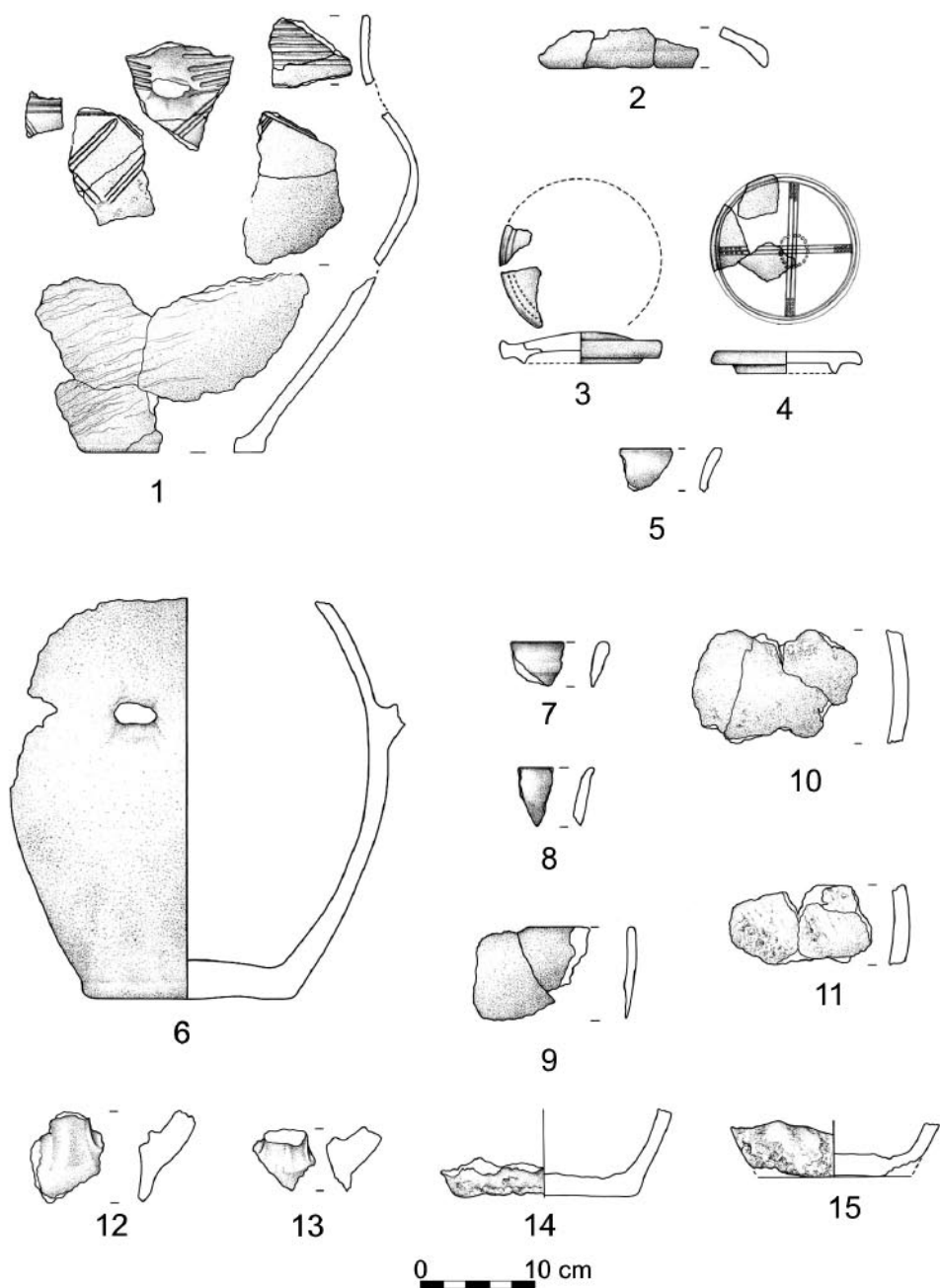
Ryc. 18. Marianowo, pow. stargardzki, stan. 1. Ceramika: 1–5 – obiekt 13; 6–8 – obiekt 14A; 9 – obiekt 14B; 10 – obiekt 14C. Rys. I. Sukiennicka, A. Ryś

Fig. 18. Marianowo, Stargard district, site 1. Pottery: 1–5 – feature 13; 6–8 – feature 14A; 9 – feature 14B; 10 – feature 14C. Drawing by I. Sukiennicka, A. Ryś

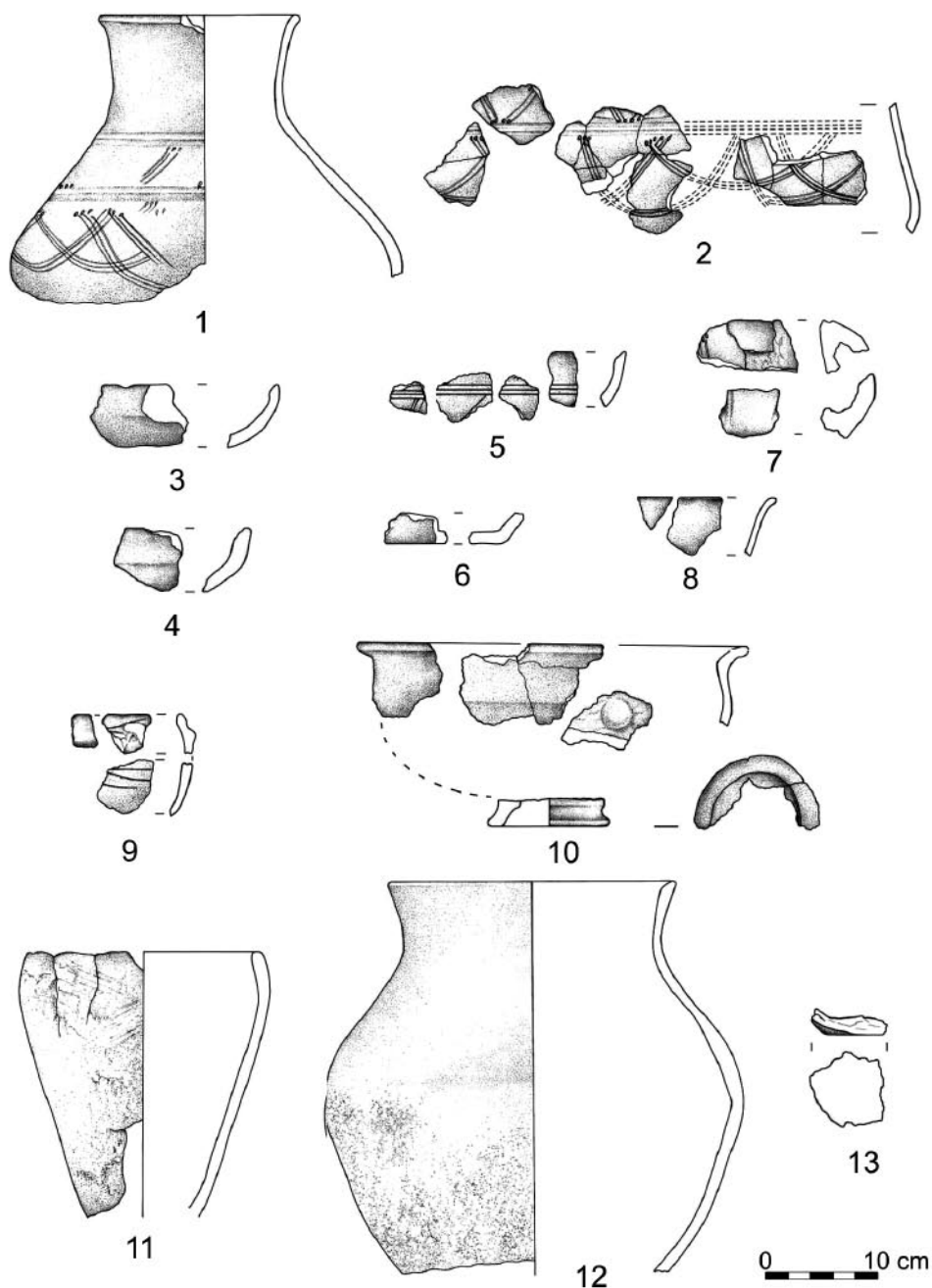
Ryc. 19. Marianowo, pow. stargardzki, stan. 1. Ceramika: 1 i 2 – obiekt 15A; 3 i 4 – obiekt 15B; 5 – obiekt 16; 6–9 – obiekt 18; 10–14 – obiekt 19. Rys. I. Sukiennicka, A. Ryś

Fig. 19. Marianowo, Stargard district, site 1. Pottery: 1 and 2 – feature 15A; 3 and 4 – feature 15B; 5 – feature 16; 6–9 – feature 18; 10–14 – feature 19. Drawing by I. Sukiennicka, A. Ryś

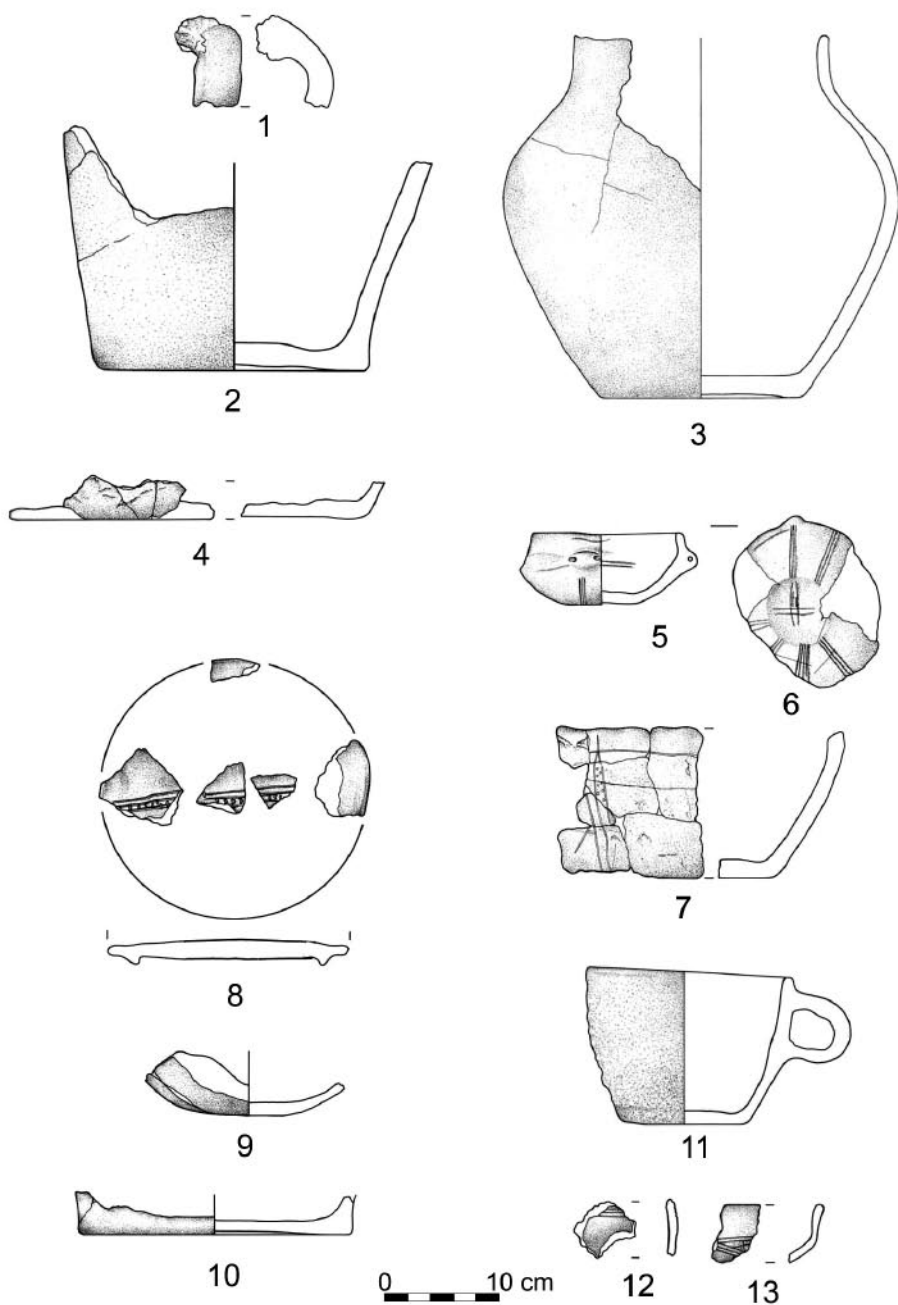
Ryc. 20. Marianowo, pow. stargardzki, stan. 1. Ceramika: 1 i 2 – obiekt 22; 3–5 – obiekt 25; 6–15 – obiekt 26. Rys. I. Sukiennicka, A. Ryś

Fig. 20. Marianowo, Stargard district, site 1. Pottery: 1 and 2 – feature 22; 3–5 – feature 25; 6–15 – feature 26. Drawing by I. Sukiennicka, A. Ryś

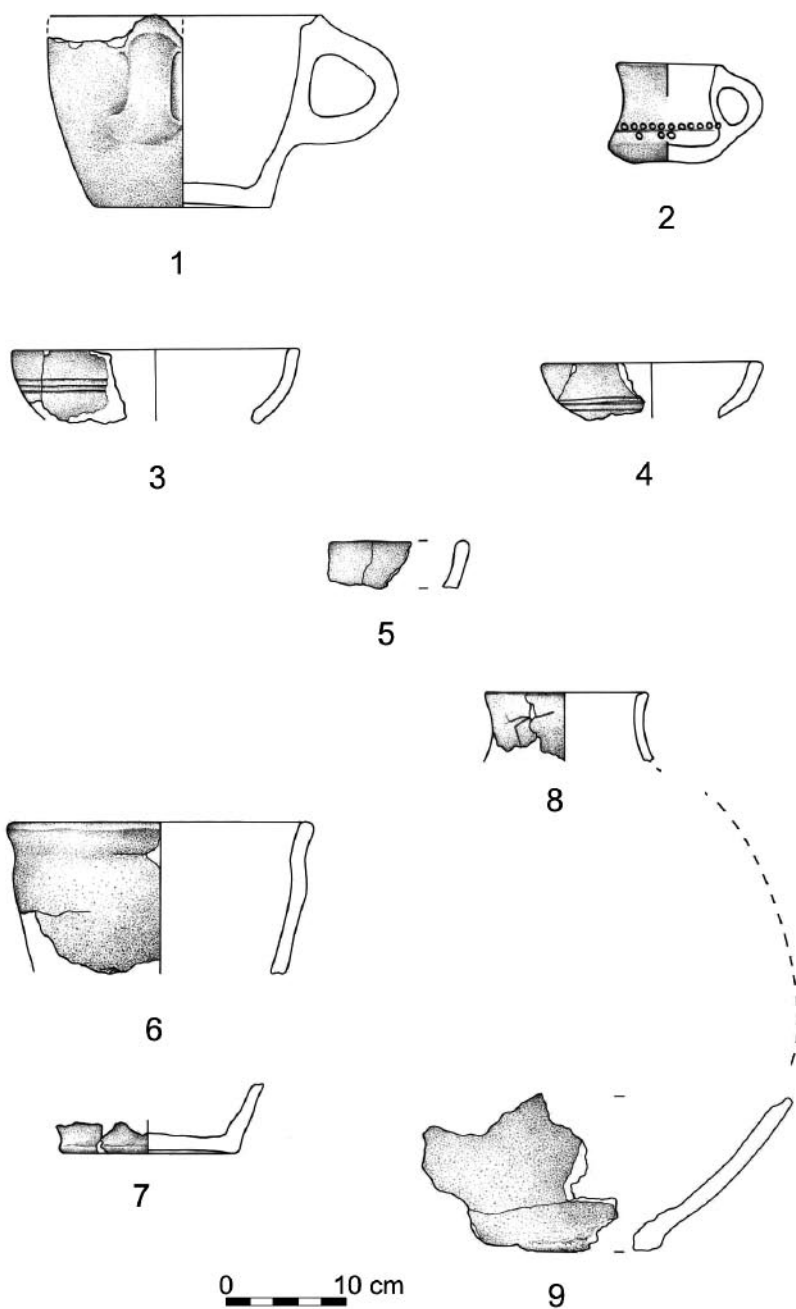
Ryc. 21. Marianowo, pow. stargardzki, stan. 1. Ceramika: 1–8 – obiekt 27; 9 – obiekt 28; 10 – obiekt 29; 11 – obiekt 30; 12 i 13 – obiekt 31. Rys. I. Sukiennicka, A. Ryś

Fig. 21. Marianowo, Stargard district, site 1. Pottery: 1–8 – feature 27; 9 – feature 28; 10 – feature 29; 11 – feature 30; 12 and 13 – feature 31. Drawing by I. Sukiennicka, A. Ryś

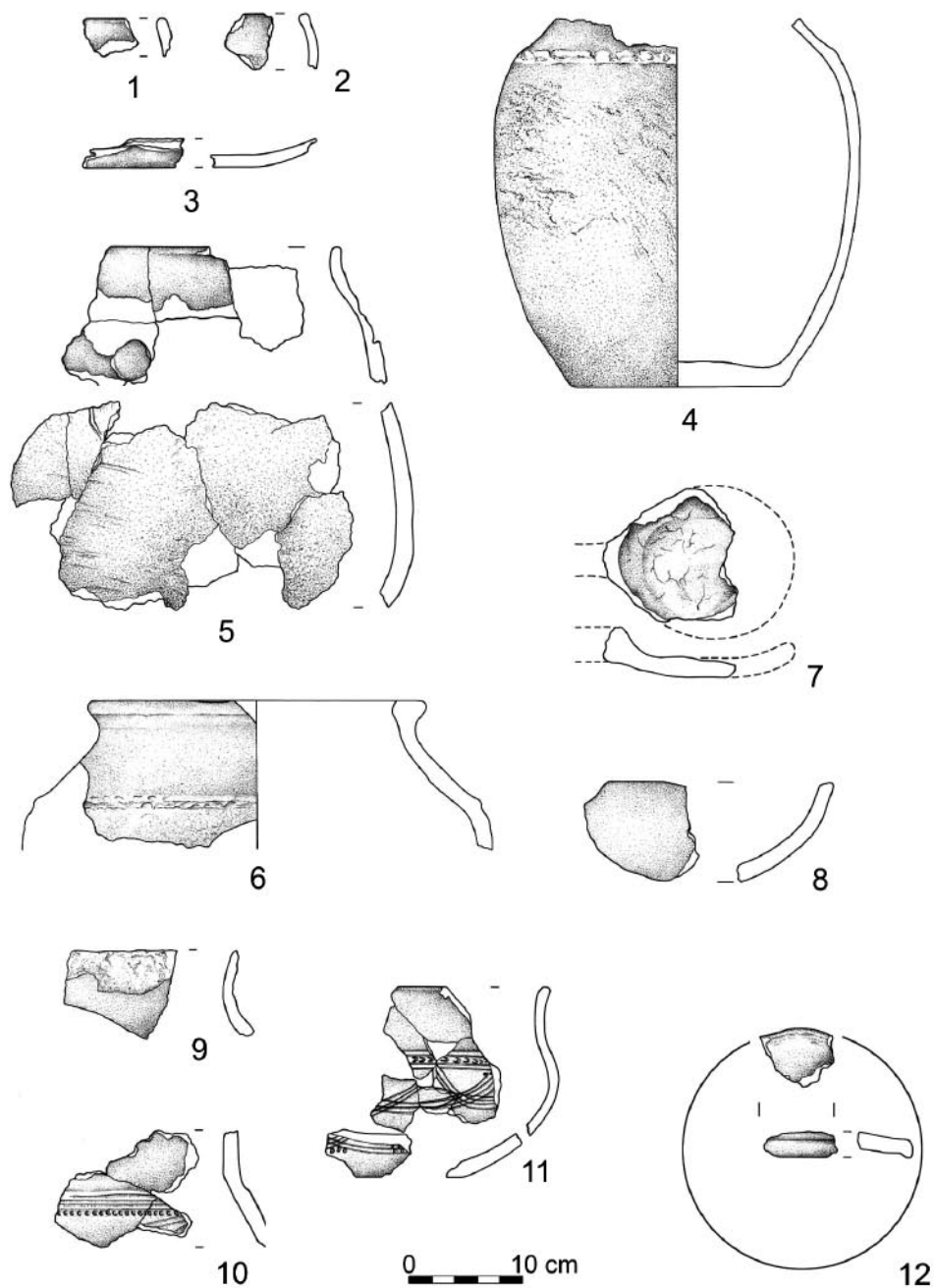
Ryc. 22. Marianowo, pow. stargardzki, stan. 1. Ceramika: 1 i 2 – obiekt 32; 3 – obiekt 33; 4 – obiekt 34; 5–7 – obiekt 35; 8–10 – obiekt 36; 11–13 – obiekt 37. Rys. I. Sukiennicka, A. Ryś

Fig. 22. Marianowo, Stargard district, site 1. Pottery: 1 and 2 – feature 32; 3 – feature 33; 4 – feature 34; 5–7 – feature 35; 8–10 – feature 36; 11–13 – feature 37. Drawing by I. Sukiennicka, A. Ryś

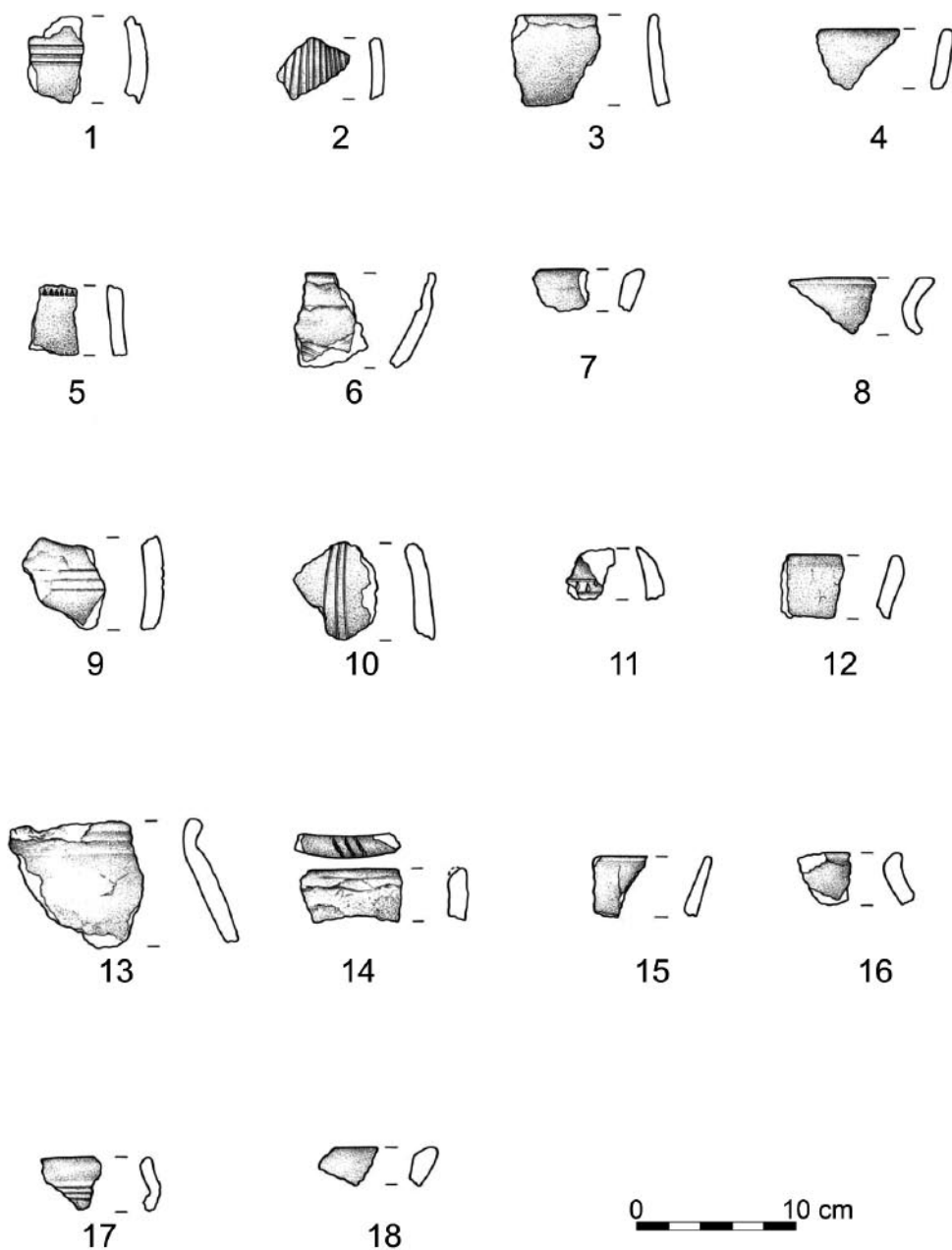
Ryc. 23. Marianowo, pow. stargardzki, stan. 1. Ceramika: 1–9 – obiekt 38. Rys. I. Sukiennicka, A. Ryś

Fig. 23. Marianowo, Stargard district, site 1. Pottery: 1–9 – feature 38. Drawing by I. Sukiennicka, A. Ryś

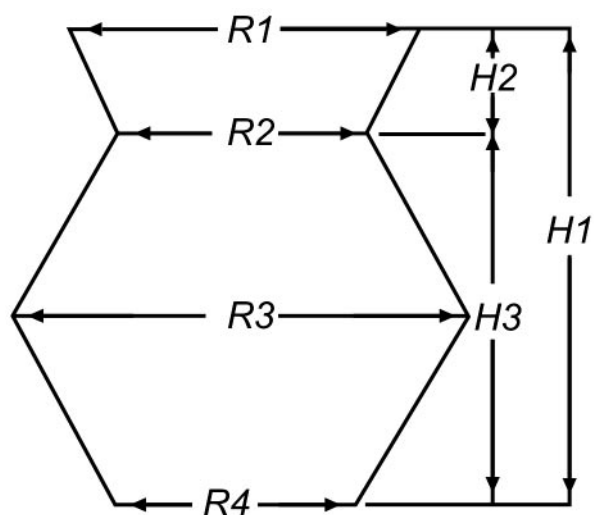

Ryc. 24. Marianowo, pow. stargardzki, stan. 1. Ceramika: 1–4 – obiekt 39A; 5 – obiekt 40; 6–12 – materiał znaleziony luzem. Rys. I. Sukiennicka, A. Ryś

Fig. 24. Marianowo, Stargard district, site 1. Pottery: 1–4 – feature 39A; 5 – feature 40; 6–12 – stray finds. Drawing by I. Sukiennicka, A. Ryś

Ryc. 25. Marianowo, pow. stargardzki, stan. 1. Ceramika: 1–18 – materiał znaleziony luzem.
 Rys. I. Sukiennicka, A. Ryś
 Fig. 25. Marianowo, Stargard district, site 1. Pottery: 1–18 – stray finds. Drawing by I. Sukiennicka,
 A. Ryś

Ryc. 26. Marianowo, pow. stargardzki, stan. 1. Schemat wartości wysokościowo-szerokościowych zastosowanych w typologii naczyń. Wg: Machajewski, Pietrzak 2004, 109, tabl. I
 Fig. 26. Marianowo, Stargard district, site 1. Diagram of vessel heights and widths used in the typology. After: Machajewski, Pietrzak 2004, 109, plate I

Literatura

- Affelski J., Ignaczak M., Jóźwiak B., Machajewski H., Rozen J. 2009. Z badań nad przemianami kulturowymi na przełomie epoki brązu i epoki żelaza na Pomorzu Zachodnim. W: M. Fudziński, H. Paner, S. Czopek (red.), *Nowe Materiały Kultury Łużyckiej i Pomorskiej z Pomorza*. Gdańsk, 141–152.
- Babeş M. 1993. *Die Poinesti-Lukaševka-Kultur. Ein Beitrag zur Kulturgeschichte im Raum östlich der Karpaten in der letzten Jahrhunderten von Christi Geburt*. Bonn.
- Becker C.J. 1961. *Førromersk jernalder i syd- og midtjylland*. København.
- Borkowski J., Kasprzak A. 2009. Cmentarzysko kultury pomorskiej w Miechęcinie (gmina Dygowo), stanowisko 5. W: A. Janowski, K. Kowalski, S. Słowiński (red.), *Acta Archaeologica Pomoranica* 3/1, *Od epoki kamienia do okresu wczesnośredniowiecznego*. Szczecin, 119–128.
- Bräuning R. 2014. Die Bestattungssitten der Jastorfkultur. W: J. Brandt, B. Rauchfuß, V. Schwartz (red.), *Das Jastorf-Konzept und die vorrömische Eisenzeit im nördlichen Mitteleuropa*. Hamburg, 81–90.
- Bursche A., Machajewski H., Rogalski B. 2012. Okres przedrzymski – okres wędrówek ludów – katalog zabytków. W: K. Kowalski, D. Kozłowska-Skoczka (red.), *Zaginione – Ocalone. Szczecińska kolekcja starożytności*. Szczecin, 237–312.
- Dąbrowska T. 1988 *Wczesne fazy kultury przeworskiej. Chronologia – zasięg – powiązania*. Warszawa.
- Dworaczyk M. 2004. Ceramika naczyniowa kultury łużyckiej z Pyrzyc. *Materiały Zachodniopomorskie* NS I/1, 123–132.
- Domański G. 1975. *Studia z dziejów Środkowego Nadodrza w III–I wieku p.n.e.* Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.
- Dzieduszycki W., Makiewicz T., Sobucki A. 1998. Nowa Wieś, st. 1 i 12 (GAZ nr 43/43a) – badania wykopaliskowe. W: R. Mazurowski (red.), *Archeologiczne Badania Ratownicze wzdłuż Trasy Gazociągu Tranzytowego 1: Ziemia Lubuska*. Poznań, 117–181.
- Ender W. 2009. Der polykulturelle Bestattungsort von Liebersee in Sachsen – ein „Werkstattbericht“. W: W. Budesheim, H. Keiling (red.), *Die Jastorf-Kultur. Forschungsstand und kulturhistorische Probleme der vorrömischen Eisenzeit*, Wentorf, 153–178. Beiträge für Wissenschaft und Kultur 9.
- Eggers H.J. 1964. Das Gräberfeld von Langenhagen, Kreis Saatzig. *Baltische Studien. Neue Folge* 50, 7–12.
- Eggers H.J., Stary P. 2001. *Funde der Vorrömischen Eisenzeit, der Römischen Kaiserzeit und der Völkerwanderungszeit in Pommern*. Lübsdorf.
- Fenske R. 1986. *Cosa. Ein Gräberfeld der vorrömischen Eisenzeit im Kreis Neubrandenburg*. Berlin. Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte der Bezirke Rostock, Schwerin und Neubrandenburg 19.
- Fudziński M., Adamska E., Fudziński P. 2005. Badania ratownicze na osadzie z wczesnej epoki żelaza w Straszynie gm. Pruszcz Gdański. W: M. Fudziński, H. Paner (red.), *XIV Sesja Pomorzoznawcza* 1. Gdańsk, 327–341.
- Griess S. 1982. *Die Görtzer Gruppe*. Berlin. Veröffentlichungen des Museums für Ur- und Frühgeschichte Potsdam 16.

- Hamling A. 1964. Dotychczasowe wyniki badań stanowiska ludności kultury łużyckiej w Lubinie, pow. Wolin. *Materiały Zachodniopomorskie* 10, 9–36.
- Janiak R. 2009. Badania prowadzone na stanowisku 2 w Nowej Sikorskiej Hucie, gm. Stężycza, woj. pomorskie w latach 2005–2008. W: M. Fudziński, H. Paner, S. Czopek (red.), *Nowe materiały kultury łużyckiej i pomorskiej z Pomorza*. Gdańsk, 71–78.
- Janocha H., Rożnowski F. 1972. Wyniki archeologiczno-antropologicznych badań cmentarzyska ciałopalnego ludności kultury wschodniopomorskiej w Łubowie-Kolonii, pow. Szczecinek, stanowisko 5. *Koszalińskie Zeszyty Muzealne* 2, 34–67.
- Kaniewska D., Sobucki A. 2006. Wielokulturowa osada w Międzyrzeczu, stan. 108. W: S. Groblica, A. Jaszewska (red.), *Współczesnymi drogami w przeszłość. IV Polsko-Niemieckie Spotkania Archeologiczne, Dychów, 15–18 listopada 2005* 2. Zielona Góra, 137–195.
- Kaczmarek M. 2005. Epoka brązu i wczesna epoka żelaza na Ziemi Obornicko-Rogozińskiej. W: T. Skorupka (red.), *Archeologia powiatu obornickiego. Oborniki – Rogoźno – Ryczywół*. Poznań, 127–235.
- Kasprowicz T. 2004. Stanowisko kultury jastorfskiej w Wojnowie, gm. Murowana Goślina. W: H. Machajewski (red.), *Kultura jastorfska na Nizinie Wielkopolsko-Kujawskiej*. Poznań, 215–233.
- Keiling H. 1962. Ein Bestattungsplatz der jüngeren Bronze- und vorrömischen Eisenzeit von Lanz, Kreis Ludwigslust. *Bodendenkmalpflege in Mecklenburg* 1962.
- Keiling H. 1969. *Die vorrömische Eisenzeit in Elde-Karthane-Gebiet (Kreis Perleberg und Kreis Ludwigslust)*. Schwerin. Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte der Bezirke Rostock 3.
- Keiling H. 1974. *Kolbow. Ein Urnenfriedhof der vorrömischen Eisenzeit im Kreis Ludwigslust*. Berlin. Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte der Bezirke Rostock 8.
- Keiling H. 1978. Neue Holsteiner Gürtel aus Mecklenburg und die Verbreitung der rechteckigen Plattengürtelhacken. *Bodendenkmalpflege in Mecklenburg* 1978, 63–105.
- Keiling H. 1979. *Glövzin. Ein Urnenfriedhof der vorrömischen Eisenzeit im Kreis Perleberg*. Berlin. Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte der Bezirke Rostock 12.
- Keiling H. 1981. Der Urnenfriedhof der vorrömischen Eisenzeit in Kastorf, Kreis Ludwigslust. *Bodendenkmalpflege in Mecklenburg* 1981, 115–156.
- Keiling H. 1983. Grabfunde von einem Urnenfriedhof der vorrömischen Eisenzeit von Schwechow, Kreis Hagenow. *Bodendenkmalpflege in Mecklenburg* 1983, 23–46.
- Keiling H. 2007. Urnengräber von germanischen Bestattungsplätzen der vorrömischen Eisenzeit auf der Insel Rügen. W: Vorstand der Freien Lauenburgischen Akademie (red.), *15. Jahre Lauenburgische Akademie. Festschrift für Dr. Werner Budesheim, Freie Lauenburgische Akademie für Wissenschaft und Kultur*. Wentorf, 99–144.
- Keiling H. 2008. Bemerkungen zu den eisernen v-förmigen Gürtelhaken der Jastorf-Kultur. W: F. Biermann, Th. Terberger (red.), „Die Dinge beobachten...”. *Archäologische und historische Forschungen zur frühen Geschichte Mittel- und Nordeuropas. Festschrift für Günter Mangelsdorf zum 60. Geburtstag*. Rahden/Westf., 93–102.
- Keiling H. 2014. Bemerkungen zu den Nadeln der Jastorkultur. W: J. Brandt, B. Rauchfuß, V. Schwartz (red.), *Das Jastorf-Konzept und die vorrömische Eisenzeit im nördlichen Mitteleuropa*. Hamburg, 113–128.

- Kondracki J. 2000. *Geografia regionalna Polski*. Warszawa.
- Kot K. 2011. Ratownicze badania wykopaliskowe na stanowiskach Renice 5 i 6, gm. Myślibórz, województwo zachodniopomorskie. W: M. Fudziński, H. Paner (red.), *XVII Sesja Pomoroznawcza* 1. Gdańsk, 179–190.
- Kozłowska D. 1994. Cmentarzysko ludności kultury pomorskiej w Dobrowie, woj. koszalińskie. *Materiały Zachodniopomorskie* 39 (1993), 7–82.
- Kozłowska D. 1997. Osada ludności kultury łużyckiej ze Szczecina-Niemierzyna. *Materiały Zachodniopomorskie* 43, 113–158.
- Kozłowska-Skoczka D. 2009. Wstępne wyniki badań ratowniczych osady ludności kultury łużyckiej na stanowisku Kozielice 76, gm. loco, województwo zachodniopomorskie. W: M. Fudziński, H. Paner, S. Czopek (red.), *Nowe materiały kultury łużyckiej i pomorskiej z Pomorza*. Gdańsk, 153–164.
- Krzysiak A. 2005a. Wyniki badań cmentarzyska fazy wielkowiejskiej przeprowadzonych w latach 2001–2003 w Dąbrównie, gm. Potęgowo. W: M. Fudziński, H. Paner (red.), *XIV Sesja Pomoroznawcza* 1. Gdańsk, 249–266.
- Krzysiak A. 2005b. Wyniki badań stanowiska ludności kultury pomorskiej przeprowadzonych w Trzebiatkowej, gm. Tuchomie, stan. 3. W: M. Fudziński, H. Paner (red.), *XIV Sesja Pomoroznawcza* 1. Gdańsk, 267–276.
- Krzysiak A. 2009. Schyłek kultury łużyckiej i początek kultury pomorskiej w świetle najnowszych odkryć w Podolu Małym i Gogolewie, gm. Dębica Kaszubska. W: M. Fudziński, H. Paner, S. Czopek (red.), *Nowe materiały kultury łużyckiej i pomorskiej z Pomorza*. Gdańsk, 105–127.
- Krzyszowski A. 1998. Święty Wojciech, st. 10 gmina Międzyrzecz GAZ nr 57 AZP 51-15: 28. Badania wykopaliskowe. W: R. Mazurowski (red.), *Archeologiczne badania ratownicze wzdłuż trasy gazociągu tranzytowego 1: Ziemia Lubuska*. Poznań, 200–240.
- Krzyszowski A. 2006. Wyniki badań wykopaliskowych na wielokulturowej osadzie w Międzyrzeczu (stan. 78) w woj. lubuskim. W: S. Groblica, A. Jaszewska (red.), *Współczesnymi drogami w przeszłość. IV Polsko-Niemieckie Spotkania Archeologiczne Dychów, 15-18 listopada 2005* 2. Zielona Góra, 7–95.
- Lachowiczowa R., Lachowicz F.J. 1961. Cmentarzysko kultury pomorskiej w Maryńcu, pow. Złotów – stanowisko 1. *Materiały Zachodniopomorskie* 7, 85–172.
- Lachowiczowa R., Lachowicz F.J. 1965. Cmentarzysko ciałopalne oraz ślady osadnictwa ludności kultury pomorskiej w Stawnicy, pow. Złotów. *Materiały Zachodniopomorskie* 11, 85–170.
- Lachowicz F.J. 1964. *Cmentarzysko kultury pomorskiej w Darskowie, pow. Bytów*. Materiały Zachodniopomorskie 10, 37–104.
- Lewczuk J. 2005. Kultura pomorska na środkowym Nadodrzu. W: M. Fudziński, H. Paner (red.), *Aktualne problemy kultury pomorskiej*. Gdańsk, 145–158.
- Lewczuk J. 2009. Z Pomorza na Łużyce. Grupa górzycka kultury łużyckiej w okresie halsztackim epoki żelaza. W: M. Fudziński, H. Paner (red.), *Aktualne problemy kultury łużyckiej na Pomorzu*. Gdańsk, 145–154.
- Łaskiewicz T. 1973. Cmentarzysko ludności kultury jastorfskiej w Kunowie, pow. Stargard Szczeciński. *Materiały Zachodniopomorskie* 17 (1971), 17–96.

- Machajewski H. 1999. Stosunki kulturowe w dorzeczu Parsęty w młodszym okresie przedrzymskim. W: J. Andrzejowski (red.), *COMHLAN. Studia z archeologii okresu przedrzymskiego i rzymskiego w Europie Środkowej dedykowane Teresie Dąbrowskiej w 65. rocznicę urodzin*. Warszawa, 233–245.
- Machajewski H. 2002. W kwestii grobów jamowych z resztkami stosu na cmentarzyskach ludności kultury oksywiejskiej. W: J. Wrzesiński (red.), *Funeralia Lednickie 4: Popiół i kość*. Sobótka–Wrocław, 271–283.
- Machajewski H. 2009. Ceramika naczyniowa. W: A. Jaszewska, A. Leciejewska, H. Machajewski, E. Pawlak, P. Stachowiak, P. Wolanin. *Opracowanie wyników ratowniczych badań archeologicznych na stanowisku nr 10 w Świątem, gm. Stargard Szczeciński, woj. Zachodniopomorskie*. Zielona Góra–Poznań, 120–136.
- Machajewski H. 2013. The Jastorf Culture in Northwest Poland. W: M. Grygiel, H. Machajewski, A. Michałowski, Z. Woźniak (red.), *The Jastorf Culture in Poland*. Oxford, 47–60.
- Machajewski H. 2014. On the study of the Jastorf Culture in Northwest Poland. W: J. Brandt, B. Rauchfuß, V. Schwartz (red.), *Das Jastorf-Konzept und die vorrömische Eisenzeit im nördlichen Mitteleuropa*. Hamburg, 267–256.
- Machajewski H., Leciejewska A., Wolanin P. 2011. Osada ludności z okresu przedrzymskiego i wczesno rzymskiego w Świątem, gmina Stargard Szczeciński, stan. 10. W: M. Fudziński, H. Paner (red.), *XVII Sesja Pomorzoznawcza 1*. Gdańsk, 267–296.
- Machajewski H., Pietrzak R. 2004. Z badań nad ceramiką naczyniową z okresu przedrzymskiego w Wielkopolsce. W: H. Machajewski (red.), *Kultura jastorfska na Nizinie Wielkopolsko-Kujawskiej*. Poznań, 83–121.
- Machajewski H., Walkiewicz B. 1993. Wyniki archeologicznej penetracji terenowej przeprowadzonej w okolicy Nowego Miasta nad Wartą, woj. poznańskie. *Wielkopolskie Sprawozdania Archeologiczne* 2, 103–113.
- Malinowski A., Marecki B. 1976. Charakterystyka antropologiczna przepalonych kości ludzkich z cmentarzyska ludności kultury łużyckiej w Marianowie, pow. Stargard. *Materiały Zachodniopomorskie* 18, 51–57.
- Malinowski T. 1995. Niektóre zagadnienia rozwoju kulturowego u schyłku epoki brązu i we wczesnej epoce żelaza w Europie Środkowej. W: T. Węgrzynowicz, M. Andrzejowska, J. Andrzejowski, E. Radziszewska (red.), *Kultura pomorska i kultura grobów podkloszowych. Razem czy osobno?* Warszawa, 19–35.
- Meyer M. 2012. Migration und Adaptation. Ein Differenziertes Modell zur Erklärung der latènezeitlichen Przeworsk-Funde in Deutschland. W: G. Domański (red.), *Nadodrze w Starożytności*. Zielona Góra, 61–74.
- Michałowski A. 2004. Łyzki gliniane z okresu przedrzymskiego z terenów Europy Środkowej. W: H. Machajewski (red.), *Kultura jastorfska na Nizinie Wielkopolsko-Kujawskiej*. Poznań, 123–160.
- Ostasz A., Rogalski B. 2010. *Troszyn, gm. Wolin, pow. Kamień Pomorski, woj. zachodniopomorskie, stan. 12, AZP 21-07/73. Opracowanie wyników badań*, maszynopis w Dziale Archeologii MNS w Szczecinie i Muzeum Archeologicznym w Gdańsku.

- Ostasz A., Rogalski B. 2013. Osada z fazy marianowskiej w Troszynie, pow. Kamień Pomorski, stan. 12. W: E. Fudzińska (red.), *XIII Sesja Pomoroznawcza*. Malbork, 95–114.
- Ostasz A., Rogalski B. 2015. Wybrane materiały z fazy marianowskiej z osady w Troszynie. W: M. Fudziński (red.), *Epoka brązu i wczesna epoka żelaza na Pomorzu. Z najnowszych odkryć*. Gdańsk, 57–73.
- Pawlak T. 2009. *Cmentarzysko ludności kultury jastorfskiej w Troszynie, stanowisko 10, powiat Kamień Pomorski*. Praca magisterska obroniona na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Gdańskiego. Gdańsk.
- Poleska P., Woźniak Z. 1999. Zabytki typu jastorfskiego z zachodniej Małopolski. W: J. Andrzejowski (red.), *COMHLAN. Studia z archeologii okresu przedrzymskiego i rzymskiego w Europie Środkowej dedykowane Teresie Dąbrowskiej w 65. rocznicę urodzin*. Warszawa, 379–394.
- Reinecke A., Rausch K. 1997. Ein Steinring der jüngeren vorrömischen Eisenzeit von Hohensee bei Wolgast, Lkr. Ostvorpommern. *Bodendenkmalpflege in Mecklenburg-Vorpommern* 44 (1996), 61–102.
- Reinecke A. 1987. Ein Bestattungsplatz der Vorrömischen Eisenzeit von Latzow, Kreis Greifswald. *Bodendenkmalpflege in Mecklenburg-Vorpommern*: 1987, 45–91.
- Rembisz A. 2009. Groby skrzynkowe ludności kultury pomorskiej w Grzybnie, gm. Unisław i Dębowej Łące, gm. loco. W: M. Fudziński, H. Paner, S. Czopek (red.), *Nowe materiały kultury łużyckiej i pomorskiej z Pomorza*. Gdańsk, 37–52.
- Richthofen von J. 1995. Ein Gräberfeld der späten vorrömischen Eisenzeit und älteren Römischen Kaiserzeit bei Zinzow, Kreis Ostvorpommern. *Bodendenkmalpflege in Mecklenburg-Vorpommern* 42, 121–149.
- Rogalski B. 2007. Styl halszacki w ceramice z osad z młodszego okresu przedrzymskiego z Pomorza Zachodniego. W: G. Nawrońska (red.), *XV Sesja Pomoroznawcza*. Elbląg, 141–149.
- Rogalski B. 2010a. Cmentarzysko w Marianowie i problem fazy marianowskiej. W: M. Fudziński, H. Paner (red.), *Miedzy kulturą łużycką a pomorską. Przemiany kulturowe we wczesnej epoce żelaza*. Gdańsk, 135–152.
- Rogalski B. 2010b. *Przemiany kulturowe na Pomorzu Zachodnim i Przednim w młodszym okresie przedrzymskim (III–I w. p. n. e.)*. Szczecin.
- Rogalski B. 2010c. Osada ludności kultury oksywskiej w Głuszynie, powiat Słupsk, stanowisko 1. *Materiały Zachodniopomorskie* NS IV/V, 21–73.
- Rogalski B. 2011. Wyniki badań archeologicznych na stanowisku 30 w Warszku, pow. Sławno, woj. zachodniopomorskie. W: *Materiały Zachodniopomorskie* NS VI/VII, 87–121.
- Saalow L., Schmidt J.-P. 2009. Von Kalkbrennern, Töpfern und Eisenschmieden–Fundplätze der vorrömischen Eisenzeit im Verlauf des Rügenzubringers. W: U. M. Meier, von Schmettow H., Schmidt J.-P. (red.), *Archäologische Entdeckungen in Mecklenburg-Vorpommern. Kulturlandschaft zwischen Recknitz und Oderhaff*. Schwerin, 101–106.
- Schmidt V. 1997. Untersuchungen auf einem Gräberfeld der vorrömischen Eisenzeit bei Glocksinn, Lkr. Mecklenburg-Strelitz, *Bodendenkmalpflege in Mecklenburg-Vorpommern* 44, 7–60.

- Schneider R. 2009. „Prä-Jastorf” Schwantes’ „Stufe von Wessenstedt” in überregionalem Kontext. W: W. Budesheim, H. Keiling (red.), *Die Jastorf-Kultur. Forschungsstand und kulturhistorische Probleme der vöromischen Eisenzeit*. Wentorf, 41–68. Freie Lauenburgische Akademie für Wissenschaft und Kultur. Beiträge für Wissenschaft und Kultur 9.
- Segschneider M. 2005. Endlich gefunden! – Ein spätbronzezeitliches Gehöft bei Wüsteney, Lkr. Nordvorpommern. W: U.M. Meier (red.), *Die Autobahn A20 – Norddeutschlands längste Ausgrabung. Archäologische Forschungen auf der Trasse zwischen Lübeck und Stettin*. Schwerin, 57–60.
- Seyer H. 1982. *Siedlung und archäologische Kultur der Germanen im Havel-Spree-Gebiet in den Jahrhunderten vor Beginn u.Z.* Berlin. Schriften zur Ur und Frühgeschichte 34.
- Skrzypek I. 1982. Archeologiczne badania ratownicze w Koszalinie na stanowisku 12. *Koszalińskie Zeszyty Muzealne* 12, 13–28.
- Skrzypek I. 1983. Cmentarzysko ciałopalne ludności kultury pomorskiej w Poroście, gm. Bobolice, woj. Koszalin, stanowisko 10. *Koszalińskie Zeszyty Muzealne* 13, 3–22.
- Skrzypek I. 1986. Zespół osadniczy ludności kultury pomorskiej w Klukowie, gm. Złotów, woj. Piła, stanowisko 2. Część I: cmentarzysko. *Koszalińskie Zeszyty Muzealne* 16, 3–26.
- Skrzypek I. 1995. Znaleźiska grobów podkloszowych na cmentarzyskach ludności kultury pomorskiej na Pomorzu Środkowym. W: T. Węgrzynowicz, M. Andrzejowska, J. Andrzejowski, E. Radziszewska (red.), *Kultura pomorska i kultura grobów kloszowych. Razem czy osobno?* Warszawa, 55–67.
- Skrzypek I. 1998. Archeologiczne badania ratownicze prowadzone w 1996 roku na cmentarzysku ludności kultury pomorskiej w Biernatce-Olszanowie, stan. 1–3, gm. Czarne, woj. słupskie. *Koszalińskie Zeszyty Muzealne* 22, 5–67.
- Sobczyk P. 2009. Cmentarzysko kloszowe w Stalmierzu, stan. 3 w powiecie lipnowskim na Ziemi Dobrzyńskiej. W: M. Fudziński, H. Paner, S. Czopek (red.), *Nowe materiały kultury łużyckiej i pomorskiej z Pomorza*. Gdańsk, 79–96.
- Sobucki A., Woźniak Z. 2004. Nowe materiały o cechach jastorfskich z Wielkopolski. W: H. Machajewski (red.), *Kultura jastorfska na Nizinie Wielkopolsko-Kujawskiej*. Poznań, 199–214.
- Strzyżewski Cz. 1972. Cmentarzysko kultury wschodniopomorskiej w Miechęcinie, pow. Kołobrzeg. *Koszalińskie Zeszyty Muzealne* 2, 5–31.
- Uciechowska-Gawron A. 2006. Osadnictwo łużyckie i wczesnośredniowieczne na stanowisku Św. Wojciech nr 17. W: S. Groblica, A. Jaszewska (red.), *Współczesnymi drogami w przeszłość IV Polsko-Niemieckie Spotkania Archeologiczne Dychów, 15–18 listopada 2005* 2. Zielona Góra, 213–262.
- Waluś A. 1995. Popielnice „oczkowe” i twarzowe kultury kurhanów zachodniobałtyjskich. W: T. Węgrzynowicz, M. Andrzejowska, J. Andrzejowski, E. Radziszewska (red.), *Kultura pomorska i kultura grobów podkloszowych. Razem czy osobno?* Warszawa, 91–102.
- Wilgocki E. 1991. Osada ludności kultury łużyckiej na stanowisku 1 w Wierzchlasie, woj. Szczecińskie. *Materiały Zachodniopomorskie* 37, 19–45.

- Wołągiewicz R. 1960. Uwagi do zagadnienia stosunków kulturowych w okresie lateńskim na Pomorzu Zachodnim. *Materiały Zachodniopomorskie* 5, 121–143.
- Wołągiewicz R. 1970. Kultura jastorfska na Pomorzu Zachodnim. W: W. Hensel (red.), *Materiały do Prahistorii Ziemi Polskiej* 5: Epoka żelaza 4: Okresy późnolateński i rzymski. Warszawa, 43–66.
- Wołągiewicz R. 1989. Cmentarzysko w Marianowie i problem schyłkowej fazy kultury łużyckiej na Pomorzu. W: T. Malinowski (red.), *Problemy kultury łużyckiej na Pomorzu*. Słupsk, 307–321.
- Wołągiewicz R. 1997. *Lubieszewo. Materiały do studiów nad kulturą społeczności Pomorza Zachodniego w okresie od IV w. p. n. e. do I w. n. e.* Szczecin.
- Żychliński D. 2004. Osada z młodszego okresu przedrzymskiego z elementami kultury jastorfskiej w Otorowie, pow. Szamotuły, stan. 66. W: H. Machajewski (red.), *Kultura jastorfska na Nizinie Wielkopolsko-Kujawskiej*. Poznań, 245–258.

The Jastorf culture cemetery at Marianowo, Stargard district, site 1

Summary

The cemetery at Marianowo, Stargard district, site 1 (German: *Marienfließ Kr. Saatzig*), was discovered in 1936. In the same year, Hans Jürgen Eggers conducted there excavation research which was continued in 1963 by Ryszard Wołagiewicz. A total of 55 features were investigated, including three non-professionally, before the real archaeological work was undertaken. The research covered a total of 24.7 ares of the site's surface. There were discovered 22 urned cremations, 11 unurned cremations in pits, nine destroyed graves, three pits, three stone pavements, two unspecified features and five multiple burials. Parallels to these features are found at the Jastorf culture cemeteries in Western Pomerania. The multiple burials are unique since they are rarely found in the areas covered by the Jastorf culture. Artefacts, especially pottery, have a clearly heterogeneous character. Among 11 distinguished vessel groups, the stylistics of the following cultures are represented: Lusatian – including slender funnel cups and barrel-shaped vessels, Jastorf – e.g. flower pot-shaped mugs and Pomeranian – e.g. jugs and dishes with depictions of human face. Adapting the above-mentioned cultural trends in the pottery stylistics is typical of sites which, based on the research of the cemetery at Marianowo 1, are described as the “Marianowo phase”. It is also the period of forming the Jastorf culture in Western Pomerania.

Metal artefacts are limited only to 34 objects. Some of those identified typologically correspond to the tradition of the Jastorf culture, in particular *Bombenkopfnadel* type pins, spade-shaped pins, a disc-headed pin, *Zungengürtelhacken* type iron belt buckles, a three-part belt buckle, and bronze sail-shaped temple rings. Based on these artefacts chronology of the cemetery at Marianowo is set to Jastorf Ia–Ib/c according to H. Seyer/H. Keiling's division.

dr Bartłomiej Rogalski
Muzeum Narodowe w Szczecinie
b.rogalski@muzeum.szczecin.pl